

ACADEMIA ROMÂNĂ

IGIENA ȘCOLARĂ

ISTORIA EI, STAREA EI ACTUALĂ

DE

Dr. I. FELIX

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

AL DOILEA MEMORIŪ.

EXTRAS DIN

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II.—Tom. XXV.

MEMORIILE SECȚIUNII ȘTIINȚIFICE.

10 IUN 1982

BUCURESCI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor I. ST. RASIDESCU

16, STRADA DÔMNEI, 16

1903.

Prețul 80 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I :

L. B.

Tom. I—XI.—Sesiunile anilor 1867—1878: ședințe, memorii și notițe.

Analele Academiei Române. — Seria II:

Tom. I. — Sesiunea extraordinară din anul 1879.	3,50
" II. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1879—80.	5.—
" II. Sect. II.—Discursuri, memorii și notițe	(Sfârșit.)
" III. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1880—81.	5.—
" III. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" IV. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1881—82.	3.—
" IV. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" V. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1882—83.	3.—
" V. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" VI. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1883—84.	2.—
" VI. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" VII. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1884—85.	3.—
" VII. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" VIII. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1885—86.	3.—
" VIII. Sect. II.—Memorii și notițe	(Sfârșit.)
" IX.—Desbaterile Academiei în 1886—87.	5.—
" IX.—Memoriile Secțiunii Științifice	(Sfârșit.)
" X.—Desbaterile Academiei în 1887—88.	4.—
Indice alfabetic al volumelor XI din Seria I și I—X din Seria II din <i>Analele</i> <i>Academiei Române</i> pentru 1878—1888.	2.—
Tom. XI.—Desbaterile Academiei în 1888—89.	3.—
" XI.—Memoriile Secțiunii Științifice	5.—
" XII.—Desbaterile Academiei în 1889—90.	3.—
" XII.—Memoriile Secțiunii Științifice.	—,40
" XIII.—Desbaterile Academiei în 1890—91.	4.—
" XIV.—Desbaterile Academiei în 1891—92.	2,50
" XIV.—Memoriile Secțiunii Științifice.	3,50
" XV.—Desbaterile Academiei în 1892—93.	4,50
" XVI.—Desbaterile Academiei în 1893—94.	4,50
" XVI.—Memoriile Secțiunii Științifice	1.—
Materiale pentru climatologia României. I. Clima Sulmei, de Șt. C. Hepites.	—,30
— II. Gerul Bobotezei, de Șt. C. Hepites	—,10
Studii asupra mineralelor de manganese de la Brosceni, de E. Benquet.	—,20
Rumanita sau Succinul din România, de Dr. C. Istrati	—,25
" XVII.—Desbaterile Academiei în 1894—95.	7.—
" XVIII.—Desbaterile Academiei în 1895—96.	5.—
" XVIII.—Memoriile Secțiunii Științifice	1,60
Materiale pentru climatologia României. III. Durata de strălucire a soarelui la București. IV. Clima Sinaiei. V. Plăia în România. De Șt. C. Hepites	—,30
— VI. Clima la Păncesci-Dragomiresci (Roman). VII. Mersul diurn al elementelor climatologice la București. De Șt. C. Hepites	—,20
— VIII. Seceta din Dobrogea în 1896 st. n., de Șt. C. Hepites	—,10
Rafinarea petrolului crud și manufactura diferitelor produse co- merciale din petrolul crud în Statele-Unite ale Americii. I. Ra- finăria de petrol crud din Whiting, Indiana. II. Rafinăria Tide Water Oil Co din Bayonne, New-Jersey. De Victor S. Gutzu	1.—
" XIX.—Desbaterile Academiei în 1896—97.	4,50
" XX.—Desbaterile Academiei în 1897—98.	4,50
Sistemul internațional de unități electrice, de D. Negreanu.	
Cutremurele de pământ în România în 1897 st. n., de Șt. C. Hepites.	
Rezistența electrică a electroliților și o metodă nouă de măsură a rezistențelor electrolitice mari, de D. Negreanu.	
Contribuțiunea la determinarea rezistenței electroliților, de D. Negreanu.	
" XX.—Memoriile Secțiunii Științifice	1,20
Sediul bacililor leprei din punctul de vedere al invasiunii, al eli- minării și al combaterii leprei, de Dr. V. Babes.	—,40
Materiale pentru climatologia României. IX. Plăia la București în ultimii 32 de ani. X. Vântul la București și cauza crivățului. De Șt. C. Hepites	—,40

IGIENA ȘCOLARĂ
ISTORIA EI, STAREA EI ACTUALĂ

DE

Dr. I. FELIX

Membru al Academiei Române.

AL DOILEA MEMORIŪ.

Ședința de la 14 Martie 1903.

8. Educațiunea fetelor.

Jules Simon a zis: «Când dai educațiune unui băiat, formezi un om luminat, când educi însă o fiică, crești o familie luminată»; și economistul L. Brentano a afirmat că nu bărbatul ci femeia determină viitorul și viitorul unei rase. În interesul vigurosității generațiilor viitoare, a întăririi nămului, cerem dar ca educațiunea fizică a fetelor să nu fie considerată ca un factor secundar, să nu fie neglijată din cauza dezvoltării exclusive a culturii intelectuale, ca școala să nu împlinască un scop unilateral, ci să formeze, pe cât este posibil, ființe întregi, fete sănătoase, morale, înzestrate cu cunoștințele necesare pentru menirea lor. Acest scop a fost urmărit și de lumea antică. În Sparta educațiunea se întindea și asupra fetelor, ele aveau propriile lor gimnasil, unde se exercitau la fugă, la luptă și la alte exerciții corporale; în Atena, pe lângă exercițiul corporal, parte din fete învățau a ceti, a scrie, a cânta; Pitagora (580—481 a. Cr.) ținea femeilor din Croton cursuri publice asupra moralei și gospodăriei și soția lui Pitagora, Theano, a scris asupra educațiunii și pietății; Platon (348 a. Chr.) recomandă asemenea, ca să nu se negligeze educațiunea fetelor. La Romani femeia ocupă pozițiunea și influența ce i se cuvine în societate mai mult în virtutea educațiunii decât a instrucțiunii ce pri-

mise, și matronele Romane au contribuit în măsură largă la puterea și la gloria statului Roman.

Creștinismul a proclamat egalitatea amânduror sexelor, care, recunoscută numai în teorie, n'a avut ființă reală. Cuvintele unuia din părinții Bisericii, «Mulier taceat în Ecclesia», ordonau numai excluderea femeii de la viața publică, de la drepturile politice, căci «Ecclesia» înseamnă nu numai Biserica, ci și adunarea publică politică. Educațiunea și instrucțiunea amânduror sexelor n'a fost egală după aparițiunea creștinismului, dar în toate timpurile un număr mic de femei cu talent s'a distins în diferite ramuri ale activității intelectuale, a excelat prin erudițiune. Cultura, igiena, prosperitatea națiunilor a câștigat foarte puțin de la aceste excepțiuni, marea majoritate a femeilor a rămas multe secole ignorante, incapabile de a da copiilor educațiune sănătoasă. În secolul XVI, în occidentul Europei, reformatorii religiei au cerut, ca instrucțiunea fetelor să devie generală. În secolul XVII marele pedagog Ioan Amos Comenius, ca și în secolul XVIII I. B. Basedow, au recomandat, ca fetele să fie pregătite pentru misiunea lor naturală, să învețe pe lângă carte menagiul și toate noțiunile necesare pentru educațiunea copiilor, pentru ca fie-care mamă, care trebuie să-și alăpteze singură copilul, să-l și crească singură până la etatea școlarității, să-și exercite organele simțurilor, să înființeze în casă, în familie, un fel de grădină de copii.

Dar numai în a doua jumătate a secolului XIX instrucțiunea fetelor a devenit treptat mai generală, și unele popoare de rasă anglo-germană dădoresc forța lor materială și morală instrucțiunii femeilor, care le face capabile a îndeplini misiunea educativă în familie. Educațiunea trebuie să facă și la noi din femei agentul principal al civilizațiunii, prin urmare și al igienei în familie, în casă; școala trebuie să pregătească pe fată pentru această menire, ea trebuie să învețe rostul casei în totă întinderea ei, să cunoască condițiunile igienei casei, a acțiunii bolilor infecțioase asupra locuinței, a igienei hranei, a valorii nutritive a diferitelor alimente în raport cu prețul lor, totă igiena privată, totul ce constituie economia casnică și traiul sănătos al familiei, rămânând bine înțeles, că nu numai școala de menaj, ci și mama are să familiarizeze pe fiică cu practica acestor cunoștințe. În mai totă Europa însă, ca și în Statele-Unite ale Americii, și la noi numeroase fete și femei nu vroesc orî nu pot să ieșă în familie rolul ce le-a dat natura ca soție și ca mamă, și intră în lupta pentru pâine, făcând concurență bărbaților, silite fiind adesea-orî la acesta, din cauză că nu toate din ele se pot mărită, nu toate au zestrea pe care o cere bărbatul, vedînd

că la noi educațiunea greșită face și pe fetele fără zestre luxoase și pretențioase; nu toți bărbații recunosc datoria de a întreține familia prin munca lor proprie.

Numerose fete din orașe au greșit dar drumul, aspirând la funcțiuni publice, la carierele numite liberale, în loc de a se pregăti pentru imperiul din interiorul casei, al familiei, unde femeia este suverană, unde bărbatul nu o poate înlocui nici la educațiunea copiilor, nici la direcțiunea menajului. Aceste femei sunt nefolositoare pentru stat, ele lasă un gol în organismul societății, care nu se poate împlini în mod potrivit; femeia funcționară, dacă se mărită, nu vroește să aibă copii, și dacă nasce câte un copil, îl crește o persoană străină, care nici odată nu poate înlocui pe muma copilului. Sub presiunea opiniei publice, rău inspirate, rău dirijate, s'a comis la noi aceeași greșelă, care mai nainte se comisese în alte state, și în cele din urmă două decenii s'a incuragiat și sprijinit funcționarismul fetelor și femeilor, prin educațiunea specială ce li s'a dat. Germania și Italia au recunoscut deja greșela comisă în această privință, și încep a restringe cu încetul numărul fetelor și al femeilor din serviciile telegrafo-telefono-poștale, din cauză că ele nu pot suportă munca egală cu bărbații. Iar în comunele rurale, cele mai multe fete rămân fără instrucțiune, mărginite în slaba educațiune ce au primit de la o mamă ignorantă și superstițioasă; este încă mic numărul comunelor rurale, în care unele învățătoare, devotate apostolatului lor, au reușit să atragă în școală majoritatea fetelor din sat și din cătunele apropiate.

Până la jumătatea secolului XIX școlile de fete din amândouă Principatele Române au fost puțin numeroase. Este abia jumătate de véc de când în orașe s'a organizat instrucțiunea fetelor. În epoca fanariotă numai fetele boerilor învățau puțină carte de la dascăli greci și francesi. La Iași a existat în anul 1812 o școală de fete. Th. Burada a găsit în arhiva românească din Chișinău un raport al Hatmănului Nicolae Stratilat, care la 15 Februarie 1812 a cercetat pensionatul de nobile fete din Iași al d-lui și d-nei Germont. Stratilat aduce laude pensionatului, în care fetele învățau limba francesă, grăcă, italiană, fortepiano, harpă, canto, danțul, desemnul, lucrul de mână. În această direcțiune de lux a fost în genere îndreptată la noi educațiunea fetelor din familiile mai bine situate, până pe la 1865 (C. Dimitrescu-Iași, *Revista pedagogică*, I, București 1892).

Regulamentele organice prevéd, în Muntenia, clădirea în București a unui pensionat pentru 50 de fete, fice de funcționari publici, în care se vor predă toate lecțiunile în limba francesă, afară de catechis-

mul și limba română, ele vor învăța și lucrul de 'mână și meșteșugul cuhniei, și în toate capitalele din județe se vor crea școli începătoare pentru băieți și fete; în Moldova se prescrie înființarea într-o mănăstire învecinată cu capitala a unui institut pentru crescerea a 50 fete, fice de dregători ai Statului; apoi deschiderea de școli începătoare de băieți și de fete la Roman, Huși, Bârlad, Galați, Focșani și Botoșani. Aceste din urmă dispozițiuni au fost târziu îndeplinite, căci V. A. Urechia arată (*Ist. școl., III*, Bucur. 1894) că școala centrală de fete din Iași s'a înființat în anul 1850, că școala din Bârlad s'a deschis în anul 1853—1854, de odată cu alte școle începătoare de fete la Némțu, Panciu, Odobesci și Tecuci. Legea școlilor pentru Moldova, promulgată în anul 1851 de Grigorie Ghica, prescrie înființarea de școle de fete în toate orașele. În anul 1859 au existat în totă Moldova 11 școle primare de fete, în anul 1862, 25 asemenea școle (G. Missail, *Școlile la Români, 1846—1860*, în «Bulet. Instrucț. publ.», Bucur. 1866).

În Muntenia, Noul așezămînt școlar promulgat în anul 1846 de Vodă G. Bibescu prescrie crearea de școle de fete în orașe. Principesa Știrbei a deschis la București în anul 1846—1847 o școală de fete; prin județe s'au aflat în anul 1848, școle de fete numai la Craiova, Slatina și Ploesci. La 14 August 1848, Locotenența Domnăscă a decretat crearea de școle de fete, motivând-o cu cuvintele următoare: «Până nu vom avea cetățene bune, sofe și mame bune, nu vom avea nici generațiile viitoare mai bune; este dar necesar ca învățătura să fie egală și paralelă pentru amândouă sexele. Pe lângă școala Domnei cetățenei Știrbei se vor mai înființa în capitală 4 școle de fete; prin județe aflându-se școle de fete numai în Craiova, Slatina și Ploesci, se vor înființa și în celelalte județe câte una». Aceste școle primare de fete din județe s'au deschis treptat, cea din Buzău în anul 1852, în alte orașe și mai târziu. În anul 1859, Principesa Bibescu a înființat școle de fete la Craiova și Caracal; din fondurile Așezămintelor Brâncovenesci s'au creat 5 școle de fete la Cerneți, T.-Jiu, Râmnicu-Vâlcei, Pitești și Târgoviște, iar Eforia școlilor a mai adăugat, în anii 1860—1861, 9 școle de fete în unele orașe mai mici (V. A. Urechia).

În școlile sătesci, înființate în Muntenia de la 1838 înainte, fetele n'au fost primite, asemenea Regulamentul întocmit de Eforia școlilor în anul 1857 le exclude, iar în Moldova s'a hotărît în anul 1859, că fetele de 6—12 ani vor frecventa școlile rurale vara, când băieții nu le frecventează, și pe cât se poate și erna 2 zile pe săptămână, dar singure, nu împreună cu băieții (*Bulet. Instr. publ., II*, 1868).

Legea instrucțiunii din anul 1864 prescrie că instrucțiunea elementară

este obligatorie pentru toți copiii de amândouă sexele, începând de la 8 până la 12 ani împliniți ai etății, că în fie-care comună urbană se va înființa una sau mai multe școle primare de fete, deosebite de cele de băieți, cu câte 2 institutóre, împărțite în 3 clase, în cari nu se vor primi copii mai mici de 7 ani; că în fie-care comună rurală se va institui cel puțin 1 școală primară de băieți și de fete cu 1 învățător, afară de cazul când Ministerul va permite ca 2 comune să aibă o singură școală, că în comunele mari, populate, se va înființa și o școală separată de fete, că fetele vor primi aceeași învățătură ca și băieții, cu adăugire de lucru de mână, că în școlele mixte fetele vor ocupa o parte deosebită a școlei și nu se vor ține decât până la vârsta de 12 ani; că în toate orașele unde se află licee, se vor deschide școle secundare de fete cu 5 clase și cu internat. Această lege n'a putut să fie aplicată în toate comunele nici până astăzi, în ceea ce privește obligativitatea învățămîntului primar.

Legea asupra învățămîntului primar și normal primar din anul 1893 hotărăsece că obligativitatea învățămîntului se va aplica treptat în fie-care comună, pe măsură ce se va constata că localele de școală sunt suficiente pentru populațiunea în vârstă de școală a comunei, că în cazul de insuficiența localului obligativitatea se va aplica de preferință băieților. Legea asupra învățămîntului primar și normal primar din anul 1896 mănține această preferință pentru băieți la aplicarea obligativității.

În anul școlar 1899—1900 au funcționat în Regatul Român 174 școle primare urbane publice de fete și 13 școle primare urbane mixte; 17 școle primare rurale de fete, 3.449 școle primare rurale mixte, 168 școle mixte de cătun; 33 școle secundare și profesionale de fete (19 școle profesionale, 10 externate secundare, 4 școle normale de învățătoare și de institutóre). În același an au existat școle private frecventate de fete: 28 grădini de copii de ambe sexe (fără asilele confesionale), 72 școle primare private de fete cu programul Statului, 17 școle primare private mixte cu programul Statului, 42 școle secundare de fete private cu programul Statului, 31 școle primare private de fete cu programul propriu, 9 școle primare mixte cu programul propriu, 31 școle secundare private de fete cu programul propriu.

În anul 1900 s'au înregistrat în comunele rurale 324.005 fete în vârstă de școală, din cari au fost înscrise în școală numai 46.615 fete = 14,4%,
s'au presintat la examen 32.478 »
au fost promovate 23.143 »
au fost absolvente numai 1.099 »

În comunele urbane s'au înregistrat în anul 1900. 50.924 fete în vârstă de școală
 din cari au fost înscrise în școala publică 28.756 »
 s'au prezentat la examen 22.177 »
 au fost promovate 17.060 »
 absolvente 3.265 »

În anul 1900—1901 au fost înscrise :

în școlile profesionale de fete 2.658 din cari promovate 1.935 fete
 în externatele secundare 1.714 » 1.330 »
 în școlile normale 409 » 302 »

La Universitățile române au fost înscrise, în anul 1900—1901, 490 fete.

La Universitatea din București 322 românce și 24 fete străine, anume:

la drept 31 românce 1 străină
 » litere 167 » 7 »
 » științe 64 » 9 »
 » medicină 28 » 5 »
 » farmacie 32 » 2 »

La Universitatea din Iași 134 românce și 10 străine, anume :

la drept — românce — străine
 » litere 89 » 5 »
 » științe 31 » — »
 » medicină 14 » 5 »

(Minist. Instr. publ. și al Cult. Statist. învățăm. pe anul 1899—1900 și 1900—1901, redig. de N. Demetrescu, Bucur. 1900 și 1902).

Este cu totul suficient pentru trebuințele noastre sociale, pentru civilizațiunea noastră, acest număr de fete cari aspiră la cultura superioară, cari devin capabile a o răspândi, precum și numărul fetelor cari frecventază universitățile, pentru ca cunoștințele dobândite să le serve ca mijloc de traiu, de câștigare de pâine, și nu dorim crescerea nemăsurată a acestui număr, care ar sdruncina clădirea noastră socială, ar distruge familia în cercurile culte ale populațiunii orășenesci. Această credință a noastră, contrarie unei părți a opiniunii publice, hrănite de parte din presă, nu este rodul unui prejudețiu, ci convingerea unui igienist, care nu poate separa interesele morale și intelectuale ale națiunii de cele materiale, economice, de necesitatea întăririi fizicului generațiunilor viitoare, care respectă drepturile femeii, care însă crede că temelia societății, sfîntenia familiei, trebuie să rămână neatinsă de moda și de aspirațiunile contrarii legilor naturii. Recunoșcem însă că nu s'a dat ultimul cuvînt în această cestiune socială, de la care depinde prosperitatea națiunii.

Idealul educațiunii fetelor române nu trebuie să-l căutăm în studiile universitare, ci într'o școală puțin pretențioasă, modestă, în care se cultivă acele însușiri, acele cunoștințe, acele practice ale gospodăriei, cari caracterizează pe vrednicele și virtuósele femei române din unele familii culte.

În statistica de mai sus nu este cuprins Institutul de fete «Ioan Otteteleșanu», instituțiune unică în felul ei, organizată de colegul nostru Ioan Kalinderu, executorul testamentului lui Ioan Otteteleșanu și al soției sale Elena Otteteleșanu, și de Comisia aleasă de Academia Română. Comisiunea de fundațiune a acestei școle, delegată de Academia Română, s'a compus din d-nii I. Kalinderu, D. A. Sturdza, I. C. Negruzzi și V. A. Urechia. Din anul 1893, Institutul se află sub ocrotirea Academiei și are 6 clase cu câte 16 eleve de clasă, toate interne. Recrutarea lor se face prin concurs, la care se admit fete sănătoase, sărace, cu absolvirea școlei primare. Școla-internat este așezată în castelul mărinimosului testator Ioan Otteteleșanu și în 2 alte edificii construite din nou, în comuna Măgurele, județul Ilfov. Institutul este menit a forma femei române, cari să devină soții bune, mame de familie bune, adevărate stăpâne de casă, cari să practice singure și să propage în societatea românească spiritul casnic, vederi sănătoase despre traiul familiei, bune moravuri, simțiminte patriotice. Educațiunea fizică și cea morală sunt bine îngrijite, fetele iau parte la lucrările de gospodărie, cultivă grădina de legume, fac gimnastică de ajuns, și când timpul este frumos, lucrul de mână se face în parc. Elevele de cl. V-a își conduc singure gospodăria. În ultimă clasă li se dau povești despre creșterea copiilor. Institutul Otteteleșanu constituie o familie numeroasă, ai cărei părinți sunt Directoarea, d-na Slavică, și d-l Slavică. Totul se face de eleve, ele gătesc bucatele, ele fac curățenie în clasă, dormitoriul și refectoriul, ele spală rufe, ele își fac rufe și își croesc hainele, ele servesc la masă, ele îngrijesc de paserile din curte, ele lucră în grădină și altoiesc pomi. O descrițiune amănunțită a Institutului se găsește în raportul Inspectorului general al învățămîntului C. Meissner, înserat în «Bulet. ofic. al Minist. Instr. publ.» din anul 1898.

De vreme ce școlele secundare de fete, ca și școlele superioare, sunt dar frecventate de un număr mare de fete din orașe, fetele țăranilor mai sunt în mare parte lipsite de instrucțiunea primară; lipsa de învățatură a fetelor de săteni este și mai păgubitoare prosperității Statului decât afluența prea mare a fetelor din orașe la studiile universitare.

Femeia săténului care n'a trecut prin școală n'a avut ocasiunea

a-și însuși multe noțiuni indispensabile cârmuitoarei din năuntru a casei, primei educatoare a pruncilor, și în lipsa unei mume culte, inteligente, conștiente de datorie, incumbă școlei misiunea a pregăti fetele pentru menirea lor, de aceea dorim ca obligativitatea învățămîntului primar să devină mai curând reală pentru toate fetele de țerană, pentru ca să dispară mai curând nesciința și superstiția din familia țărănească, creșterea neigienică a copiilor, cu lécuri băbesci și cu descântece, toate miseriile morale și materiale de cari suferă astăzi gospodăria săténului, pentru ca femeia să pótă contribui la eșirea lui din sărăcie, îndemnându-l la hărnicie în gospodărie, reținându-l lângă cămin, în loc ca să mérgă la cârciumă, îndestulând casa și îngrijind de ea cu economie, producënd singură mijlóce de câștig. Este necesar ca noua direcțiune practică, economică, dată de curând școlélor noastre rurale, să nu foloséscă numai băieților ci și fetelor, și sperăm că acest neajuns se va îndreptă treptat, cel puțin în parte, prin nouéle programe ale școlélor rurale, cu împărțirea școlarilor în 2 serii, din cari fie-care frecuentéază școla numai câte o jumătate de zi.

Prin orașe se presintă fenomenul invers, pe care l-am ilustrat cu câte-vă date statistice. Recunóscem că cu cât femeia este mai cultă, cu atât devine mai capabilă a-și îndeplini misiunea de soție, de mumă, de gospodină, dar Igiena nu póte aprobă în mod absolut egalitatea silințelor, sfortărilor la amândoué sexele, față cu inegalitatea predispozițiunilor organice; majoritatea fetelor nu póte suportă munca egală cu băieții, nici în copilărie, nici în etate de adulte; nu toate fetele nici toți băieții posedă capacitatea intelectuală, pentru ca să pótă urmă cu succes studiile liceale și univesitare; munca mintală încordată, care întrece puterile fetelor, sedentaritatea prelungită într'o epocă, când corpul se află în evoluțiune, când se petrec într'însul prefaceri importante cari reclamă repaos, le slăbesce organismul, produce perturbațiuni mai ales în funcționarea sistemului nervos, le face nervóse, isterice, neurastenice. Femeia afectată de bóle de nervi este o ființă inutilă, ea suferă și face pe alții să suferă, ea rămâne incapabilă a procrea copii sănătoși. Numai în puține internate și externate se ieau măsuri preventive contra supramenagiului fetelor, prin împărțirea potrivită a lecțiunilor și a recreațiunilor, prin exerciții corporale, prin jocuri școlare cari lărgesc plămâni, întăresc cordul și musculatura, prin șederea corectă la lucru de mână, la care fetele ocupă obicînit o pozițiune vătémătoare sănătății. Plimbările la pas a câte două nu pot înlocui exercițiile gimnastice, cari trebuie făcute în toate zilele cel puțin câte 30—40 minute.

Pentru a da ore-cari povețe morale și economice, pentru a suplini până la un punct ore-care lipsa de instrucțiune școlară în comunele rurale, în cari toate fetele nu pot frecuentă școla din cauza lipsei de spațiu, precum și pentru a se continua influența salutară a școlei asupra fetelor cari au trecut deja prin școală, Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor, în luna Maiu 1902, a recomandat învățătorilor și învățătorilor rurali ținerea de ședătoare. Ele au fost înființate în multe comune de învățătoare și de soțiile învățătorilor, cu fete și femei, la cari ședătoare se atrag fetele și femeile cu lucrul, și când ele cos, croesc, în convorbiri, li se dau sfaturi de igienă, de întocmirea și de întreținerea gospodăriei și se cetesc cărți folositoare. În satele de pe Domeniul Coronei s'au organizat deja de câțiva ani asemenea ședătoare periodice. În «Monitorul Oficial» din 23 Iulie 1902 s'a publicat un raport foarte instructiv al Revisorului școlar al județului Covurluiu, despre ședătoarele înființate în acel județ. Într'un mod analog lucrează cercurile și societățile culturale și economice, organizate de la anul 1897 mai întâiu în satele de pe Domeniul Coronei, apoi după indemnul dat învățătorilor de Ministrul Sp. Haret, în toate județele; la conferințele din aceste cercuri participă și fete și femei.

Școlele de menagiū constituiesc un factor important al educațiunii fetelor. Deja la unele națiuni culte ale anticității fetele au fost pregătite pentru administrațiunea interioară a casei. Pitagora (580—481 a. Chr.) ținea femeilor din Croton cursuri publice asupra credinței conjugale, castității și gospodăriei (V. Gr. Borgovan, *Istoria Pedagogiei*, București 1897). În secolul XVII marele pedagog Ioan Amos Comenius a cerut, precum de asemenea în secolul XVIII I. B. Basedow, ca fetele să învețe menagiul. În România învățămîntul de Economia casnică este menționat pentru prima oară în anul 1843, în proiectul de organizare al școlilor din Moldova, în programul școlei normale de fete figurează în clasul II: Istoria naturală cu aplicațiunea la deprinderea lucrurilor femeesci, la dîlnice trebuințe ale Economiei casnice; în clasul III: asemenea conspectul istoriei naturale cu cunoscințe de Economie casnică (V. A. Urechiă, *Istor. școl.*, II). Învățătura acésta, mai mult teoretică, figurează în legea instrucțiunii din anul 1864 numai la școla centrală de fete și la externatele secundare de fete: deprinderi economice, ocupațiunea economică necesară unei mume de familie. În anul 1878 a fost introdusă în cl. IV a școlilor primare urbane de fete învățătura de Economia casnică; de la anul 1881 ea figurează în școlele secundare de fete în cl. V cu 1 oră pe săptămână, de la anul 1893 în școlele normale de institutore tot cu 1 oră pe săptămână. În programul analitic al

școalelor secundare de fete de gr. I cl. V, și gr. II cl. I din 1 Aprilie 1899, figurează Economia domestică de 2 ore pe săptămână și cu adăogire, că în internate se va face câte-vă ore și practica celor învățate. S'a scris și câte-vă manuale de Economia casnică în limba română, din cari menționăm: Ermina Kaminski și Ortensia Buzoianu, *Curs elementar de Economia casnică*, Botoșani 1897. Aplicațiunea practică a Economiei casnice o învață fetele în mod perfect în Institutul Otteteleșanu, de asemenea în școalele de menaj, ea incumbă însă înainte de toate familiei.

Școalele de menaj sunt creațiuni moderne. În Württemberg în anul 1878 s'a înființat pe lângă unele școle rurale cursuri de bucătărie și în anul 1881 s'a introdus în școalele normale de învățătore un curs practic de menaj, și s'a anexat școle de menaj la unele școle primare urbane. În Baden s'a numit în 1890 maestre ambulante de bucătărie și la Carlsruhe funcționează astăzi 6 maestre de bucătărie. În Suedia s'a creat de la anul 1889 mai multe școle de menaj și de la anul 1896, la construirea de școle primare de fete, se clădesce și o clasă de bucătărie. Astăzi se află în Germania, afară de câte-vă școle normale de bucătărie, numeroase școle de menaj, atât de sineși stătătore, precum și anexate la școle primare și primare superioare de fete. În Germania se consideră învățătura practică a economiei casnice și a bucătăriei ca măsură principală pentru îmbunătățirea hranei lucrătorilor, și de aceea în unele regiuni se face obligatorie această învățătură împreună cu comptabilitatea gospodăriei. În școalele germane de bucătărie lecțiunile practice țin câte 4 ore, pentru ca fetele să învețe toate procedurile gătirii unui dejun ori ale unui prânz, ele îndeplinesc toate lucrările de bucătărie, de la aprinderea focului până la spălarea vaselor după mâncare și așezarea lor la loc. În unele părți ale Germaniei, Economia casnică cu bucătăria se mai învață în școalele primare complementare, pentru fetele cari au terminat învățătura obligatorie. (K. Knauss, *Die Stellung der Schule zur Volksernährung*, Stuttgart 1898). La Londra funcționează o școală normală de bucătărie: *National training school for cookery*, și cursuri obligatōre de menaj pe lângă multe școle primare urbane și rurale, în cari fetele învață menajul, bucătăria, spălătoria și întreținerea locuinței. În Franța se învață menajul în mod practic în școalele normale de institutōre de la anul 1882, la Paris în cursurile speciale anexate la școalele primare de fete, în totă Franța în numeroasele școle de fete întreținute de instituțiuni religioase, de călugărițe. În Belgia există cursuri de menaj și de bucătărie în școalele normale de învățătore. În Norvegia au fost

înființate mai multe școle de menaj în anul 1900. În Elveția ele există în cantónele Zürich, Basel, Soloturn, în Austria ele au fost create de puțină ani în câte-vă orașe, întreținute de comune și de asociațiuni filantropice. Sașii din Transilvania au fundat școle analoge, în anul 1888 asociațiunea de dame evangelice a creat la Sibiiu o școală de menaj și de bucătărie.

În România, în Asilul Elena Dómnă din Bucuresci, a fost învățat menajul în mod practic încă înaintea anului 1875; elevele au fost exercitate și la comptabilitatea gospodăriei, făcând pe rând târguelile dîlnice necesare pentru hrana lor. Prin legea învățămîntului primar și normal primar din anul 1893 se hotărêse că Asilul Elena Dómnă va avea o secțiune profesională cu diferite meserii, în această secțiune se vor învăța și lucrările de menaj. Astăzi Asilul Elena Dómnă posedă o secțiune de menaj mai completă, făcând parte din internatul Asilului; ea a fost regulamentată în anul 1898. În școla profesională de fete «Protopopul Tudor» din Bucuresci se învață bucătăria în mod practic. La 1 Octomvrie 1902, Ministerul Instrucțiunii publice a mai deschis în Bucuresci în str. Labirint o școală de menaj externă, în care elevele să pótă dobândi cunoscînțele necesare unei bune gospodine; acea școală are 3 secțiuni: de bucătărie, de spălat și călcat și de croitorie și rufărie; pe lângă aceste îndeletniciri practice se mai predă elevelor economia casnică, calculul, comptabilitatea menajeră și igiena populară. Despre învățătura practică a menajului în Institutul Otteteleșanu am vorbit mai sus. O școală practică privată de gospodărie pentru fetele de țeranî a fost deschisă în anul 1902 de dómnele: Principesa Bibescu, Esarcu și Susana Eremia în comuna Epurenî diu județul Tutova. În Bucuresci, Primăria întreține școla de menaj Elena Eraclide pentru 30 fete orfane. În anul 1903, Epitropia Bisericii Madona Dudu din Craiova va înființa acolo o școală de menaj externă.

Legea asupra învățămîntului profesional din Martie 1899 prescrie înființarea de școli elementare de agricultură și de gospodărie rurală. Art. 7 al acelei legi dice: Pentru fete se vor înființa școli elementare de gospodărie rurală, în cari să se deprindă cu practica gospodăriei țărănesci, cu utilisarea productelor, cu îngrijirea vitelor. Aceste școli vor fi saú de sine stătătóre saú alăturate pe lângă o școală elementară de agricultură, saú pe lângă o școală primară de fete.

Cantina școlară ar puté asemenea servi ca școală practică de bucătărie și de menaj fetelor de țeran, cari n'au altă ocasiune ca să învețe gătirea economică de bucate gustóse, variațiunea necesară a

mâncărilor cu cheltueală mică, și ast-fel s'ar pute cu timpul îndreptă hrana miserabilă a majorității țăranilor.

Școalele profesionale de fete au mare însemnătate igienică, în ele fetele de părinți cu dare de mână învață multe lucruri utile pentru viitoarea lor gospodărie, cele sărace se formează pentru exercitarea unei meserii corespunzătoare cu aspirațiunile lor, care le permite a-și asigura prin muncă un trai cinstit. Instituirea acestor școle nu datéază de mult, atât în străinătate cât și la noi. Legea română a instrucțiunii din anul 1864 face mențiune numai de școli profesionale de băieți: cele pentru fete au fost reglementate pentru prima dată de Ministrul G. Chițu; programul lor din anul 1877 prevede cusutul de albituri, broderie, cusutul cu mașina, croitul, facerea de haine, fabricațiunea de flori artificiale, confecționarea de pălării. Legea asupra învățămîntului primar, primar normal și primar profesional din anul 1896 mai adaugă la aceste meserii: corsetărie, mănuserie, împletituri, pictură, sculptură. Legea asupra învățămîntului profesional din Martie 1899 dă acestor școle o dezvoltare mai mare și tinde la înmulțirea lor. În anul 1900 au funcționat în țară 19 școle profesionale de fete ale statului.

În cei din urmă 15 ani pedagogii și igienisții din mai toate țările cer ca fetele să fie pregătite pentru menirea de educatoare ale copiilor, prin învățarea elementelor de pedagogie, să devie capabile a le da în familie cel puțin instrucțiunea școlii froebeliene. Trimiterea la grădina de copii îi expune la infectarea cu bôle infecțioase, pentru cari sunt mai primitori în vârstă mai fragedă decât de la 7—8 ani în sus. Pentru părinți au scris de mult și pedagogii români tratate de pedagogie, precum I. P. Eliade la Ploesci, 1867 și 1874, Simeon Barnuțiu 1864 (1870), ș. a., dincolo de munți M. Velceanu, 1877 (Sibiiu), ș. a., dar aceste cărți n'au fost cetite de cei pentru cari au fost scrise, și în anul 1892, C. Dimitrescu-Iași se plânge în «Revista pedagogică», că nu se gândește aproape nimeni la cultura pedagogică în familie, că pedagogia este privită în cazul cel mai bun ca arta de a face buni profesori, el cere ca familia să prepare terenul pentru lucrarea educațiunii școlare, ceea ce este posibil numai în familii cu pozițiunea socială mai fericită; se schimbă însă lucrul în acele familii desmoștenite, a căror viață întrégă se resumă în lupta neîntreruptă cu ignoranța și cu miseriile existenței. În bordeiul muncitorului ignoranța și miseria constituiesc o barieră aproape neînvinsă, contra oricărei încercări de ameliorare a creșterii copiilor. În acest cas reforma educațiunii este strîns legată de îmbunătățirea stării economice. Legea instrucțiunii din anul 1864 face la școalele secundare de fete învățătura pedagogiei

facultativă, ea este obligatorie numai pentru fetele cărî se destină la profesorat. Programa școlilor secundare din 1 Aprilie 1899 o face obligatorie pentru toate elevele, și prescrie învățătura pedagogiei câte 3 ore pe săptămână în clasa V a școlilor secundare de fete de gradul I și câte 2 ore pe săptămână în clasa IV a școlilor secundare de fete de gradul II.

Igiena școlară se mai interesează de înlăturarea corsetelor pe cărî le mai pîrtă fetele, și în general de vestmintele și încălțămintele strîmte la toți copiii cărî frecuentăză școla. Corsetul nu este de origine romană, bandelatele și cingătoarele, fascia castula și zona cu care fetele romane își strîngeau peptul și de cărî fac mențiune Marțial, Ovidiū și medicul Galien, n'au avut ôse orî alte întărituri și n'au fost identice cu corsetul. În literatura română ele au fost descrise în cîrticica: «Moda» de E. Baican, Focșani 1887. Corsetul are o istorie interesantă, pe care nu o vom urmări și nu vom discuta cestiunea în litigiū, dacă Isabela de Bavaria în secolul XV, orî regina Angliei Elisabeta sau Caterina de Medicis în secolul XVI a inventat corsetul; este cert că el a fost purtat în secolul XVI, căci celebrul chirurg frances Ambrosiū Paré, 1517—1590, a combătut ca vătămătoare strîngerea tare a trunchiului femeii prin corset. În Principatele Române corsetul a fost introdus la începutul secolului XIX, C. Várnay scrie în *Physiographia Moldaviae*, Budae 1836, că în Moldova dîmnele române nobile au adoptat de curînd corsetul și valsul nemțesc. Corsetul cu întăririle sale de os, de lemn și de fer, când se strînge tare, micșorează capacitatea toracelui, comprimă toracele și pîntecele, împedecă funcționarea regulată a plămînilor, cordului, stomachului, ficatului, produce dislocarea organelor pîntecelui și ale lighénului, nutrirea insuficientă a organelor comprimate, atrofia musculaturii spinării, provocă anemie, chlorosă, bôle ale stomachului, ale sistemului nervos, ale rinichilor, ale mitrei, constipațiunea, diformațiunea scheletului, perturbațiuni ale menstruațiunii, durere de cap, amețelă. G. von Bunge a constatat că corsetul dislocă și comprimă glandele mamale, aduce incapacitatea femeii la alăptarea copiilor și această incapacitate, moștenită prin mai multe generațiuni, aduce atrofia a celor glande la un nîm întreg (G. von Bunge, *Die zunehmende Unfähigkeit der Frauen ihre Kinder zu stillen*, Basel 1900). Acțiunea vătămătoare a corsetului a fost recunoscută și descrisă de medici învățați, de la A. Paré pînă în zilele noastre; această acțiune nu este însă un atribut exclusiv al corsetului, ci al tuturor vestmintelor, tuturor obiectelor aplicate pe suprafața corpului care-l strîng, ea se produce prin pantalonî strîmți, prin gulere înguste, ca și prin scuteul îngust. Un simplu camison, peptar orî veston, dacă este strîmt,

dacă după creșterea copilului n'a fost lărgit, opresce respirațiunea și circulațiunea normală; vătămarea analogă cu corsetul se produce prin legarea strîmtă a fustelor, prin curele, prin încălțăminte strîmte; mai ales la exercițiile gimnastice și la jocuri trebuie să fie comode îmbrăcămintele și încălțămintele.

Ca cele mai importante dintre scrierile vechi asupra vătămării corsetului menționăm: Aliberti, *Dissertatio de vestibus vitii morborum causis*, Hallae 1729. Buchner, *Diss. de morbis ex varia conditione vestimentorum oriundis*, Hallae 1750. Oelsner, *Vom schaedlichen Missbrauche der Schnürbrüste und Planchetten*, Breslau 1754. Bonnaud, *Dégradation de l'espèce humaine par l'usage des corps à baleine*, 1770. Leroy, *Recherches sur les habillements des femmes et des enfants*, Paris 1772. Th. Soemmering, *Ueber die Schädlichkeit der Schnürbrüste*, Leipzig 1788. Vanghan, *An Essay Phil. and Med. concerning modern clothing*, London 1792.

La noi mai toți autorii cari au scris asupra Igienii școlii și a vestimentelor au explicat efectele rele ale corsetelor, începînd cu An. Ițetu (*Proiect de organizarea Poliției sanitare*, Iași 1863) până în ziua de astăzi. Între scrierile românești speciale mai nouă asupra acestui subiect se disting mai ales două: D. Gerota, *Efectele și desavantagiile purtării corsetului*, București 1899, și Ermina Kamiski, *Îmbrăcămintea femeii*, București 1902.

Din cauza vătămării care o aduce purtarea corsetului, ea a fost interzisă fără succes în diferite timpuri, în diferite țări, în Franța de Henri IV și de Parlamentul d'Aix în anul 1619, în Austria de Împăratul Iosef II în anul 1770. Din școlile publice și private corsetul a fost eliminat în România în anul 1897 și 1899; L. Burgerstein scrie în anul 1902 (*Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902) că numai în România s'ar fi interzis purtarea corsetului în școală; D-na Dr. Tylicka arată însă că și în Rusia nu este permisă purtarea corsetului în școlile secundare și superioare (M-me Tylicka, *Du Corset*, Paris 1899). Cu eliminarea corsetului din școală n'am făcut însă totul, ci trebuie să convingem pe fete, ca și după eșirea din școală să renunțe la strîngerea corpului prin corset, și aci lucrarea noastră e mai dificilă. Se pretextează că nu întrebuițarea corsetului, ci numai abuzul, strîngerea prea tare vatămă sănătatea, că corsetul ar fi necesar pentru suportarea vestimentelor inferioare cari, dacă s'ar lega în jurul corpului lipsit de corset, ar strînge stomachul și ficatul mai mult decât corsetul, că suportarea acestor vestimente de umeri prin bretele ar fi urită, că lepădarea corsetului ar fi posibilă numai după reforma radicală a îmbră-

cămintelor femeesci. S'au propus și se întrebuintează deja, dar foarte rar, mai multe centure, cingătoare late, elastice și neelastice, pe cari se fixază vesmintele inferioare. Dintre aceste surogate ale corsetului d-na Tylicka propune un camison (brassière) de pânză forte, care se coboră până la cingătoare, se încheie din nainte cu nasturi, având însă în fie-care parte 2 ôse. F. Bulin (*Le Corset*, Paris 1900) înlocuiesce corsetul printr'o centură largă fără ôse, fără balene, care are să suporte vestmintele inferioare; ele se fixază cu copci ori cu nasturi. D-na Dr. Gaches-Sarraute (*Le Corset*, Paris 1900) a alcătuit un corset abdominal care se rezemă pe lighian. D-l Gerota recomandă pieptare sau vestone, îmbrăcate de-asupra cămășii, provădute cu butoniere, copci sau agrafe, de cari se pot atârna două sau trei fuste de desubt. Dr. Ermina Kaminski se pronunță contra suportării pe șolduri a greutateii fustelor și recomandă tot de odată, ca și D. Gerota, o altă inovațiune importantă, cerută de mult, dar fără succes, de mai toți ingieniștii, ca rochiile să nu atingă pământul, pentru ca să nu ridice praful în atmosferă. În anul 1903 a mai apărut la Paris o carte de valoare dubioasă, O'Followell, *Influence du Corset sur le torax et sur la fonction respiratoire*, în care autorul, basat pe măsurători ale toracelui, pe cercetări radiografice și spirometrice, afirmă că cu nedrept se încredinșază corsetul, că vătămarea produsă de corset, descrisă în diferite timpuri, ar fi datorită numai abuzului corsetului, că corsetul modern, cu totul diferit de acela al timpurilor trecute, ar fi inofensiv, dacă nu este tare strîns.

9. Cantinele școlare. Coloniile de vacanță.

Copiii flămânzi nu învață bine, creerii rău nutriți nu pot lucra în mod normal, și școlarul care muncesce cu corpul ori cu capul, fără ca să fie tot de odată hrănit de ajuns, rămâne înapoi în dezvoltarea fizică și devine incapabil a împlini aceeași muncă intelectuală ori fizică și cu aceeași agerime și forță ca copiii bine nutriți. Este dar necesar ca, pe cât se poate, să se asigure hrană suficientă copiilor cari frecventază școla, și dacă părinții nu sunt în stare să procure copiilor lor alimente de calitate și în cantitate potrivită, se suplinesce această lipsă de caritatea privată ori de cea publică, și această suplinire o îndeplinesc în mai multe țări cantinele școlare. Pe lângă scopul de a scuti de drumuri lungi pe copiii, ai căror părinți locuiesc departe de școlă, a înlesni pe acești copii, ca în loc de a se întorce la amiazi acasă și a veni înapoi după mâncare, să ieă dejunul la școlă; cantinele școlare

mai îndeplinesc și scopul mai important de a procura copiilor săraci cel puțin o mâncare sănătoasă pe zi, pentru ca fisicul lor să nu rămână înapoi, să nu se amâne creșterea lor normală din cauza hranei insuficiente.

În România cantinele școlare au origine veche. Iohannes Sommerus (*Vita Iacobi Despotae Moldavorum reguli, Wittembergae 1587*) arată că în școala de la Cotnari, întemeiată de Despot Vodă cu dascăli din țera nemțească, pruncii moldoveni au fost întreținuți nu numai cu învățătura, dar și cu hrana. După T. Codrescu (*Uricarul*), V. A. Urechia (*Ist. școl.*) și N. Iorga (*Ist. liter. rom. în secolul XVIII*), în anul 1736, școala grecască și cea slavonască din Iași n'au fost internate, dar școlarii săraci au primit în școală și hrana și în anul 1747 Grigorie Ghica, Domnul Moldovei, a hotărât ca Mitropolitul să hrănească școlarii săraci din școlile din Iași,

În Muntenia în anul 1767, sub Vodă Alexandru Ghica, școala Domnască de la Sf. Sava n'a fost internat, dar acel Domn a însărcinat pe Mitropolitul să îngrijască ca ucenicii săraci din acea școală să fie hrăniți prin îngrijirea egumenilor. În anul 1815, Vodă Caragea a ordonat asemenea ca fie-care din mănăstirile mari din Bucuresci să îndeustuleze cu hrană câte 3—4 școlari (V. A. Urechia, *Ist. școl.*).

Dincolo de Carpați școlile Blajului, sub Episcopul Petru Pavel Aron, aveau în anul 1754, 300 școlari, dintre cari cei mai săraci erau ajutați cu pâine și fierturi (Virg. Șotropa, *Ist. școl. Năsăudului*, în «Transilvania» XXXIII, Sibiu 1902).

În timpul modern, cu introducerea obligativității generale la frecuentarea școlii primare, necesitatea înființării cantinelor școlare a devenit imperioasă în occidentul Europei. La Bruxelles s'a constatat în anul 1894, că mai mult decât 25% din numărul școlariilor din școlile primare nu sunt de ajuns hrăniți. La Zürich s'a legiuuit în anul 1882, că administrațiunea școlară este datoră să ajute pe școlarii lipsiți de hrană, de vestimente și de încălțăminte. D'atunci s'au înființat cantine școlare treptat și în alte cantone ale Elveției, în unele orașe ale Franței, Germaniei, Austriei, Belgiei, Suediei, de caritatea privată și de comune. La Berlin școlarii săraci din școlile primare primesc înaintea începerii clasei primul dejun: lapte fiert, supă ori pâine cu unt. La cantinele școlare din Paris primesc atât copiii săraci gratuit, precum și alți copii cu plata de 10 centime, un dejun cald la 12 ore, contra unui jeton care se prezintă la intrarea în sufragerie; jetoanele le împarte institutorul, astfel că nu există deosebire între copiii cari plătesc dejunul lor și între cei cari îl primesc în mod gratuit.

La noi cantinele școlare au fost introduse de Ministerul Instrucțiunii în anul 1898, Ministerul le-a acordat ajutoare pentru instalațiune și a însărcinat pe Inspectorul învățământului primar și pe revisorii școlari, ca să stăruască pe lângă primăriile comunelor și să le ajute la organizarea cantinelor, mai ales în comunele rurale; în aceste comune există 2 feluri de cantine, cantine numai de zi, și cantine de zi și de nopțe. Deja în anul 1866, B. I. Popescu, revisorul școlilor din județul Romanați a arătat Ministerului («Bulet. Instr. publ.», I, 1866), că instrucțiunea poate deveni obligatorie și în cătunele depărtate de satul unde e școală, făcându-se pe lângă localul școlei două camere, una pentru băieți și una pentru fete, cu atâtea paturi și saltele de paie câți copii din satele depărtate vor urma la școală, obligându-se părinții de a le da merindele necesare; că se mai pot da copiii în cuartir pe la locuitorii din satul unde se află școală, îndatorându-se numai părinții a le da merindele trebuincioase. Această propunere n'a fost pe atunci luată în seamă.

În Ianuarie 1898, Ministrul Instrucțiunii Sp. Haret, într'o circulară adresată revisorilor școlari le-a dat următoarele: Unele împrejurări de forță majoră zădărnicesc bună-voința părinților de a-și trimite copiii la școală și fac aproape imposibilă frecventarea ei, precum așezarea topografică a multor comune rurale. Mare parte din aceste comune, deși formate din o singură cătună, sunt resfirate pe întinderi mari, așa că școlarii trebuie să străbată distanțe destul de însemnate până la școală. În comunele formate de mai multe cătune, nu în fiecare cătună se află școală. Distanțele mari care le separă de cătunul cu școală sunt, mai ales pe timp de iarnă, greu de străbătut, și de multe ori nu fără pericol, și în ast-fel de împrejurări părinții preferă a nu-și mai trimite copiii la școală. Școlarii care locuiesc departe de școală să nu mai meargă la amiazi acasă, ci să ieșă masa la școală, aducându-și mâncare de acasă. În localitățile unde părinții se vor învoi, să se înființeze cantine școlare, în care școlarii ar pute căpăta pentru 5—10 bani o mâncare caldă. Sala de mâncare să se aranjeze la școală, dacă locul permite, sau în o casă particulară din apropiere de școală. Părinții copiilor pot da și în natură cele trebuincioase; cantinieră ar pute fi sau soția învățătorului sau o femeie din sat, angajată în acest scop, sau masa comună a școlarilor s'ar pute pregăti cu rândul de înseși mumele elevilor. Chiria casei, dacă localul școlei n'ar dispune de încăperi pentru cantină și bucătărie, și alte mici cheltueli s'ar pute acoperi din budgetul comunei, sau prin contribuțiuni benevole, se vor găsi și proprietari care vor veni în ajutorul cantinei. În fiecare diminuează și

séra se pot transporta copiii din cătune depărtate cu carul la şcoală şi înapoi, sau se poate înfiinţa un fel de internat, o sală de dormire la şcoală sau în o casă închiriată în acest scop. Aceşti şcolari transportaţi Lună dimineaţa la şcoală cu carul, aprovisionaţi fie-care pentru o săptămână cu cele trebuincioase mâncării, care se va prepara în cantină, vor rămâne totă săptămâna în cătunul cu şcoală, şi vor fi transportaţi iar în acelaşi fel Sâmbăta séra la părinţi, spre a fi premeniţi şi îngrijiţi. Administrarea şi privegherea cantinei şi a dormitoriului va fi a învăţătorului.»

Acestă circulară a avut ca efect un început modest de înfiinţare de câte-vă cantine şcolare primitive. Apoi s'au organizat în multe părţi comitete, s'au făcut ofrande însemnate, şi în unele oraşe s'a format un capital pentru cantine. Prin iniţiativa privată, prin stăruinţa corpului didactic, cu ajutorul unor mari proprietari s'au înmulţit cantinele şi de prin comunele rurale, primăriile au dat lemnele necesare şi Casa şcolilor a contribuit cu sumele alocate în bugetul ei.

În anii 1899 şi 1900 activitatea cantinelor şcolare a scăzut, în anul şcolar 1901—1902; graţie stăruinţelor corpului didactic, a concursului carităţii publice şi mai ales a celei private, ele s'au dezvoltat şi s'au înmulţit. Cele dintâi cantine şcolare au fost înfiinţate în Bucuresci. Din iniţiativa institutorilor, sub preşedinţa revisorului şcolar A. B. Sinişteanu, s'a constituit o societate patronată de dómne, care a strâns fonduri, a adunat donaţiuni, a organizat concerte şi serbări şcolare în folosul cantinelor; ea posedă deja un capital de 43.000 lei; astăzi funcţionează la şcolele marginase ale oraşului Bucuresci 10 cantine şcolare pentru copii de ambe sexe, cari plătesc câte 5 şi 10 bani de porţiune; în érna 1901—1902, ele au hrănit 2.900 şcolari cu 3.600 porţiuni gratuite şi 47.400 porţiuni cu plată. Societăţi analoge s'au constituit la Iaşi, Craiova, Brăila şi în numeroase alte oraşe. În Dolj există 2 societăţi cari se ocupă de cantinele din judeţ şi din oraş; societatea «Ospătăria şcolară», condusă de dómnele Craiovei, dispune de un fond de aproape 30.000 lei şi întreţine 5 cantine; din cause morale şi economice, pe cari nu le vom discuta, ea nu acordă gratuitatea completă nici chiar copiilor cu desăvârşire săraci. În oraşe copii ieaú la cantină masa numai la prânz.

În judeţe comitetele cantinelor şcolare rurale sunt formate mai ales de învăţători, având în fruntea lor pe revisorii şcolari. La cantinele de şi copii ieaú masa numai la prânz, la cele cu dormitoriú la prânz şi séra. Cantinele de la şcolele sătesci se întreţin din ajutorul Casei şcolilor, din fondurile comitetelor locale sau ale societăţilor şi din

ceea ce aduc în natură copiii de acasă : mălaiu, făină, fasole, linte, cartofi, cėpă, ouă, branză, carne și altele din carē se prepară o masă bună, fie de soția învățătorului, fie de o femeie tocmită ca cantinieră. În orașe cantinele sunt vizitate de medicii comunali, în comunele rurale câte odată de unii dintre medicii de plasă. Folósele cantinelor școlare sunt imense. A. B. Sinișteanu, G. Stoenescu și alți revisori școlari au constatat că la școlele (rurale) cu cantine numărul școlarilor s'a înmulțit, că frecuentarea a devenit mai regulată, că după cât-vă timp copiii slabi și anemici devin rumeni, vioi, forți, buni școlari, că cantinele exercită și o acțiune educativă.

După datele statistice adunate de A. B. Sinișteanu, funcționează astăzi în totă țera 241 cantine școlare, dintre carē 61 cu dormitoriu și 180 numai de zi; în anul școlar 1901—1902 ele au fost frecventate de 8.475 copii.

În anul 1903, s'a mai înființat câte o cantină școlară pe lângă fiecare din școlele elementare de meserii și de agricultură.

(*Bulet. of. al Minist. Cull. și al Instrucț.*, VI, București 1899. C. S. Negoescu, *Anuarul ofic. al Casei școl.*, I, București 1900. *Memoriu asupra mersului cantinelor școlare din București*, București 1900. *Memoriul lui A. B. Sinișteanu. Statistica adunată de Casa școlilor.*)

Coloniile de vacanță sunt instituțiuni de igienă preventivă pentru școlari slabi și săraci, nu însă pentru bolnavi, carē au trebuință de îngrijiri deosebite, ele au scopul ca să înlesnescă școlarilor debili, enervați din munca intelectuală, întremarea sănătății prin șederea la țeră, cu preferință la munte sau la malurile mării în timp de câte-vă săptămâni. Obiectul lor este o cură de aer, ajutată de exerciții corporale în câmpii și munți, de hrană bună, de curățenie și veselie. Istoria coloniilor de vacanță are pentru noi un interes deosebit; se crede în general că întemeietorul lor ar fi fost preotul protestant Bion din Zürich, care în anul 1876 a apelat la caritatea privată pentru a pute trimite la țeră pentru timpul vacanțelor pe elevii slabi și bolnăvicioși din diferitele școle din Zürich. Doctorul Davila, în calitate de efor al spitalelor și de administrator al asilului Elena Dómna, a trimis regulat în timpul vacanțelor un număr de eleve ale Asilului în munți, la una din mânăstirile Eforiei, cu 10 ani înaintea constituirii coloniilor de vacanță din Zürich. Exemplul dat de Davila a rămas însă la noi mulți ani izolat, până în anul 1898, când Ministerul Instrucțiunii publice a organizat sanatoriul de vacanță de la Predeal.

Astăzi se organizează asemenea colonii în Germania, Belgia, Olanda, Elveția, Franța, Austria, Transilvania, Danemarca, în unele orașe ale Rusiei. În Germania, caritatea privată și primăriile orașelor înlesnesc

pe fie-care an unui număr de peste 250.000 școlari, în Elveția de 24.000 copii, ca să-și împuternicescă sănătatea prin șederea la țără în condițiuni igienice; ei sunt obișnuiți adăpostiți în localele unor școle rurale sau dați la cuartir în casele țărănești mai salubre; alimentele lor se gătesc de o bucătăresă însărcinată special cu acesta, rufele lor sunt spălate într'un mod analog și ei se află în tot timpul șederii la țără sub privegherea unui institutor ori unei institutore. Proprietarii, primarii și preoții din localitate concură pentru a le asigura confortul și distracțiunii. Atât la plecare, precum și la întorcere, starea fizică a acestor copii este controlată prin cântărirea corpului, prin măsurarea circumferinței toracice, prin examinarea volumului musculaturii, și se constată în general, că copiii se întorc după terminarea vacanțelor mai vioi, mai robuști, mai capabili a suporta munca intelectuală a noului an școlar. Orașul Zürich a făcut de mult ceea ce s'a făcut în cei din urmă ani și la noi, el a instalat un sanatoriu permanent pentru coloniile de vacanță, cumpărând un edificiu spațios în munți. Coloniile de vacanță nu trebuie să se confunde cu ceea ce francesii numesc coloniile volante, cu excursiunile în timpul unei zile, de la cari școlari se întorc seara. Forma cea mai practică a coloniilor de vacanțe este ceea ce li s'a dat la noi de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii la sanatoriul de la Predeal, clădit special pentru acest scop, organizat ca un internat, cu personalul necesar pus sub ascultarea directorului sanatoriului. La sanatoriul din Predeal, care este o instituțiune de stat, Ministerul Instrucțiunii publice și al Cultelor trimite pe fie-care an pe timpul verii 100 elevi cu fisic debil, pentru recrearea și restaurarea sănătății lor, ei sunt recrutați dintre bursierii statului, întreținuți în internatele școlilor secundare și profesionale; în sanatoriu ei sunt bine adăpostiți, bine hrăniți și au ca ocupațiune de căpetenie exercițiile gimnastice, jocurile, dansurile și excursiunile. Ministerul Instrucțiunii mai adaptază mănăstirea Tismana pentru un sanatoriu școlar.

Este de dorit ca și școlarii de ambe sexe săraci, anemici și debili din școlele primare să fie trimiși în colonii de vacanță în număr mai mare. Acesta incumbă primăriilor urbane și societăților de binefacere. Dintre Primării, cea a orașului București a trimis pentru întâia oară în anul școlar 1901—1902 în munți un număr de copii din școlele primare pentru timpul vacanțelor de vară; dintre societățile de binefacere, asociațiunea femeilor române «Sprijinul» a organizat cu începere de la anul 1901 colonii de vacanță pentru școlarii debili din școlele primare.

Sanatoriul maritim Tichir-Ghiol al Eforiei, instituțiune foarte folositore, nu are menirea de colonie de vacanță ordinară, fiind destinat

de preferință pentru copiii bolnavi de scrofulosă, cari au trebuință de băi sarate naturale.

Cu coloniile de vacanță s'a făcut dar la noi un început bun, și este necesar ca ele să fie dezvoltate și înmulțite.

Acțiunea cantinelor școlare și a coloniilor de vacanță se completează de numeroasele societăți pentru îmbrăcarea școlarilor săraci, cari există în mai multe orașe, dintre cari societatea «Ajutorul elevilor săraci» din București este cea mai avută, și prin donațiunile speciale ale mai multor proprietari de moșii, cari asemenea îmbracă și încălță pe fie-care an un număr de copii din școlile rurale.

10. Exercițiile corporale.

Învățătura, cultura intelectuală este misiunea principală a școlei, nu însă singura ei misiune; interesele individului ca și ale Statului cer crescerea armonică a intelectului și a fizicului copiilor, școla are dar datoria nu numai a cultiva spiritul, ci și a veghea asupra sănătății școlarilor, a preveni vătămarea ei, a înlesni perfecționarea ei, prin funcționarea regulată a organelor de cari depinde dezvoltarea normală a corpului, mai ales a cordului și a plămânilor, a contribui la întărirea organismului, la mărirea rezistenței lui, a înlătură, pe cât este posibil, în înțelegere cu familia școlarului, chiar lipsurile nutriției, cari ar pute amâna crescerea corpului, ar pute slăbi activitatea creierilor.

Acosta a fost recunoscut-o pedagogii însemnați ai tuturor timpurilor, și la noi aceste principii au fost afirmate, de când Pedagogia a apărut în literatura română, de la Antoniu Velini și Simeon Barnuțiu (1860), cunoscătorii perfecți ai firii copilului, ai raportului ce există între dezvoltarea lui fizică și cea morală și intelectuală, până astăzi, până la lucrările pedagogice cele mai nouă.

Pentru atingerea acestui scop, nu este de ajuns ca localul școlei să fie spațios, luminos, aerat, ca mobilierul școlei să înlesnască șederea corectă a copiilor, ca între lecțiuni să se întrepună un mic repaus, ci trebuie să alterneze munca mintală cu exercițiile corporale. În timpul când copiii șed nemișcați în bancă, respirațiunea lor este superficială, incompletă, sângele primesce o cantitate insuficientă de oxigen, și această lipsă trebuie să se împlinescă prin mișcarea corpului în timpul recreațiunii, prin exercițiul metodic al musculaturii care lărgesce peptul, mărește activitatea plămânilor și a cordului, prin gimnastică și jocuri la școlari mai mari, numai prin jocuri școlare la cei

mai mici. Exercițiul corporal în general măresce rezistența organismului; exercițiul organelor care se află în raport cu respirațiunea, care produce lărgirea toracelui și a plămânilor, mișcarea diafragmei, constituie și o bună gimnastică pentru cord și stomach, și între exercițiile respiratorii ocupă și cântul un loc important.

Să nu se creadă însă că munca corporală constituie o adevărată contrabalansare a lucrărilor intelectuale excesive. Fie-care muncă, cea fizică ca și cea mintală, produce obosirea corpului, prin acțiune asupra nervilor, a productelor descompozițiunii organice care însoțește munca, și această acțiune este mai mare la copii încă nedeprinși cu munca; ea reclamă un repaus potrivit cu greutatea lucrării. Munca excesivă, neîntreruptă, prelungită, a unuia și aceluiasi organ este vătămătoare, și de aceea se impune alternarea lucrărilor mintale cu cele fizice. Gimnastica, care constă în lucrarea metodică a diferitelor grupuri de mușcui, nu este dar o distracțiune, o artă de plăcere ca jocurile, gimnastica este o disciplină severă, care trebuie să se impună școlarilor (mai ales celor de la 14 ani în sus), ca o necesitate, ca o datorie, pentru ca să contribuie la dezvoltarea armonică a corpului. Gimnastica are pe lângă scopul igienic și altul estetic și etic, ea formează abilitatea, dexteritatea, forța, dă mișcărilor oarecare eleganță, deșteaptă prezența de spirit și curajul, contribuie la formarea caracterului și la fete ea previne marea susceptibilitate nervoasă. Gimnastica educativă nu trebuie însă să degenereze în exerciții atletice, în reprezentațiuni acrobatiche.

Astăzi organizațiunea societății cere ca copiii să asimileze o cantitate mare de cunoștințe, ceea ce nu ne permite ca să acordăm în școală exercițiilor corporale același timp ca celor intelectuale, dar trebuie ca, pe lângă maximum acestor din urmă lucrări, să stabilim un minimum de exerciții fizice, care minimum trebuie să fie mai larg decât acela al programelor în vigoare. În această privință nu putem admite astăzi împărțirea timpului prescrisă de marii educatori ai Elenilor și recomandată de celebrul pedagog al secolului XVII, I. Amos Comenius, împărțirea celor 24 ore ale zilei în 3 părți egale, din care 8 să fie consacrate muncii intelectuale, alte 8 exercițiilor corporale și cele din urmă 8 somnului, dar timpul pe care-l acordăm astăzi exercițiilor corporale metodice, gimnastice, să nu fie prea scurt și ele să fie împărțite peste toate zilele de lucru, să se facă în toate zilele câte 40 de minute în școlile primare și secundare.

Educațiunea în familie și școală are dar să formeze pe omul întreg, corpul și sufletul, și această acțiune educativă a școlii continuă în ca-

sarmă în timpul serviciului militar. În această privință aș mare însemnătate cuvintele, rostite de bătrânul feldmareșal Moltke în anul 1874, într'un discurs ținut în Reichstagul german: «S'a dă că învățătorii germani aș câștigat bătăliile germane, dar singură învățătura intelectuală nu ridică pe om la acel punct, ca să fie gata a sacrifică viața pentru o idee, pentru împlinirea datoriei, pentru onorea patriei, acesta o produce numai educațiunea omului întreg. Nu învățătorul, ci educatorul, Statul, a câștigat bătăliile, Statul care a crescut națiunea prin serviciul militar la forța corporală și intelectuală, la ordine și punctualitate, la credință și ascultare, la amorul patriei și la bărbăție, armata este școla care formeză națiunea.»

Originea exercițiilor gimnastice se perde în timpurile mitice. Omer a cântat frumusețea luptei gimnice. Elenii credeau că jocurile olimpice ar fi fost introduse de Hereule, după întorcerea din expedițiunea contra Argonauților. Aselepios din Tesalia, 1.300 ani înaintea erei creștine, a recomandat Elenilor gimnastica, Aristotele și Platon, în secolul III a. Chr. aș demonstrat utilitatea gimnastice pentru copii. Platon a împărțit gimnastica în gimnastică de danț și gimnastică de luptă. Jocurile și exercițiile gimnastice aș constituit la Grecii vechi parte din educațiunea de la anul al 7-lea al vârstei. Pe lângă școlă, băieții frecuentaș Palestra, unde se exercitaș în sărire, alergare, aruncarea discului, a lăncii, în mănuierea arcului, a săgeții. Cu 15 ani tinerul intraș în gimnasiu, în care se pregătiăș pentru luptele olimpice. Pe lângă învățătura metodică a gimnastice, se cultivaș și jocurile; la exercițiile din programul Palestrei se mai adaogăș în gimnasiu trânta, lupta în picioare, lupta jos, pugilatul, pancratiul (pugilatul unit cu lupta), înotul. La Sparta și la Atena existaș gimnasii osebit pentru fete. (A. Amar Durivier et I. E. Jauffret, *La gymnastique de la jeunesse*, Paris a. XI, 1803. C. I. Istrati, *Considerațiuni asupra gimnastice*, București 1880. I. S. Floru, *Educațiunea și instrucțiunea la Heleni*, București 1892. Bergeron et d'Heilly, *Hygiène infantile*, Paris 1897.)

Învățămîntul gimnastice la Romani este descris în cartea lui Galeniū, *De sanitate tuenda*; el a împărțit gimnastica în gimnastica militară, athletică, medicală și igienică. Gimnastica militară cuprindeăș mai ales sărirea, discul, lupta, alergarea pe jos și cu carul; la ceremoniile publice gimnastica militară a fost cultivată, biruitorii onorați și răsplătiți. La Roma exercițiile corporale se practicaș pe câmpul lui Marte, tinerii se deprindeau cu mănuierea a tot soiul de arme, a aruncă lancea cu vigore și cu grație, a trage cu arcul, a mănui praștia cu abilitate, a se jucă cu discul, cu tot soiul de mingi, cu cercul, se exercitaș cu sfe-

romahia (box), la sărit, la alergare, la ridicarea greutăților, la scrimă, la luptă, la palestră. La Roma practicaū maestrii de scrimă numiți «Lancistae». Gimnastica atletică a fost desprețuită de Galeniū, ca și luptele gladiatorilor. Gimnastica medicală aveā scopul de a conserva și a restabili sănătatea prin exercițiū. În secolul lui August, Corneliū Celsiū a recomandat printre exercițiile salutarii: cetirea cu vocea tare, armele, jocul cu mingea (pilaris 'lusio), alergarea și preumblarea pe teren accidentat.

După invasiunea barbarilor în Statul roman, exercițiile gimnastice aū dispărut din școlă și n'aū fost exercitate nici de adulți. În evul mediū luptele militare, turnire, eraū rezervate numai claselor privilegiate, ici colo însă burgesia s'a deprins cu scrima, cu mănuierea arcului, necesare pentru apărarea orașelor, amenințate de cavalerii rapaci.

În epoca Renascerii și în secolele următoare se fac câte-vă încercări nereușite, pentru readucerea gimnasticei în școlă. În Italia Vittorino di Feltre (†1477), unul dintre intemeietorii umanismului, al studiilor clasice, a introdus în școlă din Mantua, dirigiată de el, și exercițiile corporale ale Elenilor și Romanilor: scrimă, luptă, natațiune, alergare, mănuierea arcului și a săgeții, jocurile rășboinice, dar acēstă inovațiune a fost efemeră. În Germania și în Elveția, reformatorii bisericii M. Luther, Melanchthon, Zwingli aū recomandat pentru tineret exercițiile gimnastice. Din colecțiunile vechi de legi și de ordonanțe, prin cari se ieau în școle și în alte locale de întruniri măsuri contra lățirii ciumei, aflăm că în anul 1563 la Würzburg, în anul 1594 la Luzern, școlarii aū făcut exerciții gimnastice. Hieronymus Mercurialis a publicat vestitul tractat: *Artis gymnasticae apud antiquos celeberrimae, nostris temporibus ignoratae, libri sex*, Venetiae 1573, și retipărit Amstelodami 1672. În secolul XVII, I. Amos Commenius, în *Didactica magna*, 1628, explică influența salutarie a gimnasticei și a jocurilor școlare, asemenea englesul John Locke, în *Some thoughts concerning education*, London 1693, ei n'aū fost însă îndată ascultați. În secolul XVIII, J. J. Rousseau, în *Émile ou l'éducation*, 1762, a demonstrat că exercițiul corporal este un element indispensabil al creșterii copiilor și I. B. Basedow, în *Methodenbuch*, 1770, a arătat necesitatea de a se însoți educațiunea intelectuală cu cea fizică, a se întări corpul prin exercițiul muscular, a se deprinde copiii cu mișcările metodice și în același timp elvețianul I. H. Pestalozzi, 1746—1827, a propovăduit principiul, că educațiunea are să desvolte în mod armonic facultățile fizice, intelectuale și morale.

Sfaturile acestor pedagogi autorisați, ca să nu se negligeze creșterea fizică, fiind-că instrucțiunea intelectuală nu pōte formā singură un om

întreg, fără concursul educațiunii fizice, au fost ascultate numai în mod excepțional în foarte puține instituțiuni de educațiune; de aceea este surprinzător faptul, că în Țăra-românească s'a făcut deja în secolul XVIII încercarea de a se introduce exercițiile gimnastice în școală. C. Erbicéanu (*Chronicariu greci din epoca fanariotă*, București 1890) a reprodus un chrisov al Voevodului Ipsilante din anul 1776, prin care regulamentăză școla domnăscă (grecăscă) de la Sf. Sava din București, cu internatul ei, și prescrie ca școlarii să facă în toate zilele timp de o oră gimnastică, și odată ori de 2 ori pe săptămână vor eși cu profesorii ori cu pedagogii în unele locuri din apropiere pentru exerciții corporale.

În Germania s'a introdus gimnastica în a. 1777, în școla din Dessau. J. Guts Muths, care scrisese prima teorie a învățămîntului gimnastic, *Gymnastik für die Jugend*, 1793, și prima carte asupra jocurilor școlare, *Spielbuch* 1796, a organizat exercițiile gimnastice în școla de la Schnepfenthal, dirijată de pedagogul Chr. G. Salzmann († 1811); Vieht a publicat în anul 1794 *Encyklopädie der Leibesübungen*, în anul 1810 Fr. Ludwig Jahn a deschis o școală de gimnastică, în anul 1811, după cererea lui Fr. L. Jahn, Ministrul Instrucțiunii din Prusia a recomandat natațiunea ca exercițiu util, dar în anii 1816—1820, când în Germania ori-ce suflare liberală a fost suprimată, s'au închis toate școlile de gimnastică, ca focare revoluționare. Tocmai în anul 1842, în unele orașe germane, exercițiile gimnastice au fost permise din nou, însă cu modificări însemnate: jocurile și exercițiile au fost strămutate din aerul liber în locale închise, gimnastica școlară a degenerat în gimnastica artistică cu exerciții unilaterale, atletice, pe aparate complicate, așezate adesea-ori în locale insalubre. În loc de a contribui la dezvoltarea armonică a corpului întreg, gimnastica pe aparate a întărit numai câte o singură grupă de mușculi. În modul acesta gimnastica a fost introdusă în anul 1844 în școlile de băieți din Prusia, cu puțin mai târziu treptat și în celelalte state germane; în anul 1872 în școlile normale de institutori din Prusia. Târziu de tot s'a îndreptat prin K. Koch și Hermann direcțiunea greșită dată gimnasticeii școlare în Germania, ei au reușit în anul 1876 la Braunschweig, în anul 1882 în Prusia, și cu introducerea jocurilor școlare în școlile secundare, în anul 1888 obligatorie în școlile primare, apoi și în alte țări germane.

În Franța Sabbathier, în anul 1772, și Tissot, 1781, s'au încercat fără succes a introduce în școală învățămîntul gimnasticeii; în anul 1803, A. Amar Durivier și I. E. Jauffert au publicat: *La Gymnastique de la jeunesse*, Paris, an. XI; ei tratăză pe lângă exercițiile gimnastice libere și la aparat și alte exerciții corporale, lupta, scrima, danțul, călăritul,

patinagiul, biliardul, jocul cu mingea, cu popice, cu smei. Tocmai în anul 1854, după ce Ph. Bérard supusese Ministerului Instrucțiunii importantul *Rapport sur l'enseignement de la gymnastique*, gimnastica a fost introdusă în unele licee, și în anul 1869, în urma stăruinței lui Hillairet și în unele școle primare. În anul 1880, învățământul gimnasticeî a devenit obligatoriu în toate școlile de băieți, s'aă cultivat mai ales exercițiile militare, s'aă format bataliōne școlare, cari în anul 1882 aă fost înlocuite cu jocurile școlare, lipsite însă de o îndrumare rațională; în fine în anul 1889 s'a constituit în Franța *La ligue nationale pour l'éducation physique*, care însă n'a reușit ca să deă exercițiilor corporale aceeași dezvoltare ca în Anglia.

În Suedia, P. H. Ling (1775—1839) a fundat în 1814 institutul central de gimnastică din Stockholm cu 3 ramuri: gimnastica pedagogică, militară și medicală, care funcționeză și astăzi; cursul dureză pentru femeî 2 ani, pentru bărbați 3 ani (N. Demetrescu-Tăranu, *Raport asupra educațiunii fizice în Suedia și Anglia*, «Bulet. Of. al Min. Cult. și Instr.», VI, 1899).

În Belgia, în anul 1879, exercițiile gimnastice aă devenit obligatorii în școlile primare și normale.

În Austria gimnastica a fost introdusă în mod facultativ în școlile secundare în anul 1849, în mod obligatoriu în școlile primare în anul 1869, în cele secundare în anul 1897. În anul 1890, Ministerul Instrucțiunii a recomandat și natațiunea, patinagiul și jocurile școlare. În anul 1899 Guvernul Austrieî a organizat la Viena un curs de 2 ani pentru formarea de maestri de gimnastică pentru școlile secundare.

În Italia, în anul 1878, exercițiile gimnastice aă fost introduse în școlile primare, secundare și normale de ambe sexe.

Despre România vom vorbi mai jos amănunțit, vom vedé atunci că afară de aparițiunea trecătoare a gimnasticeî în școlă în anul 1776, ea mai figuréază în unele programe școlare în anî 1832, 1841, 1850, 1864.

În Danemarca, în anul 1804, regele Frederic VI, a fundat la Copenhaga prima școlă normală de gimnastică, din care aă eșit numeroși maestri de gimnastică pentru școlile civile și militară. Gimnastica a devenit obligatorie în școlile primare de băieți în anul 1814.

Jocurile școlare cari, în multe privințe, exercită o acțiune igienică mai intensivă decât exercițiile gimnastice ordinare, aă fost dejă la începutul secolului XIX dezvoltate în Anglia, de unde tocmai în cele din urmă 2 decenii ale aceluî secol s'aă importat pe continent, deși literatura francesă și germană mai veche nu este lipsită de publicațiuni asupra jocurilor școlare. Afară de scrierile pe cari le-am menționat dejă,

sunt mai importante: I. C. F. Guts Muths, *Spiele zur Uebung und Erholung des Körpers und des Geistes*, 1796. C. Länger, *Gymnastische Spiele im Freien für die weibliche Jugend*, Leipzig 1843. E. L. Rochholz, *Kinderspiele aus der Schweiz*, Leipzig 1857. A. Köhler, *Die Bewegungsspiele des Kindergartens*, Weimar 1862. Marie Leske, *Spielbuch für Mädchen*, Leipzig 1864. K. Koch, *Fussball*, Braunschweig 1875. K. Koch, *Englische Schulspiele*, 1882. F. W. Rocquet, *Englische Spiele*, Goettingen 1882.

Pe lângă jocurile școlare s'a cultivat în Germania alergarea metodică pe ghêță, patinagiul, despre care s'a scris 2 cărți bune: Chr. I. Zindel, *Der Eislauf oder das Schlittschuhfahren*, Nürnberg 1825 și I. Ceylos, *Die Kunst des Schlittschuhfahrens*, Weimar 1854, și de la anul 1870, primăriile multor orașe au destinat locuri potrivite pentru patinagiul școlarilor.

Mai apare în primele decenii ale secolului XIX în Germania și în Franța un alt exercițiu corporal al tineretului, natațiunea. În Germania dejă I Chr. Fr. Guts Muths și Fr. L. Jahn recomandase natațiunea ca un exercițiu salutar, Generalul von Pfuell, care fundase la Berlin primul institut de natațiune, a publicat cărticica *Ueber das Schwimmen*, Berlin 1817; în același timp s'a scris în Franța: Thesmot, *La natation*; M. Roger, *La natation*, tradusă și în limba germană, *Der Schwimmmeister*, Ilmenau 1826, apoi d'Argy, *L'instruction de la natation dans l'armée française*, tradusă asemenea în limba germană, cu o prefață de Generalul von Weiss, Berlin 1857. La Berlin s'a înființat în anul 1851 un curs de natațiune facultativ pentru elevii școalelor normale de gimnastică, și în anul 1877 acest curs a devenit obligatoriu.

În Prusia în anul 1886, H. Reydt, director de gimnasiu real, a fost trimis în Anglia și Scoția, cu spesele unei fundațiuni făcute de Principele Bismarck pentru scopuri școlare, spre a studia educațiunea fizică a junimei în Marea Britanie. Este cunoscut că educațiunea engleză se ocupă nu numai cu dezvoltarea inteligenței, ci și a fizicului, cu omul întreg, că ea, prin cultivarea jocurilor școlare, contribuie la formarea caracterului. În Marea Britanie școlele publice și cele private de toate gradele posedă terenuri vaste, destinate pentru jocurile școlarilor, considerate ca indispensabile. Jocurile școlare, Cricket, Football, ș. a., sunt regulate în același mod obligatoriu ca și activitatea intelectuală. Deși jocurile sunt dirijate de unul dintre elevi, instituții și profesorii ieaă parte la ele, în îmbrăcămintele speciale de flanelă, egale cu vestmintele de joc ale școlarilor. În Anglia și mulți

adulți participă la jocuri în grădinile publice, afectate pentru acest scop, bărbați, fete, femei, junți meseriași și lucrători din fabrici, mai ales Sâmbăta după amiazi, căci fabricile și usinele se închid în mare parte Sâmbăta la 2 ore după amiază. În mai nici un sat engles nu lipsesce clubul de jocuri. Jocurile școlare și exercițiile corporale din școlile engleze și scoțiane contribuie la întărirea tineretului, la împun-ternicirea națiunii și constituie un factor educativ important. Mișcarea repede în aerul liber face respirațiunea mai energică, mai profundă, și lucrăză mai tare asupra ematozei decât simpla plimbare; ele sunt mai folosite decât gimnastica ordinară, fiind-că la jocuri se exercită mai toți muscuii, la ele se află diafragma într'o mișcare neconținută, care se comunică și organelor pântecelui. Jocurile școlare au și o influență morală, disciplina jocului este alta decât a gimnasticeii, la joc școlarul trebuie să se decidă repede asupra acțiunii de urmat, trebuie să subordone interesul personal celui comun, să se deprindă cu ascultarea. (H. Reydt, *Englische Schulbilder*, Hanover 1889). Pe lângă H. Reydt (1886—1891) au făcut în Germania F. A. Schmidt (1892) și von Schencken-dorff (1892) propagandă pentru jocurile școlare; s'au format asocia-țiuni pentru cultivarea lor, cari au ținut congrese anuale cu partici-parea de delegați ai Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii; asocia-țiunea germană pentru progresul apărării naționale prin educațiune fizică a recomandat cultivarea tuturor exercițiilor corporale, pe lângă gimnastica și jocurile școlare, natațiune, umblarea cu luntrea, marșul gimnastic, patinagiul; în 11 orașe germane s'au organizat cursuri de jocuri școlare pentru institutori și institutóre, la cari (după L. Burger-stein) până la anul 1900 au fost instruiți 3.736 institutori și 1.956 in-stitutóre.

Asemenea se cultivă astăzi jocurile școlare în Franța și în Elveția. Guvernul ungar a organizat în anul 1900 cursuri de jocuri școlare pentru institutori.

În școlile de fete exercițiile corporale au fost mai în toate țările neglijate. În Germania, Fr. L. Jahn ceruse deja în anul 1810 intro-ducerea gimnasticeii în școlile de fete, în anul 1832 E. Eiseler a des-chis la Berlin o școlă privată de gimnastică pentru fete, care n'a func-ționat multă vreme. Conferința școlară convocată la Berlin în anul 1873, pentru ca să studieze reformele de introdus în învățămîntul public, a cerut introducerea gimnasticeii în școlile primare și normale de fete, în acel an au și fost exercițiile gimnastice înscrise în pro-gramul școlilor primare de ambe sexe în Saxonia, în anul 1874 în acela al școlilor normale de fete din Prusia, în anul 1878 în acela al

școlilor primare și secundare de ambe sexe din Italia, în anul 1884 în școlile de fete din Alsacia-Lorania, în anul 1880 în România la Asilul Elena Dómnă. În Franța legea instrucțiunii din anul 1880 a făcut gimnastica obligatorie numai în școlile de băieți. Astăzi învățămîntul gimnasticeii este obligatoriu în școlile de fete din mai tótă Europa. În anul 1900, asociațiunea germană pentru cultivarea jocurilor școlare, în congresul ei anual, precum și comitetul acelei asociațiunii, însărcinat cu studiul mijloacelor pentru ridicarea forței de apărare națională, a cerut Guvernului imperial german, ca prin tóte mijlocele să se perfecționeze educațiunea fizică a fetelor, ca condițiune de întărire a generațiunilor viitoare.

Precum am arătat mai sus, în România învățămîntul gimnastic făcuse deja aparițiunea lui efemeră în școla Domnescă de la Sf. Sava din Bucuresci în anul 1776 sub Alexandru Ipsilante Vodă, apoi figurează în budgetul școlilor muntenesci din anul 1832 — 2 profesori de gimnastică, unul la Sf. Sava din Bucuresci și altul la școla centrală din Craiova. Regulamentul colegiului și internatului Sf. Sava din anul 1834 prescrie că în timpul recreațiunii se vor da școlarilor mijloce a face exerciții gimnastice, cari le pot întări corpul și i face îndrăzneți, se vor păzi însă de a nu se sui în copaci, de a nu alergă. La Academia din Iași s'a numit în anul 1841 un profesor de gimnastică, Luzzato, cu léfa de lei 2.000 pe an, cu îndatorire ca să deă lecțiunile Duminica după leturgie și Joia după amiază, câte 3 ore, érna în sala Academiei, vara în aerul liber, și s'a cumpărat aparatele necesare pentru gimnastică cu lei 333; aceste lecțiuni aū fost după un timp ore-care întrerupte și în anul 1846 Luzzato a fost din nou numit profesor de gimnastică la Academia Michăileană și aparatele necesare aū fost lucrate la școla de meserii. Noul regulament al școlilor din Moldova din anul 1850 enumără gimnastica între obiectele de învățat în școlile secundare (V. A. Urechiă, *Ist. școl. — Analele Parlamentare ale Rom.*, XI).

Pe la anul 1857 a venit în Bucuresci maestrul de gimnastică Spinzi, care însă i-a dat o direcțiune mai mult acrobată; el fu numit profesor de gimnastică la pompieri, iar în anul 1859 fu mutat la școla militară din Iași. În același timp a venit în țără polonesul Remboff, care a funcționat ca maestru de gimnastică la institutul de educațiune Codreanu. Gimnastica pompierilor a fost formată de la anul 1857 înainte, mai mult de Căpitanul, mai târziu Colonel Badea Dan. În anul 1863, învățămîntul gimnasticeii a fost introdus în tótă armata, în tóte școlile militare. De la 1859—1861 trei maestri de gimnastică francesi, Cyrille, Suyris și Paré, aū venit în Bucuresci și aū deschis două școle

de gimnastică și de scrimă, una la Ateneul vechi și alta în Pasagiul român. Puțin timp după acesta Suyris și Paré s'a dus la Iași, unde a continuat scrima. În anul 1863 a venit G. Moceanu din Cluj, unde funcționase ca profesor de gimnastică la gimnasiu, el fu numit profesor de gimnastică la liceele Sf. Sava și Matei Basarab, mai încolo și la unele internate private. Moceanu a cultivat gimnastica după sistemul lui Fr. L. Jahn, gimnastica pe aparat.

Legea asupra instrucțiunii din anul 1864 a prescris învățătura gimnastice și a muzicii vocale în școlile secundare de băieți, și în anul 1865, Ministerul Instrucțiunii a numit profesori de gimnastică la toate liceele, s'a deschis școli private de gimnastică, și treptat și mulți adulți au început să cultive această artă. În anul 1864 s'a fundat Bucarester-Turnverein, în fosta grădină Buchholtzer, peste drum de Episcopie, având ca maestru de gimnastică mai întâi pe Koroschetz, fost ofițer în armata austro-ungară, mai târziu pe C. Müller; la această societate au participat mulți români. Prin inițiativa lui Constantin Constantiniu s'a instituit în anul 1867 Societatea română de arme, gimnastică și dăre la semn, în Pasagiul Român, apoi în grădina Iancu Mano; primul președinte al acestei societăți a fost V. A. Urechia, care în urma stăruinței sale a obținut de la Guvern pentru societate mai întâi locul de tir de la Cuibul cu Barză, și mai târziu, în anul 1880, localul de la sf. Spiridon vechi pe splaiul Dâmboviței, unde se află astăzi școla societății de scrimă, gimnastică, tir și înotare. Ca maeștri de gimnastică și de arme au funcționat la societate C. Constantiniu, G. Moceanu și Căpitanul Stănică. Societatea a format mulți maeștri de gimnastică și de scrimă, din cari unii de la anul 1876 au fost numiți la diferite școli civile și militare. La dezvoltarea gimnastice în țară au mai contribuit maeștrii de gimnastică V. Negruți din Iași și F. Settelin von Trunkelsberg din Craiova, mai mulți din maeștrii de gimnastică din țară sunt elevii lui V. Negruți. Ca în alte state a fost și la noi în anul 1879 introdus exercițiul militar în școlile primare urbane și rurale. Valoarea igienică și morală a acestor exerciții este contestată, și noi preferim la copii exercițiile libere și jocurile școlare, ca gimnastică mai eficace pentru plămâni, cord și nervi (*Buletinul Instr. Publ.*, II, București 1868. C. I. Istrati, *Considerațiuni asupra importanței și necesității gimnastice*, București 1880. G. Moceanu, *Memorii asupra gimnastice*, ediț. II, București 1895. D. Ionescu, *Gimnasticul Român*, București 1892—1896).

Am arătat deja că legea instrucțiunii din anul 1864 a prescris învățătura gimnastice numai în școlile secundare de băieți, în progra-

mele acelor școli figurază până în anul 1874 exercițiile gimnastice câte 2 ore pe săptămână, în anul 1875 câte 3 ore gimnastică și exercițiul militar, de la 1876 iar numai 2 ore pe săptămână exerciții gimnastice. În anul 1878 s'a introdus gimnastica în școlile primare urbane de băieți și în cele rurale, în anul 1886 în școlile normale de institutori. În școlile rurale de pe Domeniul Corónei s'a dat în tot-deauna osebítă îngrijire gimnasticeí. Circulara Administratorului Domeniului Corónei din 18 Noemvrie 1888 (I. Kalinderu, *Îndrumări date Agențiilor Domeniului Corónei*, București 1900) dice, cu drept cuvînt, că copiii sătení n'au trebuință de exerciții gimnastice pentru a obține vigórea fizică, gimnastica le-ar da însă ceea ce le lipsește, mlădierea și sprintenia corpului, ordinea și regularitatea în mișcări, carí sunt o bună pregătire pentru disciplina și viața militară. S'a trimis fie-cărui învățator de pe Domeniul Corónei un exemplar al Manualului de gimnastică de G. Moceanu, li s'au dat cheltueli de instalare pentru gimnastică și atelierul școlar din Bușteni a lucrat puscí de lemn pentru exercițiul militar, după care s'au trimis modele la toate celelalte școle de pe Domeniul Corónei, ca să le lucreze și acolo.

G. Moceanu a publicat deja în anul 1887 carte de gimnastică pentru fete. Sp. C. Haret, în proiectul de regulament pentru localele școlilor primare urbane și rurale din anul 1887, prescrie ca fie-care școlă fără deosebire, prin urmare și școlile de fete, să aibă pentru gimnastică un local adăpostit sau un teren pentru exercițiile gimnastice în aerul liber. Regulamentul pentru construcțiunea localelor de școle primare urbane și rurale din anul 1893 dice: că este de dorit ca la școlile urbane să se facă sală de gimnastică, putînd a fi încălđită în timp de érnă, a fi deschisă vara. În anul 1893, F. Settelin, maestru de gimnastică la Craiova, a supus Ministerului Instrucțiunii un memoriu asupra gimnasticeí în școlile normale de fete. O comisiune compusă din maestrí de gimnastică, D. Ionescu, N. Bădescu, F. Schubert și F. Settelin, însărcinată cu alcătuirea programelor pentru învățătura gimnasticeí în școlile primare, a stabilit și întinderea acestei învățături în școlile primare de fete, în care a și fost introdusă în anul 1893, precum asemenea în școlile normale de învățătóre și de institutóre. Astăzi figurază la noi învățătura de gimnastică în toate școlile primare și secundare de ambe sexe.

Sub forma de jocuri, poporul român păstrează din vechime practicele gimnastice carí îi susțin puterea și abilitatea, dar carí din nenorocire vor căde în desuetudine, dacă nu vor fi reînviolate și răspândite prin școlă. Multe din ele sunt de origine greco-italică, vechí de 20—25

secole; în literatura română găsim mai multe colecțiuni de jocuri românești: Ehrlich, *Cântece și jocuri române*, Iași 1850; Lambrior, în «Convorbiri literare», 1875; Teodorescu G. Dem.; P. Ispirescu, *Jucării și jocuri de copii*, Sibiu 1885; D. Constantinescu, în «Revista nouă», 1894; G. I. Pitiș, «Revista nouă», an. I; I. S. Flor, în «Convorbiri literare», an. XXVII.; Petru V. Haneș, în «Noua Revistă Rom.», 1900; P. N. Papahagi-Vurdună a cules jocurile copilărești de la Români din Macedonia, în *Anal. Acad. Rom.*, t. XV; I. Găvănescu a descris foloșele lor educative; în revista «Literatură și Știință populară», Piatra 1903, s'au publicat câte-vă articole asupra jocurilor. C. Istrati a enumerat asemenea multe din aceste jocuri usitate în diferite părți ale țării. În școală s'au introdus la noi jocurile cam târziu. Ele au fost studiate în străinătate de Dim. Ionescu, distins maestru de gimnastică, care a și publicat un memoriu asupra introducerii jocurilor în internatele noastre de ambe sexe, în *Educațiunea fizică*, III, 8, București 1894. Legea asupra învățământului primar și normal primar din anul 1893 prescrie între materiile de învățămînt jocurile gimnastice și exercițiul militar, dar această prescripțiune n'a fost înțeleasă în sensul cum se înțeleg jocurile școlare în Anglia, în Germania și în alte țări, unde sunt conduse de școlari și nu de institutori, cari însă pot participa și ei la acele jocuri. Legea asupra învățământului primar și normal primar din anul 1896 mănține prescripțiunea din 1893, ca și legea modificată în anul 1901. În programele școlilor secundare de toate gradele, de băieți și de fete, din 1 Aprilie 1899, se prescrie mai lămurit: se va face o întrebuintare mai desă a jocurilor, ce dezvoltă în mod practic activitatea fizică și morală a individului. În fie-care lună se va face o preumblare sau o excursiune. În programul analitic pentru seminare din anul 1902, se specifică diferite jocuri: aruncarea mingei cu piciorul, cu pumnul, aruncarea javelotului, mingea între bariere, bușita în cerc, drapelul, barul, oina.

La 10 Mai 1898, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii a instituit concursuri anuale de jocul oina pentru toți școlarii din școlile primare, normale și secundare, și la 1 Februarie 1899 el a regulamentat ținerea concursurilor de oină între diferite școle. Oina sau hrina este un joc cu mingea, joc războinic, la care pot să ieă parte 16—24 jucători împărțiți în două partide. Pentru executarea lui este necesar un loc liber de 100 m. lungime pe 80 lățime, o minge și un lemn de bătut de 50—70 centimetri lungime, de forma dreptunghiulară la capul de bătut, rotund la cel de apucat, descris de Dim. Ionescu, în «Albina», anul 1898.

Cântul constituie o gimnastică bună a aparatului respirator și un ajutor al disciplinei, el formază vorbirea frumoasă și audierea corectă și exercită inspirațiunea și mai ales expirațiunea, fiind-că sunetele se produc mai ales la expirațiune. Prin cânt plămâni se lărgesc, se ventilază mai complet decât la alte exerciții și se mărește prin urmare cantitatea oxigenului ce trece în sânge. Ca la orî-ce exercițiu, trebuie să ne ferim la învățarea cântului de exagerații, de lucrare îndelungată fără întrerupere, fără repaus, de obosela aparatului fonetic. Este necesar ca maestrul de musică să examineze, înaintea începerii lecțiunilor, capacitatea, volumul vocii fie-cărui școlar în parte și să individualizeze învățătura, să nu supună la cântare lungă copiii în periodul mutațiunii vocii. La cântare organele respirațiunii să nu fie strînse prin gulere înguste, curele, corsete (Wassiljeff, 1892. I. Bresgen, 1897. Imhofer, 1901, A. Netolitzky 1902).

La Eleni și la Romanii s'a cultivat în școlă musica, cetirea eră unită cu musica și învățată de același dascăl, se cântau cantece naționale vechi și răsboinice (I. S. Floru, H. Weimer).

În țările române în secolul XVIII și probabil și în secolele precedente, se învăța în școle musica vocală, dar cea bisericească; în anul 1784 funcționa la școlă Domnăscă de la Sf. Sava un dascăl musicos, pentru a învăța pe ucenici meșteșugul cântărilor; în anul 1786 se învăța asemenea musica bisericească în mai multe școle din Moldova. În despărțirea césurilor de la școlă Domnăscă Sf. Niculae din Iași figurază în anul 1812 cântările în toate clasele, de 5 orî pe săptămână câte 3 ore, predate de psaltul Constantin. În anul 1830 figurază deja musica vocală laică în programul gimnasiului Vasilian din Iași, însă ca lecțiune facultativă, în anul 1831 ea se introduce și la școlă din Trei Ierarchi. (T. Codrescu, *Uricariul*. V. A. Urechia, *Istoria școlilor*.)

După Unirea Principatelor, învățătura de musică vocală este pre-scrisă pentru școlele secundare de ambe sexe de legea instrucțiunii din anul 1864; în școlele primare urbane de ambe sexe ea figurază în programele de la anul 1876, în cele rurale din 1878; ea este cultivată cu deosebită îngrijire în școlele de pe Domeniul Coronei, unde s'a înființat coruri școlare; asemenea s'a instituit coruri în multe alte școle urbane și rurale. Pentru acest învățămînt s'a publicat manuale bune de Mugur, Podoleanu, ș. a.

Ceea ce se face la noi pentru educațiunea fizică a tineretului nu este de ajuns și pasibil de lărgire, de dezvoltare. Timpul numai de 2 ore pe săptămână fixat pentru învățătura gimnastice prin programele noastre, ca și prin multe din programele școlare străine, este in-

suficient, și acest neajuns trebuie să se îndrepteze prin dezvoltarea dată jocurilor școlare, prin destinarea în orașe de terenuri vaste, puse la dispozițiunea școlilor pentru acele jocuri, prin facerea exercițiilor gimnastice în aerul liber, ori de câte ori o permite timpul, prin cultivarea mai mare a gimnasticeii în școlile de fete, prin înlăturarea prafului din halele de gimnastică, oprindu-se școlarii din școlile secundare de a intra în hală cu încălțăminte lor ordinare, cu cari cară noroiu în localul de gimnastică, obligându-se a avé pentru aceste exerciții pantofi specialî, cari se pot păstra în vestiar. Impulsiunilor date de la centru pentru crescerea fizică mai rațională a tineretului nu răspunde o acțiune destul de vie din partea directorilor școlilor de ambe sexe și a primăriilor urbane. Preumblările, excursiunile, prescrise de programul analitic al școlilor secundare, nu se fac în toate părțile. Alte exerciții corporale, ca danțul, scrima, călăria, patinarea, înotarea, umblarea cu luntrea, sunt accesibile numai unui mic număr de școlari.

În literatura pedagogică și igienică română necesitatea exercițiilor gimnastice a fost demonstrată și ele au fost recomandate dejă de pedagogii mai vechi, Simeon Barnuțiu, 1860 (publicațiune postumă 1870), de Ant. Velini, 1860, I. P. Eliade, 1867, de G. R. Melidon, 1874, până la cei de astăzi C. Dimitrescu-Iași, V. Gr. Borgovanu, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, ș. a., dincolo de munți de Ilarion Pușcariu, 1880, de Ioan Popescu, 1892, care cunosc bine valorea jocurilor școlare pentru educațiunea fizică și pentru formarea caracterului; de igienisti A. Fétu (*Proiect de organizarea Poliției sanitare*, Iași 1863), de I. Felix (*Rapórttele generale asupra Igienei publice*, 1868—1897, «Fóia pentru învățătura poporului român», 1870), dincolo de munți de P. Vasici (*Higiiena și Școla*, fóie pentru sănătate, morbi, educațiune și instrucțiune, Gherla, 1876—1889) și de toți alți autori români, cari în cei din urmă 20 ani s'au ocupat de Igiena școlară, de Igiena educațiunii, de Igiena copilăriei, de revistele populare, menite a răspândi igiena, ca «Apărătorul sănătății» (N. Manolescu, 1891—1896), *Călăuza sanitară* (I. Ștefănescu, 1899—1903), de revista enciclopedică populară «Albina» (1898—1903), de revistele cari se ocupă în special de propagarea și cultivarea gimnasticeii, ca *Gimnasticul român* (D. Ionescu, 1890—1896), *Educațiunea fizică* (C. Constantiniu, D. Ionescu și F. Stănciulescu, 1894). S'au scris câte-vă manuale bune, cari pot servi ca călăuze maestrilor și maestrelor de gimnastică, unele speciale pentru fete; câte-vă din aceste manuale se ocupă și de jocurile școlare (G. Moceanu 1869, 1886, Moceanu și N. Velescu, 1890, N. St. Velescu. 1891, Elian de la Gruia, 1894, M.

I. Ionescu, 1897, D. Ionescu, 1899, N. Velescu și N. Dimitrescu-Țăranu, 1899, ș. a.

Între exercițiile corporale trebuie să menționăm și bicicleta, velocipedul. Istoria velocipedului a fost scrisă de Merkel în «*Deutsche Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege*», Braunschweig 1901. După Merkel velocipedul n'ar fi o invențiune nouă, ci în anul 1650 lăcătușul Hantsch din Nürnberg ar fi făcut deja încercări cu fabricarea unui asemenea vehicul, cari au fost repetate în anul 1817 de francesul Drainsine, silvicultor la Drais, în anul 1835 de inginerul de mine von Beder; în anul 1846 francesul Laçon a înzestrat roțele din nainte cu pedale și în anul 1867 Michaud a expus deja un velociped perfecționat la expozițiunea universală din Paris. De vreme ce umblarea moderată cu velocipedul este o gimnastică salutară, sportul, maniarea prelungită a bicicletei, umbletul prea repede cu ea, aduc bóle cronice ale cordului și ale rinichilor, respirațiunea și circulațiunea suferă tot-deauna, când corpul este inclinat înainte mai mult decât cu 15° ; R. Virchow crede că pozițiunea inclinată a velocipedistilor ar fi cauza bólelor de rinichi ce se observă la ei în urma compresiunii, îndoiturii vaselor sanguine celor mari (*Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege*, 1898, Suppl.) În nici un cas nu trebuie să se permită umblarea cu velocipedul copiilor mai mici de 14 ani. Este învederat că asemenea exerciții, făcute pe șosele acoperite cu praf gros, sunt vătămătoare. Igienistul Proels a experimentat mult cu velocipedul și a publicat în anul 1901 rezultatul acelor experimente (*Ueber die sanitätspolizeiliche Ueberwachung des Radelns in Aerztl. Sachverstaendigen-Zeitung*). După Proels umblarea cu velocipedul este sănătoasă pentru amândouă sexele, dacă se exercită cu măsură, nu cu iuțelă prea mare, nu prea mult timp, pentru bărbați cel mult 1 kilom. în 4 minute, pentru femei în 5 minute; copiii să nu umble cu velocipedul, să facă altă gimnastică, să se jöce cu mingea. Proels permite velocipedul tinerilor de ambe sexe numai de la 17 ani în sus. Velocipedistul să ședă drept, să țină gura închisă, să respire prin nas și să oprască velocipedul, dacă iuțela pulsului a trecut peste 90, să nu fumeze pe velociped. O priveghere deosebită trebuie să se recomande administrațiunilor publice, cari ocupă parte din personalul lor cu umblarea pe velociped: armata, poșta, poliția, serviciile drumurilor, pompierii; ele trebuie să îngrijască ca aparatele să fie bine alcătuite, bine întreținute, ca persoanele cari umblă cu velocipedul să posădă vestminte potrivite, să fie sănătoase în ceea-ce privesc vederea, auzul, plămâni, cordul, dezvoltarea generală.

Exercițiile gimnastice se mai completează prin lucrarea manuală,

Slöjd al Suedilor, mai ales prin lucrările de lemn, de nuele, de paie, de sîrmă și de cartonagiū; ele constitue un mijloc de educațiune și dau ocaziune la munca musculaturii mîniī, la variațiunea exercițiului muscular, la mișcarea masselor mari de mușculi, influențază sistemul nervos în mod salutar și deprinde copiii cu atențiunea, cu scrupulositatea. Gimnastica ordinară nu pōte să dea ochilor și mînilor ocaziune la același exercițiū ca lucrul de mînă. Ca la scris, trebuie și la lucrul manual să ocupe copiii o pozițiune corectă a corpului, ei trebuie să se deprindă cu disciplina la lucru, cu tempo lent, cu prevenirea respirațiunii neregulate și a oboseliī timpurie, cu schimbarea mînilor, cu exercitarea mîniī drepte și stîngi, cu exercitarea musculaturii din amîndouē jumătățile corpului. Se înțelege de sine că atelierele școlare trebuie să fie luminōse, bine aerate, ca să se depărteze praful care ar putē stricā atmosfera atelierului. Istoria lucrului manual a fost resumată și de colegul nostru I. Kalinderu, în introducerea la cārticica a VI-a a Bibliotecii populare a Administrațiunii Domeniului Corōnei (D. Popescu, *Confecțiunea pālărilor de paie*, București 1901). Dejā I. Amos Commenius, adevăratul întemeietor al pedagogiei raționale, cereā în secolul XVII, ca copiii să învețe cea mai trebuincioasă meserie, asemenea J. Locke și în secolul XVIII J. J. Rousseau. În timpul modern lucrul manual în școlă (Slöjd) s'a născut în Finlanda pe la anul 1865, a trecut în Suedia, 1876 (Salomon), Danemarca, 1877 (Meedgaard, Mikkelson), în Belgia, Germania (W. Goetze, von Schenckendorff), Anglia, Franța, Italia, România, Norvegia (Solheim), Austria, Ungaria, Elveția; în Franța de la 1882 el este obligatoriu în școlele normale primare (O. Janke, *Die Hygiene der Knabenhandarbeit*, Leipzig und Hamburg 1893. A. Jully, *Leçons techniques à l'atelier scolaire*, Paris 1893. Aksel Mikkelson, *Stellungen bei der Arbeit*, traducere, Copenhagen 1894. P. Guttenberg, *Die hygien. Bedeutung der Knabenarbeiten*, VIII. internat. Congress f. Hyg. u. Demogr., 1894. *Dänische Instruction für den Slöjd*, traducere, 1896. A. Hertel, *Handfertigkeitunterricht*, Copenhagen 1899. A. Gâlcă, *Memoriul asupra școlelor de lucrul manual din Suedia și Danemarca*, «Bulet. of. al Min. Cult. și Instr.», Vol IX, 1902. A. Mureșianu, *Memoriul asupra lucrului manual*, ibidem. V. S. Moga, *Teoria pedagogică a lucrului manual*, în «Albina», VI., 20., Buc. 1903. V. S. Moga, *Școlă de lucrul manual de la Nüäs în Suedia*, «Albina», 1903).

La noi s'a făcut dejā în anul 1866 încercare pentru introducerea lucrului manual în școlă. La 19 Maiū 1866, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii C. A. Rosetti a trimis prefecților o circulară, prin care îi

rîgă să încurageze atelierele și micile școli profesionale de prin comunele rurale, pentru cari posedă subvențiuni, dar pe atunci încă nu se studiasse influența educativă și igienică a acestor ateliere, li s'a atribuit alt scop, și de aceea acele încercări n'aun reușit. Dintre pedagogii români a fost G. R. Melidon (*Elemente de Pedagogie*, București 1874) cel dintăi care a recunoscut importanța pedagogică și igienică a lucrului manual, a «meșteșugării». Învățătorii români din Transilvania se ocupă de mult de lucrul manual în școală și în anul 1887 s'a ținut de către G. Moian și C. Mustea la Brașov primul curs public de lucru manual pentru învățători; de atunci s'aun mai organizat în Brașov, Sibii și în alte localități alte cursuri de această natură. Asemenea a recomandat lucrul manual dincolo de Carpați I. Popescu, în *Pedagogia*, publicată la Sibii în anul 1892 (ediț. II). Dincóce de munți cultivarea lucrului manual în școlele primare rurale datéză de la anul 1888. Administrația Domeniului Corónei a luat inițiativa introducerii lucrului manual în școală, înființând ateliere, înlesnind învățătorilor din comunele de pe domeniile sale familiarisarea cu această învățătură utilă. În vara anului 1890, acea Administrație a organizat la Mălini din județul Sucéva un curs de lucru manual pentru învățători, ținut de revisorul școlar Serafim Ionescu, și a mai înlesnit învățătorilor de pe comunele Domeniului Corónei frecuentarea cursurilor analoge, instituite de Ministerul Instrucțiunii în alte județe, precum și a celor organizate dincolo de Carpați, la Brașov; asemenea și în anii următori și de la anul 1893, toate școlele de pe Domeniul Corónei posedă ateliere de lucru manual bine întocmite, bine înzestrate, și în localul Administrațiunii Domeniului Corónei s'a instituit un Museu școlar, în care obiectele lucrate în acele ateliere ocupă partea principală. Deși la noi în multe școle a fost introdus lucrul manual treptat de la anul 1888—1889, el este prescris în programul școlelor primare de băeți numai de la anul 1893, «pe cât posibil», în acelea din anul 1898 în școlele primare urbane în cl. III-a și IV-a cel puțin 2 ore pe săptămână, în școlele primare rurale în toate divisiunile cel puțin 3 ore pe săptămână. V. S. Moga a publicat în anul 1903, în «Albina», un articol instructiv asupra școlei de lucru manual din Nääs în Suedia, la care școală s'aun format numeroși institutori din toate țările civilizate. Un rezultat igienic important al exercițiului lucrului manual în școlele noastre rurale constă în aceasta, că în multe comune țeranii perd obiceiul nesănătos de a purta și vara căciuli sau pălării de păsă grea și le înlocuiesc cu pălării de paie făcute de copiii lor.

Lucrarea în grădina școlară, ca și învățămîntul agricol practic, dă

asemenea școlarilor ocasiune la exercițiul corporal; avantajile economice și igienice ale acestor lucrări au fost bine descrise de Inspectorul școlar S. Halița, în «Bulet. Ofic. al Minist. Cult. și Instr.», VI., 1899.

11. Bólele școlare.

Cea mai mare parte a creșterii corpului, a masei lui, a greutateii, lărgimii și lungimii lui, a prefacerilor biologice ale constituțiunii țesăturilor, cade în timpul celor dintâi 14 ani ai vieții (Quetelet, Cammerer, Vierordt). Comisiunea școlară daneză și cea suedeză au constatat că copiii săraci, rău hrăniți, cresc mai încet decât cei bine hrăniți. Începutul timpului învățături școlare corespunde cu periodul creșterii celei mai lente a corpului copilului, după Schmid-Monnard, din cauza șederii prelungite într'o atmosferă stricată, după R. Virchow, din cauza șederii prelungite într'o pozițiune adesea-ori rea și a muncii creierilor, după A. Baur, din cauza respirațiunii vițioase care provocă și circulațiune imperfectă, lentă și, ca consecință a ei, durere de cap, curgere de sânge din nas, lipsă de poftă de mâncare și constipație. Sângele stagnează în creeri din cauza șederii vițioase, din aplecarea capului înainte prin care se comprimă vinele superficiale, precum și din congestiunea activă a creierilor care însoțesc orî-ce muncă intelectuală. Mai observăm că sângele circulă mai repede la copii cari șed în picioare decât la cei cari șed jos pe scaun. Copiii în etate de 7 ani cari nu merg la școală cresc obicînit mai regulat, mai iute, decât copiii de aceeași vîrstă cari învață la școală; obicînit fetele se desvoltă fisicesce mai repede decât băieții (R. Virchow, *Ueber gewisse die Gesundheit benachtheiligende Einflüsse der Schulen*, Berlin 1869. K. Schmid-Monnard, *Die chronische Kraenkllichkeit in unseren Schulen*, 1897. A. Baur, *Das kranke Schulkind*, Stuttgart 1902).

Mulți școlari din școlele rurale fac drumuri lungi până la școală, adesea-ori pe vreme rea, rău îmbrăcați și sunt ast-fel expuși la răcelă. Școlele rurale sunt adesea-ori așezate în locale insalubre, din cauza sărăciei comunelor și a nepriceperii consiliilor comunale. Este dar natural că școla pôte vătămă sănătatea școlarilor, pôte produce bóle imediat ori după trecerea unui timp mai lung, și este misiunea igienei școlare ca să prevină aceste bóle.

Cunoscînța lor exactă, ca și mai tótă igiena școlară, datéază de curând, și vasta literatură asupra bólelor școlare, a luat originea în cei din urmă 40 de ani. Le vom studiă în ordinea cronologică în care au fost descrise.

Bólele ochilor.

Unele anomalii ale vederii, unele bóle ale ochilor sunt născute înaintea intrării copiilor în școală, altele sunt dobândite în timpul școlarității și în școală. Este necesar ca pretutindenți, unde o permit mijlocele, să se supună ochii școlarilor la examinări periodice, pentru ca să se constate la timp neregularitățile în funcționarea lor și să se pótă luă măsuri de îndreptare. În București dejă în anul 1881, N. Manolescu a examinat ochii școlarilor, în anul 1887 s'a numit un medic-oculist al șcólelor primare din București, G. Crăiniceanu, care însă a funcționat numai 2 ani.

Miopia, vederea scurtă, este cea mai frecuentă dintre bólele școlare ale ochilor. Afirmațiunea că ea ar fi adesea-ori moștenită de la părinți nu este probată, este însă sigur că iluminarea insuficientă a locului unde șede școlarul, construcțiunea vițioasă a băncilor și meselor, caracterele prea mici ale cărților, șederea încorectă, apropierea prea mare a ochilor de carte, de hârtie, de obiectul lucrării de mână, acomodarea silită a ochilor la vederea obiectelor fine, provócă miopia și că aceste cauze pot desvoltă acțiunea lor și afară de școală, acasă. S'a mai acusat scrierea plecată, oblică, ca cauza miopiei și a scoliosei. La fetele mai mari contribue la nascerea miopiei moda de a purtă un vël care ocopere obrazul; vëlul este vătămător, mai ales când este împodobit cu puncte și figuri, și este de dorit ca să dispară acéstă modă. Acomodarea ochilor devine mai grea, predispune la miopie, dacă copiii, în loc să scrie cu cernélă négră pe hârtie albă, scriu cu creion pe tabla de ardesie, adecă cu cenușiū mai deschis pe cenușiū închis. Tot ast-fel au ostenit ochii cele dintâi lecțiuni de scriere pe nisip, usitate și în Moldova încă pe la anul 1860.

La finele secolului XIII s'au inventat ochelarii și scrierea a devenit fină, de atunci datéză, după Javal, miopia gramaticilor și cărturarilor, căci scrierea mică a scriitorilor a produs și miopia cetitorilor. La scriere mică a contribuit și scumpetea pergamentului și a hârtiei. Hârtia din cârpe de in a fost inventată la începutul secolului XIV. După eftinirea hârtiei, scrietorii au făcut risipă cu hârtia, nu însă tipografii, cari fac și astăzi economie, și ast-fel caracterele de tipar au devenit mici. O altă greutate la cetire se nasce, dacă hârtia este transparentă. Dejă în anul 1648 a apărut în Württemberg o ordonanță, prin care s'a interdis întrebuințarea de hârtie próstă la imprimarea cărților școlare; în anul 1746, în Austria, un patent imperial a oprit asemenea între-

buintărea de cărți școlare rău imprimate pe hârtie proastă. I. P. Frank a constatat în anii 1780—1796, că iluminarea insuficientă a școlii produce bôle de ochi. James Ware a făcut în anul 1813 la Londra aceeași observațiune. În Germania, în anul 1840, Schürmayer a găsit în școlile elementare ale ducatului Baden 5%, în școlile secundare 18%—50% dintre elevi miopi. În Franța, Szokolski a aflat în anul 1848 între elevii claselor superioare ale unor licee până la 61%, miopi, în Belgia, în anul 1861, van Roosbroeck a constatat frecuența miopiei în școlile secundare deja înaintea anului al 15-lea al vieții. Aceste date nu sunt însă sigure, căci până la jumătatea secolului XIX, examinarea ochilor se făcea în mod imperfect; numai după ce H. Helmholtz din Berlin, în anul 1851, a descoperit oftalmoscopul, și după ce în anul 1861, C. Jaeger von Jaxthal din Viena l-a perfecționat, s'a putut constata cu precisiune diferitele bôle ale ochilor, numai de atunci avem sciri pozitive despre întinderea miopiei în diferitele țări și despre ivirea ei în timpul școlarității. În cei dintâi ani după deprinderea medicilor-oculiști cu întrebuințarea oftalmoscopului, numărul miopilor din școle a fost înspăimântător. În anul 1865, H. Cohn din Breslau a găsit în școlile primare rurale până la 3,2%, în cele urbane de băieți 6,7%, în cele de fete 7,1%, în gimnasii 10,3%, în școlile reale 19,7%, în licee 26,2% miopi; în anul 1866, Gaertner a aflat între studenții facultății de teologie din Tübingen 81% miopi, în anul 1870, Schulz a constatat la școlarii liceului din Upsala 37% miopi, la 1871, Maklakoff la liceul din Moseva 33%, la 1874, von Reuss la Viena, în clasele liceale 42%. În Bucuresci a găsit N. Manolescu în anul 1881 miopi: în școlile primare de băieți la români 2,2%, la străini 14,8%, în gimnasii la români 3,5%, la străini 10,6%, în licee la români 9,05%, la străini 21,05%; în școlile primare de fete la românce 0,51%, la străine 6,52%, în școlile secundare la românce 11,29%, la străine 22,22%. N. Manolescu a găsit miopia mai întinsă între israeliți decât între români. După ce aceste constatări au alarmat administrațiunile școlare din mai toate țările civilisate, au fost îmbunătățite condițiunile igienice ale școlilor și ale materialului școlar și statisticile cele mai nouă arată o micșorare însemnată a numărului miopilor. În anii 1902—1903, în școlile primare din Bucuresci, N. Staicovici a mai găsit 9,50% din școlari cu turburări vizuale; miopi din români 2,99%, din străini 4,93%, dar cu miopia în general slabă, până la — 4 dioptrii, N. Costin în același period în școlile primare de băieți miopi români 1,83%, străini 3,22%, în școlile de fete românce miopi 1,50%.

Miopia se nasce din prelungirea axei sagitale, a axei din nainte

spre înapoi a ochiului, din turtirea globului ocular, care devine ast-fel oval, în urma compresiunii lui, a acomodării lui neîncetate la vederea de obiecte prea apropiate de ochi. Perceperea vederii se operază de nervii membranei retinei, cari câptușesc fundul ochiului, și ei o transmit creierilor; la ochiul normal se unesc pe retină rațele luminose venite de la obiectul pe care-l vedem, după ce acele rațe au fost res-frân-te la trecerea prin lentila ochiului. Dacă însă axa sagitală a ochiului este prelungită, prin urmare fundul ochiului cu retina mai depărtat de obiectul pe care-l vedem, atunci rațele luminose se întrunesc nu pe retină ci înaintea ei, și obiectele depărtate nu se văd limpede. Miopia crește cu vârsta și cu munca îndelungată și devine mai intensivă, ea constituie, precum a demonstrat-o deja în anul 1848 F. C. Donders din Utrecht o boală serioasă, din cauza perturbațiunilor în circulațiunea și în presiunea intra-oculară, datorită prefacerii anatomice a ochiului. La gradele înaintate ale miopiei se observă turburarea corpului sticlos al ochiului, choroidite, emoragii în interiorul ochiului, deslipirea și distrugerea retinei.

Prevenirea miopiei constă în observarea regulilor de igienă școlară, mai ales celor cari privesc iluminarea clasei și construirea pupitrelor, disciplina șederii corecte, potrivită cu diferitele lucrări; copiii să nu începă prea mică a scrie, să scrie pe cât se poate cu cernălă pe hârtie, nu cu creionul pe table de ardesie, cu toate că pedagogii străini și români afirmă că tabla de ardesie ar fi greu de înlocuit în clasa I și II la lecțiunile de aritmetică; copiii să țină la scris condeiul corect, ca să vadă bine vârful condeiului fără ca să incline capul; să nu țină cartea și hârtia de scris mai aproape de ochi decât 30 centimetri; la copiii din clasa I și II primară scrierea să se întrerupă după 20—30 minute pentru 10 minute. Caracterele (literele) cărților didactice să nu fie prea mici, spre exemplu litera n să nu fie mai scurtă decât 1,5 milimetri, depărtarea între rânduri să nu fie mai mică decât câte 2,5 milimetri, lungimea rândurilor să nu treacă peste 8 centimetri. Literele să nu fie prea apropiate una de alta, să nu meargă pe centimetrul linear mai mult decât 6—7 litere. La învățătura de scriere să se începă cu caractere destul de mari. Instrucțiunile pentru școlile elementare din Moldova din anul 1860 recomandă, înlocuirea scrierii pe nisip cu plăci de piatră, începerea cu scrisoare mare de 1 centimetru și coborîrea treptată la scrisoarea cea fină de 2 milimetri, ceea ce constituie limita mărimii admisibile. Aceleași instrucțiuni cer ca caietele să nu fie prea lungi, pentru ca școlarul să nu se plece mult asupra mesei, să nu ia o pozițiune împedicătoare organelor respirațiunii și ale mistuirii. Aceste

instrucțiuni sunt subsemnate de Secretarul general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, V. A. Urechia.

După N. Manolescu trebuie să se refuze orî ce carte școlară care, bine luminată cu lumînarea la depărtarea de un metru, ar încetă de a se pute ceti la distanța de 80 centimetri. N. Manolescu examinând, în anul 1883, 21 cărți didactice, a constatat o legibilitate foarte variată, nu numai de la una la alta, dar chiar și în aceeași carte. Cea mai mică legibilitate ce a găsit în multe cărți a fost de 40—45 centimetri, legibilitatea obicînuită ce a constatat în cărțile școlare a fost de 50—75 cm.

În vechime s'a scris drept, vertical, de la secolul XVI a început scrierea oblică, înclinată; la noi încă de la 1859—1860, când s'a înlocuit literele cirilice cu cele latine. Asupra influenței vătămătoare ce scrierea înclinată exercită asupra ochilor, a atras cel dintîiu P. Schubert din München atențiunea pedagogilor și a igienistilor în anul 1880, apoi Javal la Paris, 1881—1882, la noi N. Manolescu, 1883. Fixațiunea binoculară devine mai dificilă, dacă punctul de fixat se află la o parte de la planul sagital al capului, planul care ar împărți capul în 2 jumătăți simetrice; la scrierea oblică spre dreapta, amândoi ochii acomodează în mod diferit, și de aci provine întorcerea capului spre dreapta și pozițiunea incorectă a corpului, ochiul drept se apropie mai mult de masă decât cel stîng. Aceste neajunsuri se pot înlătură în parte prin disciplină, prin șederea corectă la scriere, fără ca să se impună scrierea verticală, care cere mai mult timp și nu permite scrierea iute. Numai de la anul 1890 s'a făcut în străinătate scrierea verticală obligatorie în școlele primare, la noi în anul 1895, dar ca în altă parte a fost și la noi rezultatul dubios. Pedagogi cu autoritate afirmă că copiii pot ședé drept și corect, atît la scrierea oblică ca și la cea dreaptă. Pentru prevenirea miopiei mai este necesar ca, la lucrarea de mână, fetele mai mici de 10 ani să nu lucreze obiecte prea fine, să nu le apropie de ochi mai mult de 26 cm.

(*Bulet. Instr. publ., II*, București 1868. C. Horner, *Griffel, Bleistift und Feder*, în «D. Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege», 1870. Javal, *Les livres et la myopie*, în «Revue scientif.», 1877. P. Schubert, *Ueber den Einfluss der rechtsschiefen Schrift auf das Auge des Schulkindes*, München 1880. Minist. de l'Instr. publ. de la France, *Rapport de la Commission de l'hygiène de la vue*, Paris 1881. Javal, *Le mécanisme de l'écriture*, în «Revue scientif.», 1882. L. Ellinger, *Die Physiologie des Schreibens*, Berlin 1882. N. Manolescu, *Studiul asupra miopiei*, București 1883. H. Cohn, *Die aerztliche Ueberwachung der Schulen*, Wien

1887. H. Cohn, *Lehrbuch der Hygiene des Auges*, Wien und Leipzig 1892. G. Crăiniceanu, *Igiena ochilor*, București 1900.)

Ipermetropia este opusă miopiei. Dacă axa ochiului este prea scurtă, rațele luminose se întrunesc dincolo de retina, obiectele din apropiere nu se desemneză bine pe retină; un asemenea ochi este ipermetropic. Acest viciu se găsește la mulți copii. N. Manolescu l-a găsit în 1881 și la școlarii din București. N. Staicovici, în anul 1902—1903, a găsit în școlile primare din București 2.6% din școlari ipermetropi.

Daltonismul, *Achromatopsie*, *Dychromatopsie*, inaptitudinea de a distinge culorile, a fost descrisă pentru prima dată de fizicianul englez I. Dalton în anul 1798. Daltonismul se observă câte odată la copii și se poate vindeca prin exercițiu chiar în școală. H. Cohn și H. Magnus au găsit în Germania 3—4% din școlari daltonici, parte pentru o singură culoare, parte pentru toate culorile. Dacă Daltonismul nu se vindecă, persoana daltonică rămâne incapabilă pentru unele profesii, precum s. e. serviciul căilor ferate. Nu posedăm date statistice despre daltonismul la școlarii români (H. Cohn, *Der Daltonismus bei der Schuljugend*, Heidelberg 1878. H. Magnus, *Zur Erziehung des Farbensinns der Schuljugend*, în «D. medic. Wochenschr.», 1878. A. Layet, *Le Daltonisme chez les écoliers*, Bordeaux 1883. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902).

Astigmatismul se naște din neregularitățile boltirii corneei și a lentilei ochiului, din abaterea lor de la curbătura normală, din care cauză rațele luminose, care intră paralel în ochi, nu se refrâng toate în același mod și nu se pot uni într'un singur punct, imaginea perde dar din claritate. Astigmatismul este cunoscut de mult; celebrul matematician englez Th. Young a constatat în anul 1810 diformarea corneei care produce astigmatism, în anul 1818 l-a descris Carras din Roma, în anul 1827 Airy din Greenwich. Helmholtz, prin inventarea oftalmometrului în anul 1851, a deschis un câmp mai larg investigațiilor aparatului vederii, și măsurătorile întreprinse de Knapp, Donders, von Reuss, Mauthner asupra raței boltei corneei au permis ca să se constate forma ei cu precizie. E. Javal și Schlötz au simplificat oftalmometrul și cercetările asupra astigmatismului s'au înmulțit de la 1880. În mai multe țări s'au găsit școlari astigmatici; în școlile primare din București, N. Manolescu a constatat în anul 1883 astigmatismul la mai mulți școlari. N. Staicovici a găsit în anul 1902—1903 în școlile primare din București din 1.315 școlari 3 astigmatici (A. Colineau, *L'Hygiène à l'école*, Paris 1889. N. Manolescu, 1883. A. Netolitzky, 1902. N. Staicovici, 1903).

Diformațiunile columnnei vertebrale.

Diformațiunile columnnei vertebrale la școlari și produse de școală au fost descrise mai întâi în Germania în anul 1861 de anatomistul Hermann Mayer și de ortopedul Klepsch, în anul 1862 de Eulenburg, în Elveția în anul 1865 de Fahrner, apoi tot în 1865 de Parrow, în 1877 de Ellinger. În anul 1876, Ministerul Instrucțiunii regatului Württemberg a atras atențiunea autorităților școlare asupra diformităților scheletului, provenite din șederea rea la scris; în anul 1879 Dally, în anul 1881 Javal, au supus Ministerului Instrucțiunii Franței observațiunile lor asupra acestor bôle la școlari. În patologia chirurgicală se deosebesc diferitele deviațiuni ale axei columnnei vertebrale de la linia ei normală: Kifosa, diformațiunea cu convexitate spre îndărăt, în gradul ei cel mai înaintat columna vertebrală formeză un unghi, o îndoitură, o cocôșă; Lordosa cu convexitatea înainte; Scoliosa, deviațiunea laterală a columnnei vertebrale în formă de S, mai adesea-orî spre dreapta decât spre stânga. În timpul școlarității se observă Scoliosa mai adesea-orî decât Kifosa și Lordosa.

La șederea pe scaun nu se odihnesc toți mușchii și parte din ei se află în activitate, ținând trunchiul în pozițiune dreaptă; la șederea prelungită ei ostenesc, partea superioară a corpului se încovoie înainte, și umărul drept se ridică în sus și atunci partea superioară a columnnei vertebrale se întorce în jurul axei ei și se înconvioie spre dreapta. Dacă această inflecțiune și inclinațiune a vertebrelor se repetă neconținut și durează multă vreme, dacă construcțiunea vițioasă a meselor și băncilor cauzează ședere vițioasă, copilul se deprinde cu diformațiunea columnnei vertebrale și ea devine permanentă. În anul 1878, Dally (*Les difformités scolaires*) a descris mecanismul formării Scolioseî. După Dally între pozițiunile școlare sunt mai ales două cari produc consecințe grave: 1. Convexitatea înainte a părții lombare a columnnei vertebrale (*les reins creux, ensellure des reins*); 2. Șederea unifiesieră stângă cu torsiunea corpului de la dreapta spre stânga. Comisiunea franceză de igienă școlară din anul 1882 a recomandat: ca școlarul să ședă pe amândouă fesele, linia umerilor să fie orizontală și paralelă cu marginea mesei, columna vertebrală să nu fie excavată în regiunea lombară, școlarul să nu razeme un singur cot pe masă, ci nici unul orî amândouă, și scrierea să fie verticală, spre a se înlătură cauza Scolioseî. Scoliosa este nu numai o simplă diformitate, ci o bôlă gravă, ea modifică pozițiunea cóstelor și prin urmare economia întregă a or-

ganismului, ea strânge, micșorează capacitatea toracelui, a plămânilor, respirațiunea devine incompletă, circulațiunea sângelui împedicată. Este însă nedrept ca să se atribue numai școlii originea strîmbărilor columnei vertebrale; ele au și altă cauză, ele apar și la copii mai mici decât de 7 ani. Deja chirurgul engles Pott în anul 1779 a acusat scrofulosa și tuberculoza ca cauza multor diformități ale columnei vertebrale, și toți cari au studiat această cestiune au vădut și copii intrînd în școală deja cu columna vertebrală diformă.

După Eulenburg și A. Netolitzky, din toate scoliosesele aproape 30 % se ivesc înainte de anul al 7-lea al vieții, 56 % între 7 și 10 ani, 10,7 % între 10 și 14 ani, 2,7 % între 15 și 20 ani. Pe lângă șederea vițioasă în școală, întreținută prin mobilierul rău construit și prin disciplina slabă, contribuie la nascerea acestei diformități slăbiciunea înăscută a copiilor, cea dobîndită prin alimentațiunea vițioasă și insuficientă, rachita și alte bôle ale ôselor, șederea incorectă afară din școală, acasă, la clavier, la scris, purtarea într'o singură parte, tot-deauna cu aceeași mână, a ghiosdanului groû, a legăturii grele cu cărți și caiete.

Diformitățile columnei vertebrale se preîntîmpină dar prin măsuri de igienă generală, prin întărirea corpului, prin construcțiunea corectă a pupitrelor, prin așezarea școlarilor în pupitre corespundătoare cu statura lor, prin șederea corectă în școală și acasă, prin prevenirea oboșelii. La cetire să ședă școlarii rezemați cu partea lombară a columnei vertebrale pe rezemătoare, pe spătar; la scriere să pună amîndouă brațele pe masă. Purtarea multor cărți într'o singură parte, fără schimbarea brațului, a fost de mult recunoscută ca vătămătoare, mai ales pentru fete. Deja în anul 1865 s'a prescris în cantonul Waadt din Elveția, ca în școală să se afle dulapuri pentru păstrarea cărților de cari școlarii n'au trebuință acasă; la Londra se află în școală rafturi în cari copiii lasă cărțile lor. În Prusia o ordonanță din anul 1894 prescrie ca în școlele de fete să se dispună ca cărțile lor să pôtă rămîne în clasă, ca din unele cărți fetele să aibă câte două exemplare, unul în școală, altul acasă. La ancheta școlară din Prusia din anul 1896—1897, pentru determinarea greutății gentei cu cărți a școlarilor, s'au găsit copii de 10—14 ani cari purtau ghiosdane cu cărți de 4—5 kilograme greutate, și în multe școle s'a făcut obligatorie purtarea cărților pe spinare într'o raniță, ea lasă brațele și mâinile libere și înlesnesce ținerea dréptă a trunchiului (G. Kynast, *Eine Lanze für den alten Schulranzen*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», 1893. A. Eulenburg, *Zur Schulüberbürdung*, în «D. medic. Wochenschr.», Berlin 1895. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. d. Schulhyg.*, Jena 1902).

Pentru România nu posedăm o statistică a diformităților columnei vertebrale, dar se pare că ele nu sunt la noi prea numeroase la școlari, că ele sunt rare la copii cari frecuentază școlile rurale, că ele se observă mai adesea-orî la populațiunile industriale decît la cele agricole.

Scrierea înclinată spre drépta a fost acusată că contribue la strîmbarea columnei vertebrale și la nascerea miopiei. Dejă Fahrner, ingenioul reformator al mobilierului școlar, a observat în anul 1865, că pozițiunea oblică a liniei scripturii trage după sine înclinațiunea capului, care alterează pozițiunea corpului întreg. În anul 1879 s'a organizat o anchetă în Bavaria, pentru determinarea influenței patogene a scrierii oblice. În anul 1881, în raportul Comisiunii de igienă școlară, numită de Ministerul frances al Instrucțiunii, Javal a expus faptul, că școlarul când scrie cu caracterele plecate spre stînga, ținînd caietul drept înaintea sa, se nasce scoliosa cu convexitate spre drépta; și când scrie caracterele plecate spre drépta, ținînd caietul drept înaintea sa, se formeză scoliosa cu convexitate spre stînga; Javal a recomandat dar scrierea dréptă, pe caiet așezat drept pe masă, ținîndu-se capul drept. Javal recunoște însă că scrierea verticală cere mai mult timp decît cea înclinată, de aceea el recomandă cea din urmă pentru adulți, ca să pótă scrie mai iute (Javal, *Le mécanisme de l'écriture*, în «Revue scientif.», 1882). La aceeași conclusiune ajunge K. H. Gross (*Die rechtsschiefe Schreibweise*, Stuttgart 1881), Berlin und Remboldt (*Untersuchungen über den Einfluss des Schreibens auf Auge und Körperhaltung*, Stuttgart 1883), și P. Schubert (*Ueber den heutigen Stand der Schiefschriftfrage*, în «Berliner klin. Wochenschr.», 1884).

Ca în Franța s'a făcut și în Germania, Austria, Elveția, Danemarca, propagandă pentru scrierea verticală, care a găsit numeroși apărători între pedagogi, oculiști, igieniști, dar și adversari, mai ales între pedagogi, la cari, după câțiva ani de experiență, a scăzut entuziasmul cu care îmbrățișaseră acéstă inovațiune. Resumatul succeselor dobândite până la finele secolului XIX cu scrierea verticală și datele statistice destinate a ilustra aceste succese nu probéză avantajile acestei scrieri. Mai ales din publicațiunea importantă a lui Th. Gelpke din Carlsruhe, *Ueber den Einfluss der Steilschrift auf die Augen und die Schreibhaltung*, «Zeitschr. f. Schulhygiene», XII, Hamburg 1899, și cea a lui Langsdorf din aceeași revistă din anul 1900, rezultă că în multe locuri încercările a introduce scrierea verticală sunt iar părăsite, din cauză că ea n'a adus folósele așteptate, și că cu disciplină se pot înlătură, până la un grad óre-care, neajunsurile scrierii înclinate. Școlarii mai mici să nu se ocupe cu exercițiile de scris mai mult decît câte o jumă-

tate oră, căci după acest timp obosesc și nu mai șed drept; asemenea să se restrângă scrierea de pedépsă. Cultura noastră cere și scrierea înclinată, fiind-că, când cine-vă scrie iute, este mai comod să scrie oblic.

Sunt mai bine de 200 de ani, de când în occidentul Europei s'a părăsit scrierea verticală și se scrie oblic. La noi alfabetul cirilic a fost lepădat în favoarea celui latin în anul 1859 și 1860; în Muntenia Ioan Ghica a făcut obligatorie scrierea cu litere latine în corespondențele oficiale, în Moldova V. A. Urechiă a început să o introducă în școală. Scrierea verticală a fost la noi prescrisă în clasa III și IV a școlilor primare în anul 1895; programul școlilor primare urbane și rurale de ambe sexe din anul 1895 dăce la caligrafie: scrierea cursivă va fi verticală. Resultatele acestei reforme sunt la noi dubioase, ca și în altă parte.

Bótele circulațiunii și ale compozițiunii sângelui.

Șederea vițioasă a școlarilor, provocată prin mobilierul defectuos și prin disciplina slabă, aplecarea capului înainte, produce la unii școlari congestiuni la cap, stagnarea sângelui în creeri, durere de cap, curgere de sânge din nas. Durerea de cap se mai nasce din munca intelectuală nemăsurată, acesta a constatat-o dejă R. Virchow în anul 1869; în școlile din București, I. Felix în rapórtile generale din anii 1868—1875. Compozițiunea sângelui suferă din oxigenarea lui slabă la respirarea superficială, din otrăvirea lui în localele de școală neaerate, în atmosfera claselor în cari, prin aglomerare, prin vestminte și încălțăminte ude, prin praful născut din noroiul adus cu încălțămintele, prin fumul de la soba rău construită, rău întreținută, crêpată, prin oprirea intrării în clasă a rașelor directe ale sórelui în cantitate suficientă, aerul s'a stricat într'un grad mai simțitor; copiii devin anemicî, paliđi, perd pofta de mâncare; mai ales fetele cari petrec mult timp într'o asemenea atmosferă insalubrá ostenesc lesne, simt palpațiunile cordului după puțină muncă corporală. Aceste rele se pot înlătură numai prin observarea regulilor generale de igienă în școală și acasă, prin împărțirea potrivită a lecțiunilor și a recreațiunilor, prin șederea corectă la diferitele lucrări. În general copiii bine hrăniți suportă mai lesne șederea în aerul stricat al claselor, decât cei cari suferă de lipsă de alimente.

Bótele sistemului nervos.

Munca intelectuală, nepotrivită cu vârsta copiilor, și chiar la școlari mai mari lucrarea spirituală nemăsurată, numai puțin întreruptă prin

mișcarea în aerul liber, prin ocupațiuni cari nu cer încordarea facultăților mintale, produc diferite bôle ale sistemului nervos. Am vorbit deja la supramenagiul intelectual despre cauzele acestor bôle, mai frecvente la școlari cu facultățile mintale mai slabe și supuși la hrănirea rea, insuficientă. În toate timpurile s'a recunoscut vătămarea muncii intelectuale excesive, în antichitate de filosoful Platon, de istoriograful Plutarch, de retorul și pedagogul Quintilian; în secolul XVII de marele pedagog I. Amos Commenius; efectele ei patologice au fost descrise în secolul XIX într'un mod mai general de C. I. Lorinser, 1836, de elvețianul H. Guillaume, 1865, de R. Virchow, 1869, de francesul G. I. Lagneau, 1885, de danesul Axel Hartel, 1888, în mod mai precis, mai amănunțit, de italianul A. Mosso, 1885, de suedesul Axel Key, 1889, de fiziologii, clinicianii și nervopatologii moderni L. v. Strümpell, 1892, E. Kraepelin 1896—1902, A. Binet și V. Henry, 1898, și de mai mulți alții. S'au descris ca bôle ale sistemului nervos originare din școală: nervositatea, durerea de cap, terórea nocturnă, chorea, isteria, neurastenia, dar nu toți școlarii bolnavi de aceste bôle s'au îmbolnăvit în școală, ea are partea ei la nascerea lor, dar ele iau originea și din predispozițiunea moștenită, din educațiunea greșită primită în casa părintescă, din lipsa de somn, din învățătura excesivă, din participarea copiilor la sindrofii și la alte plăceri premature, din cetirea de cărți cari aprind fantasia, din excitațiuni sexuale, din fumarea de tutun. Prevenirea lor constă dar în înlăturarea acestor cauze. Literatura medicală română, deși cuprinde mai multe lucrări de valóre asupra bôlelor sistemului nervos, nu conține însă nici o publicațiune specială asupra bôlelor nervóse originare din școală.

Durerea de cap și nervositatea mare se observă la școlarii de amândouă sexele, dar mai adesea-orí la fete, ca simptom al anemieí, al neurastenieí, ca consecință a nutrițiunii rele, a constipațiunii, a lipsei de repaus, de somn, de lumină, a ostenelii ochilor, a respirării într'o atmosferă stricată, a șederii incorecte, a vecinătății sobei, a căldurii mari în clasă, a strîngerii gâtului prin guler îngust, în fine durerea de cap apare și la copii la cari respirațiunea nasală este împedicată prin bôle ale nasului (Axel Hartel, *Ermüdungskopfschmerz*, în «Zeitschr. f. Schulhygiene,» Hamburg 1888. Axel Key, *Schulhygien. Untersuchungen*, aus dem Schwedischen übers., Hamburg 1889. Ufer, *Nervosität und Mädchenerziehung*, Wiesbaden 1890. A. Mosso, *Die Ermüdung*, aus dem Ital. übers. v. I. Glinzer, Leipzig 1892).

Terorile nocturne ale copiilor au fost descrise deja de Cerise în anul 1842 (*Des fonctions et des maladies nerveuses*, Paris), dar ca bôlă șco-

lară mai întâi de A. Mosso în anul 1885. Copiii de 5—8 ani, câte odată și copiii mai măricei, se deșteaptă noaptea din somn, obsediați de teróre chimerică, cu țipete pătrunzătoare, tremurând de frică, ei sar din pat și fug într'un colț al casei, ori se ascund sub plapomă. Aceste accese durează după Mosso 5—30 minute și apoi copilul adorme din nou. Câte odată aceste accese de teróre și de anxietate nocturnă coincid cu emisiunea involuntară de urină. Aceste accese provin adesea-ori de la supraexcitațiunea sistemului nervos, provocată de povestiri despre iadul cu torturile lui fără sfârșit, despre draci și despre diferite superstițiuni cari excită fantasia și întunecă judecata copilului, de la amestecarea de lucruri supranaturale în învățătura copiilor. Multe meningite, epilepsii, demențe premature, idioții tardive ieaă originea din asemenea supraexcitații nervóse. Terorile nocturne se pot nasce și din emoțiunile ce suferă un copil intrat de curând în școlă, condusă de un învățător brutal, lipsit de iubirea copiilor, de experiența pedagogică, din frică de pedepsă care stăpânesce pe un copil încă nedeprins cu școlă, față cu aplicarea pedepselor la conșcolari și cu amenințările învățătorului (A. Mosso, *Sulla paura*, Torino 1885. A. Collineau, *L'hygiène à l'école*, Paris 1889. L. v. Strümpell, *Paedagogische Pathologie*, 3 Aufl., Leipzig 1892).

Chorea, Chorea minor, constă într'o turburare a mișcărilor voluntare, fără febre, fără perderea cunoștinței, cu producere de mișcări involuntare, neordonate. Dacă bóla durează mai mult timp, apar turburări ale sensibilității, ale vorbirii, slăbirea memoriei, școlarii nu scriu curat. Tendința copiilor la imitațiune pôte provoca în clasă mici epidemii de chorea. Chorea provine din turburările nutritive ale substanței nervóse a creierilor la copiii rău hrăniți, anemici, nervoși, la copiii cari se masturbă, cari aú moștenit predispozițiune la această bóla de la părinți alcoolici; supramenagiul intelectual în școlă și acasă, învățăturile accesorii de piano și de alte obiecte, lipsa de somn, cetirea de cărți cari produc emoțiuni sufletești, contribue la ivirea choreei. Câte odată Chorea este cauzată din împedicarea respirațiunii nasale și dispăre după înlăturarea cauzei și în alte casuri; în deobște Chorea se vindecă lesne prin măsuri igienice. Chorea este cunoscută de mult, menționată în cartea foarte veche a Hindului Susruta, în scrierile medicilor greci și romani, apărută în Germania în secolul XIV și XV, descrisă în secolul XVIII în mod clasic de Sydenham, constatată pentru prima dată ca bóla școlară de englesul Bedingfield în anul 1816 (Iacobi, L. v. Strümpell).

Hysteria este o neurosă centrală, o bóla funcțională a substanței ce-

nușii a loburilor mari ale creierilor, observată în timpurile cele mai vechi de medicii indîi, eleni, romani, arabi, cari însă au considerat-o ca bôla organelor sexuale ale femeii, pînă în secolul XVII, cînd Piso și Willis au recunoscut originea cerebrală a isteriei. Sydenham (1736) a fost cel dintîi care a arătat că și bărbații pot suferi de isterie. Ca bôlă școlară, isteria a fost vădută pentru prima ôră de Albers în Hannover și descrisă în «Hufelands Journal» în anul 1813. Isteria provôcă mișcări ritmice, involuntare, ale unor grupe de mușcui, cari mișcări încetéză în timpul somnului, spasmuri ale laringelui și diafragmei, cu plîns, cu țipete, rîs, răgăelă, tuse, acuzare de dureri, accese cataleptice, paralisii. După vindecare, rêmân adese-ori semnele neurasteniei. Causele isteriei sunt aceleași ca ale nervosității în general și ale Choreei; slăbiciunea fizică înlesnesce ivirea ei (Loos, *Hysterie der Kinder*, 1894. Berdach, *Hysterie bei Schulkindern*, Wiener medic. Wochenschr., 1899. A. Baur, *Das kranke Schulkind*, Stuttgart 1902).

Neurastenia. Neurastenia nu figuréză în tratatele mai vechi de patologie, de aci nu rezultă însă că ea n'a existat în timpurile trecute; ea a fost pentru prima ôră bine descrisă, bine delimitată de Beard în anul 1880; d'atunci Neurastenia, slăbiciunea nervilor este la modă, diagnosa ei este comodă și se desemnéză cu acest nume afecțiunii variate. Neurastenia constă în sleirea cronică a sistemului nervos, constituită după Moebius dintr'o intoxicațiune cronică prin produsele descompozițiunii musculare, prin materiile ce se nasc în mușcui cari lucréză. Oboséla fizică și intelectuală produce o micșorare progresivă a capacității de a lucra, care împinge la repausare. Sleirea nervoasă se manifestă prin neplăcere crescîndă de lucru, prin ostenélă crescîndă, neproporționată cu lucrarea săvârșită, prin somn întrerupt, iritabilitate morală, dispozițiune rea, simțire de a fi bolnav, ipochondrie cu simțiri neplăcute la cap și în alte părți ale corpului, mai încolo prin lipsa de poftă de mîncare, scăderea greutății corpului, turburări ale digestiunii și ale ematosei. Neurastenia pôte fi născută prin ereditate, forma mai gravă, sau dobîndită prin supramenagiul intelectual, moral ori fizic. La copii adesea-ori educațiunea defectuoasă prepară terenul Neurasteniei viitoare; factorii principali cari predispon la acéstă nevrosă sunt: supramenagiul școlar, munca intelectuală prelungită, care produce depresiune în funcțiunile organice și modificări în fenomenele psihice, fapt constant și neînlăturabil la copii al căror sistem nervos este slăbit prin moștenire. Ca bôlă școlară, Neurastenia a fost descrisă de curînd de E. Kraepelin (*Die Diagnose der Neurasthenie*,

în «Münchener Medic. Wochenschr.», 1902), de Iadwiga Szejko (*Influence de l'éducation sur le développement de la Neurasthénie*, Lyon 1902) și de alții.

Bólele organelor vorbirii.

Bólele organelor vorbirii nu se nasc în școală, copiii intră cu ele în școală și ele cresc în timpul școlarității, dacă nu se ieaă măsuri pentru îndreptarea lor; cele mai dese dintre ele sunt gângăvirea și vorbirea peltic, din cauza inervațiunii anormale a musculilor cari conlucrăză la respirația, la fonația, la articulația vorbelor. Inervațiunea neregulată provocă mișcări involuntare, cari însoțesc încercările copiilor de a pronunța vorbele curat. Împedizarea respirațiunii nasale înlesnesce formarea de anomalii ale vorbirii, nu le produce însă singură, fără conlucrarea altor factori, a defectelor organice ori a funcțiunii anormale a centrelor sistemului nervos, înăscute ori provenite din bóle infecțioase ori din leziuni traumatice ale capului. Îndreptarea timpurie a acestor bóle aparține familiei; dacă ea a fost neglijată de mumă, ea intră în competența institutorului împreună cu medicul; copiii cari suferă de bólele vorbirii trebuie să facă exerciții de gimnastică fonetică, să se deprindă cu respirația regulată, să învețe a pronunța corect, și tot de-odată va fi adesea-ori necesar un tratament psihic. În Germania s'aă organizat în anul 1886 cursuri speciale, în cari institutorii învață tratarea pedagogică a copiilor isbiți de anomalii ale vorbirii, în Austria s'aă format cursuri, în cari copiii gângavi sunt supuși la un tratament pedagogic în grupe mici de câte 8 școlari. Se pare că la noi bólele organelor vorbirii nu ar fi atât de frecvente ca în alte țări. În anul 1889 s'aă aflat în școlele primare din Berlin 1.550, în cele din Breslau 2.400 copii cu defecte ale vorbirii; în anul 1898, la Copenhaga s'aă numărat 749 asemenea copii, 2,2%. La noi G. Marinescu a întreprins cu óre-care succes căutarea bólelor organelor vorbirii prin gimnastică fonetică.

(H. Gutzmann, *Die Verhütung und Bekämpfung des Stotterns in der Schule*, Leipzig 1889. Bresgen, *Ueber die Bedeutung behinderter Nasenathmung bei Schulkindern*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», Hamburg 1889. Bergeron et d'Heilly, *Hygiène infantile*, Paris 1897. Westergard, *Häufigkeit der Sprachgebrechen bei Schulkindern*, în «Medic. pedagog. Monatschr.», 1898. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902.)

Bólele urechilor și ale nasului.

Bólele urechilor și ale nasului nu se nasc în școlă orî din școlă, bólele auzului împiedică însă pe școlarii cari suferă de ele, ca să învețe de o potrivă cu cei sănătoși; insuccesul la învățătură al școlariilor, cauzat de funcționarea vițioasă a organului auzirii, póte să fie luat drept lenevie, lipsă de atențiune, drept distracțiune orî slăbiciune a facultăților intelectuale, de aceea este necesar ca învățătorul să cunoască existența acestui defect, pe care adesea-orî părinții îl ignorază orî neglijază. Cel dintâiu care a semnalat frecuența bólelor de urechi la școlari, și care a arătat necesitatea examenelor periodice ale urechilor școlariilor, a fost W. v. Reichard din Riga în anul 1878, el a constatat la 22% din școlari facultățile auzului mai slabe; Weil la Stuttgart în anul 1881 la 10-30%; Mouré la Bordeaux, 1884, la 17%, Gellé la Paris în anul 1883 la 22—25%, Bezold la München în anul 1885 la 25%, Barr la Glasgow la 27%, Lunin la St. Petersburg în anul 1889 la 14%, Eug. Felix la București în anul 1903 la 31,5%. Ca cause ale slăbirii auzului la școlari au fost semnalate: stări patologice ale canalului auditor extern, provocate de necurățenie, de eczeme; inflamațiuni ale membranei mucoase a nasului și vegetațiunii adenoide în nas și în faringe; diferite bóle infecțioase, pojar, scarlatină, difterie, leziuni mecanice. La unii școlari odórea fetidă a puroiului descompus, care se scurge din urechia bolnavă, supără pe vecinii acestor bolnavi. La multe bóle ale nasului, respirațiunea nasală este împiedicată și școlarii țin gura deschisă. La catarul cronic al nasului, mucii intră lesne prin trompetă în urechia medie, mai ales în urma suflării forte a nasului, catarul se propagă în urechia medie și slăbește auzul. Vegetațiunile adenoide în cavul retro-nasal, naso-faringian, fac respirațiunea dificilă, produc otita medie supurată și congestii cerebrale, slăbesc facultățile mintale, modifică vorbirea, timbrul vocii. Aceste vegetațiuni au fost descrise pentru prima óră de H. W. Mayer din Copenhaga, care le-a constatat la 1% din școlari în anul 1868. În anul 1885, otologul danes Lange, cu câțivă ani mai târziu A. Hartmann din Berlin, a atras atențiunea igieniștilor și pedagogilor asupra vegetațiunilor adenoide în nas și în faringele nasal. La noi în anul 1902, Chr. Orăscu și A. Costiniu, în anul 1903 Eug. Felix, au atras atențiunea medicilor și pedagogilor români asupra importanței acestor vegetațiuni. Cu tótă frecuența bólelor de urechi, se fac numai de puținî ani în unele orașe ale occidentului Europei și ale Statelor-Unite ale Americii de Nord

examinări periodice ale urechilor școlarilor. În București s'aŭ făcut asemenea cercetări în școlele primare de Eugeniu Felix în anul 1902—1903, el a găsit la 31,5% din școlari afecțiuni de diferite grade ale auzului, la 32% vegetațiuni adenoide, din acești din urmă 35% cu auzul slab; la toți școlarii cu defecte ale auzului ele sunt la 36% provocate de vegetațiuni adenoide (Gellé, *Conditions de l'audition dans l'école*, în «Annales d'hyg. publ.» Paris 1883. Bezold, *Ergebnisse der Schuluntersuchungen über das kindliche Hörvermögen*, în «Aerztl. Intelligenzblatt», München 1885. Keller, *Der Gehörsinn und seine Beziehungen zur Schule*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», Hamburg 1888. Bresgen, *Ueber die Bedeutung behinderter Nasenathmung bei Schulkindern*, în «Zeitschr. f. Schulges.», Hamburg 1889. G. Grandenigo, *Die Hypertrophie der Rachentonsillen*, Jena 1901. J. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhyg.*, Jena 1902. Chr. Orăscu, *Vegetațiunile adenoide*, Comunicare făcută la Congresul român de științe la Iași, 1902. A. Costiniu, *Vegetațiunile adenoide*, 1902. Eug. Felix, *Importanța examenului aparatului auditiv la copiii din școlele primare*, București 1903).

Bólele infecțioase.

Copiii sunt în deobște mai primitivi pentru bóle infecțioase decât adulții, școla devine dar lesne un focar pentru nascerea și propagarea de epidemii, și din această cauză este necesară conlucrarea învățătorului la prevenirea și limitarea epidemiilor. Deși nu putem cere membrilor corpului didactic cunoștința exactă a bólelor, ei sunt pregătiți de ajuns, pentru ca să pótă îndeplini rolul ce le incumbă în această privință, prin învățătura ce aŭ primit în școlele secundare orî normale și prin numeroase scrieri poporane. Prevenirea bólelor infecțioase este în toate statele civilisate prescrisă prin legi, cari se baséză pe principii identice: inocularea preventivă (vaccinațiunea și revaccinațiunea), declarațiunea obligatorie a bólei, izolarea bolnavului și a locuinței infectate, căutarea medicală a bolnavului, desinfectarea persónelor, caselor și a tuturor obiectelor contaminate. Școla are misiunea îndoită, a participă la executarea acestor măsuri în cât ele privesc școla și școlarii și a-î povětuî asupra modului propagării bólelor infecțioase și asupra preîntîmpinării lor. La noi ca și în alte țeri, se vaccinéză și se revaccinéză școlarii, se congediéză din școlă nu numai copiii bolnavi orî afectați de simptome cari pot constitui prodromele unei bóle acute, ci și toți copiii din casele infectate de bóle infecțioase acute, se interdice șco-

larilor sănătoși comunicarea cu cei bolnavi și cu persoanele sănătose din casele contaminate, participarea la pomeni în casa unui mort de boală infecțioasă, se încheie chiar școala vremelnicesc în anumite cazuri și se reprimesc în școală numai după un timp determinat copiii cari au zăcut de boale contagiöse. De timpuriu s'au exclus la noi din școală copiii bolnavi de boale molipsitoare. Instrucțiunile pentru școlele ținutale din Moldova din anul 1832 prescriu ca să nu se admită în școală copii cu boale lipiciose. Curând după promulgarea Regulamentelor organice s'a introdus în amândouă Principatele vaccinațiunea regulată în școală. Ordinul Eforiei școlilor din Muntenia din anul 1845, ca la intrarea copiilor în școală să li se cêră certificat de vaccinare, n'a putut să se păzescă, pentru ca școlele să nu rămâie gôle, acest certificat s'a cerut însă la intrarea în internate de la anul 1864, la intrarea în gimnasii și licee de la anul 1866, la intrarea în școlele primare urbane de la anul 1889, la intrarea în școlele rurale de la anul 1893. Asemenea s'a introdus timpuriu revaccinațiunea în școlele publice și private, în Bucuresci ea a fost executată regulat de la a. 1865—1866, treptat răspândită în tótă țera, în anul 1893 făcută obligatorie prin legea sanitară. Măsurile contra boalelor infecțiose acute cari se ivesc la copii, mai ales concedierea din școală a copiilor chiar sănătoși din casele în cari s'a ivit o asemenea boală, s'au luat în Bucuresci de la anul 1883 și au fost prescrise în anul 1891 de regulamentul pentru prevenirea boalelor infecțiose, valabil pentru tótă țera. Pentru prevenirea în școală a *Conjunctivitei granulöse* s'au hotărît măsurile necesare printr'un regulament special din anul 1890.

Pentru prevenirea în școală a *Tuberculozei*, sunt suficiente măsurile generale de igienă școlară: aerarea regulată a claselor, măturarea numai după stropirea prealabilă a pardoselei cu apă, șederea corectă a școlarilor, deprinderea lor cu curățenia, cu respirarea adâncă, scui-parea numai în scui-pători umplute cu apă, eșirea în aerul liber în timpul recreațiunilor între lecțiuni, întărirea organismului prin exercițiul corporal și prin hrana suficientă, la școlarii săraci prin cantinele școlare. În timpul vacanțelor, un număr, relativ mic, de școlari mai slabi se trimit în sanatoriile școlare și în coloniile de vacanță. Numărul școlarilor tuberculoși este la noi neînsemnat. În orașul Bucuresci, medicul școlilor N. Drugescu a găsit în anul 1900, din numărul total de 14.562 școlari de ambe sexe examinați, 403 bolnavi, din cari 3 tuberculoși, în anul 1901, din numărul de 27.972 școlari de ambe sexe cercetați, 1.175 bolnavi, din cari numai 4 tuberculoși (N. Georgescu, *Raport general asupra serviciului sanitar al Capitalei* pe anul 1900 și

1901). Nu arare-orî se găesc însă bolnavi de Tuberculosă pulmonară institutoriî de ambe sexe; profesiunea lor, vorbirea îndelungată cu vocea tare într'o atmosferă adesea-orî coruptă, șederea timp de mai multe ore la masa de scris pentru corigiarea lucrărilor scrise ale școlarilor, lipsa de exercițiu corporal și prin urmare de respirație profundă, îi predispune la Tuberculoză pulmonară. Învățătorii și institutoriî tuberculoși, cu Tuberculoză deschisă, trebuie să se congedieze, căci vorbind și tușind, ei infectează atmosfera clasei cu picăturile foarte fine de flegme cari es din organele lor respiratōre. Asemenea trebuie să se congedieze servitoriî tuberculoși ai școlelor.

Ca măsură preventivă contra bōlelor infecțioase s'a propus desinfecțarea cărților didactice ale școlarilor cari sunt orî aũ fost bolnavi; acēstă măsură este greu de realizat prin alt mijloc, decăt prin arderea acestor cărți, necesitatea ei nu este însă demonstrată, mai ales fiind-că fie-care școlar are cărțile sale proprii, de cari nu trebuie să se serve alt școlar. Mai necesară ar fi desființarea tablelor de piētră, de ardesie, pe cari copiii le șterg adesea-orî cu scuipat lingându-le, orî cu un burete murdar pe care scuipă și interdicerea împrumutării mutuale a creiōnelor și a tocurilor de condei, pe cari mulți școlari le ieaũ în gură, le rod.

(G. Bogdan, *Sănătatea și creșterea copiilor școlari*, Iași 1895. I. Felix, *Rapōrtele generale asupra Igienēi publice*, București 1893—1899. Plique, *La tuberculose des instituteurs*, în «Presse méd.», 1901 și «Revue d'Hygiène», XXII, Paris 1901. *Instruction ministérielle concernant la prophylaxie de la tuberculose dans les écoles en France*, Paris 1902.)

La școlari se mai observă unele bōle contagiōse parazitare ale capului, cari reclamă congedierea școlarilor până la vindecare: *Herpes favus*, causat prin ciupercuța *Trichophyton tonsurans*, care distruge rădăcinile părului, ast-fel că firele lui se rup de la rădăcină, lăsând pete denudate, înconjurate de bēșicuțe mititele; *Alopecia areata*, Pelada francesilor, produce pleșuvia, parazitul ei încă n'a fost izolat. Între parasiții propagați prin școlă trebuie să menționăm și *păduchi*; un școlar neîngrijit, murdar, îi pōte comunica vecinilor; un remediu simplu contra lor constă în ungerea părului cu petrol, luându-se însă precauțiunile necesare (D. Grecescu, *De l'Acherion Schoenleinii*, Paris 1868. J. Neumann, *Läuse sucht in Volksschulen*, în «Zeitschr. f. Schulhygiene», Hamburg 1896. A. Weichselbaum, *Parasitologie*, Jena 1898).

Bólele dinților.

Bólele dinților nu sunt bóle școlare, născute în școală și din școală; nu este probată afirmațiunea medicilor francesi Galippe și Lucas-Championnière și a englesilor Siterwod și Harlan, că ar fi existând un raport între supramenagiul școlar și între bólele dinților, este însă admisibilă explicațiunea, că însărcinarea școlarilor cu multe lucruri de făcut acasă nu le lasă timpul necesar pentru curățirea gurei. Este folositor ca școla să îndrepteze lipsa de îngrijire în casa părintească, ca școlarii să fie povățuiți asupra necesității de a ține gura curată, de a spăla dimineața și seara dinții cu peria, orî în lipsă de perie cu cârpă și cu săpun și a-și clăti gura, să fie înștiințați că simpla clătire a gurii, fără acțiunea mecanică, fără frecarea dinților, nu este suficientă pentru depărtarea resturilor de mâncări rămase în gură, în interstițiile dinților, în găunositățile lor și aflate în fermentațiune. În unele orașe medicii școlilor și chiar medicii-dentiști examinază periodic gura școlarilor și ieau măsuri terapeutice pentru îndreptarea orî depărtarea dinților bolnavi. În București, în anul 1887, s'a numit un medic-dentist al școlilor primare, care însă a funcționat numai un an.

Onicofagia.

Onicofagia, obiceiul copiilor de a-și róde unghiile, este nesănătos și urît și trebuie să se combată și prin disciplina școlară. La Paris, Bérillon a găsit într'o școală primară cu 265 școlari 65 onicofagi (M. Pottet, *L'onycophagie*, în «Journ. d'Hygiène», Paris 1902).

Onania, Masturbațiunea.

Masturbațiunea, Onania, excitarea mecanică intenționată a organelor genitale, se observă și la copii mai mici decât la cei aflați în vârstă școlară, chiar la copii de 1—2 ani, cari provocați de mâncărimea ce simt la părțile genitale, le frécă în mod inconștient cu mâinile orî cu extremitățile inferioare. Onania a fost descrisă ca bólă școlară la finele secolului XVIII și la începutul secolului XIX de Tissot, pe la jumătatea aceluî secol de R. Froriep. Acest viciu se găsește rar în școlile rurale, mai adesea-orî în cele urbane. Institutatorul și institutórea, când vor bănuî că un elev orî o elevă este dedat acestei patimî, trebuie să procedă cu multă prudență, să se convingă de acest fapt, înainte de a povățui între patru ochi pe școlarul vinovat; să vegheze

ca copiii să ședă în pozițiune decentă, să nu pună extremitățile inferioare una peste alta, să nu facă mișcări ritmice suspecte, să nu bage mâinile în buzunar ori sub șorț, să nu ădă adesea-ori la privată și să nu ședă multă vreme acolo. Învățătorul să instruescă copiii, că fiecare atingere a organelor genitale fără necesitate absolută este vătămătoare sănătății și constituie un păcat. Dar școla singură, fără conlucrarea educațiunii în familie, nu este tot-deauna în stare să previe acest vițiu și să îndrepteze copiii cari îi sunt dedați (P. Fürbringer, *Onanie*, Berlin 1888. A. Hager, *Der Geschlechtstrieb*, Stuttgart 1894. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902. I. Felix, *Medicul poporului*, în «Bibl. Soc. «Stéua»,» No. 5, București 1903).

12. Inspecțiunea medicală a școlei. Medicii școlilor.

Pentru ca școla să formeze nu numai intelectul și moralul, ci pe omul întreg, pedagogia are trebuință de concursul igienei, al medicinei; învățătorul singur nu poate aprecia diferitele anomalii fizice pe care le află la școlari, examinarea ochilor, a columnei vertebrale, a cordului, plămânilor, nasului, urechilor, dinților, recunoscerea bolilor sistemului nervos, a turburărilor psihice ale școlarilor, propunerea măsurilor menite a îndrepta neajunsurile fizice constatate, cer cunoscințe speciale și experiență în exercițiul medicinei, de aceea trebuie și medicul să se puie în serviciul școlei, fără ca să slăbescă activitatea pedagogică și autoritatea învățătorului, să intervie cu tactul necesar, spre a nu lesă susceptibilitatea învățătorului și a părinților școlarilor. Aceste condițiuni, după aparență lesne de îndeplinit, cel puțin în orașe, întâmpină la aplicarea lor diferite obstacole mai ales finanțare, și în unele state înaintate în cultură, serviciile medicale ale școlilor mai sunt înapoiate. Facem de o cam dată abstracțiune de medicii internatelor și vorbim numai de intervenirea medicului pentru apărarea și perfecționarea sănătății școlarilor din externate.

Începutul acestei măsuri l-a făcut Suedia, instituind în anul 1832 o anchetă medicală a școlilor. În anul 1840 a fost la Stockholm medic special însărcinat cu visitarea școlilor secundare și cu căutarea școlarilor săraci, de la anul 1878 sunt în Suedia, la începutul anului școlar, toți școlarii examinați de medici, cari raportază asupra rezultatului acestui examen. În anii 1881—1883, Axel Key în Suedia și Axel Hertel în Danemarca au examinat sănătatea a mii de școlari și au recomandat măsurile preventive conforme cu rezultatele acestor examinări. În Austria și Ungaria deja în anii 1850—1860, în unele state

germane de la anul 1875, medicii de districte și de orașe, în Franța delegații Consiliilor de igienă au făcut obicnuit odată pe an o inspecțiune a școlilor, care privia însă mai mult salubritatea localului școlii, câte odată și vaccinațiunile, în casurile de epidemii acești medici recomandau și ore-cari măsuri profilactice.

În România medicii de județ și de oraș încă în timpurile regulamentare au vizitat câte odată școlile, spre a se încredința de starea igienică a localului și de rezultatele vaccinațiunilor; de la unirea serviciilor sanitare din amândouă Principatele, în anul 1862, aceste inspecțiuni au fost prescrise în mod precis, cu ocasiunea nouă organizării a acestor servicii, la care organizare autorul acestei scrieri a conlucrat cu C. Davila. Instrucțiunile alcătuite în anul 1862 pentru medicii primari de județe, pentru medicii de plasă creați din nou, pentru medicii-șefi ai orașelor București și Iași, pentru medicii de despărțiri din București, Iași și Galați, îi obligă ca să viziteze periodic școlile publice și private, să constate starea lor igienică, să ceară locului competente îndreptarea viciilor găsite, să raporteze asupra neregularităților constatate. De la anul 1868 s'a dat în București acestor vizite o importanță mai mare, fiind-că cu ocasiunea lor medicii comunali au și prescris medicamente gratuite școlarilor bolnavi săraci. Obligațiunea medicilor din serviciul județelor și orașelor la vizitarea școlilor a fost codificată în legea sanitară din anul 1874.

Efectul inspecțiunilor școlare a rămas multă vreme foarte slab, la noi ca și în alte țări, cu excepțiunea celor scandinave, fiind-că nu s'a examinat periodic fie-care școlar în parte. În anul 1867, Hermann Cohn din Breslau a dat alarma cu scrierea: *Untersuchung der Augen von 10.060 Schulkindern, nebst Vorschlägen zur Verbesserung der den Augen nachtheiligen Schuleinrichtungen*, Leipzig 1867, și cercurile competente au înțeles că va fi util ca un medic oculist să examineze câte odată ochii școlarilor. În anul 1869, Congresul german al medicilor și naturaliștilor a discutat cestiunea medicilor școlari, a lămurit bine rolul lor, dar nici o administrațiune publică din Germania și Austria n'a luat încă inițiativa pentru introducerea medicilor de școală speciali; ea a fost luată în altă parte, la Bruxelles, unde în anul 1874 au fost însărcinați de o cam dată medicii comunali, ca să inspecteze școlile cel puțin de 3 ori pe lună, ocupându-se nu numai cu localul și mobilierul, ci și cu copiii; treptat s'a dat acestui serviciu o dezvoltare mai mare, ast-fel că în anul 1896 au funcționat în acel oraș 52 medici ai școlilor, dintre cari și specialiști de boale de ochi, de urechi, de dinți, însărcinați cu alcătuirea de buletine sanitare individuale pen-

tru fie-care școlar și cu medicația preventivă; la trebuință ei caută școlarii bolnavi și în locuința lor. Exemplul dat de orașul Bruxelles a fost imitat de câte-vă alte orașe ale Belgiei. În Rusia s'aș numit de la anul 1871 numai medici pentru școlele secundare, la Moscova de la anul 1888 și 2 medici femei pentru școlele secundare de fete și numai de la anul 1895 și medici pentru cele 72 școle primare din Moscova. La Paris s'aș înființat în anul 1884 posturile unui medic-inspector și 126 medici ai școlelor, retribuiți peste tot cu 100.800 franci pe an; fie-care din acești medici are câte o școală primară cu 1.200—1.800 școlari de vizitat, pe cari-i cercetază cel puțin de 2 ori pe lună, îi vaccinază și revaccinăază.

În anul 1887 s'a organizat la Lausanne un serviciu analog ca la Bruxelles pentru examinarea metodică a școlarilor, în anii 1888—1900 mai multe alte orașe ale Elveției aș introdus treptat servicii medicale analoge. La Luzerna regulamentul din anul 1902 pentru medicii școlelor prescrie numirea de 2 asemenea medici plătiți cu câte 1.000 franci pe an, iar la trebuință se cheamă medici speciali plătiți cu câte 1 franc de copil și de vizită; acești medici ai școlelor priveghază sănătatea școlarilor, examinează toți copiii în cele dintâi 8 săptămâni ale anului școlar, cercetază starea simțurilor. De 3 ori pe an institutorul cântăresce copiii, măsoară statura lor, trece rezultatul în buletin, iar medicul notează dacă un copil are trebuință de privighere medicală necentenită, ceea ce se comunică părinților aceluși copil. Medicii mai examinează localul, luminatul, aerarea, încălzitul, șederea școlarilor, modul așezării lor în pupitre; în timpul de epidemii acești medici vizitează școla adesea-ori. La începutul anului ei aleg pe școlarii cu facultățile mintale mai slabe, cari apoi formează o clasă specială. În Norvegia serviciul medical al școlelor este obligatoriu de la anul 1891 numai în orașe, în Ungaria numai pentru școlele secundare. La Edinburg s'aș numit, în anul 1892, 2 medici ai școlelor, din cari o femeie. La Lipsa funcționează, de la anul 1892, 15 medici de școle, plătiți cu câte 500 mărci pe an, din cari fie-care îngrijesce 3.000—4.000 copii și oșebit 4 specialiști pentru bôle de ochi, urechi, gât și nas. Un serviciu medical al școlelor, considerat ca exemplar, s'a înființat la Wiesbaden în anul 1897, s'aș numit 6 medici, plătiți cu câte 600 mărci pe an, pentru îngrijirea a câte 1.000—1.200 copii, acești medici sunt îndatorați, ca la câte 2 săptămâni să facă o vizită școlară de 2 ore. În anul 1898, Ministerul Instrucțiunii Prusiei a recomandat tuturor primăriilor urbane numirea de medici de școle, și multe orașe s'aș conformat. La Berlin serviciul medical al școlelor este încredințat la 10 medici, din cari fie-

care are 2 școle de îngrijit și primesce câte 1.000 mărci pe an (la Berlin sunt școle cu câte 20—24 clase). Multe orașe mari ale Germaniei, ca München, Stuttgart, Hamburg, Bremen n'aŭ medici de școle. De la anul 1897 s'a introdus instituțiunea medicilor de școală primară în mai multe orașe ale Austriei, de la anul 1901 s'aŭ organizat și la unele gimnasil din Austria examinări medicale periodice ale ochilor, urechilor, faringelui, dinților școlarilor, executate de medici specialiști.

Instrucțiunile medicilor școalelor din Wiesbaden sunt astăzi considerate ca cele mai perfecte și recomandate pentru a fi introduse și în alte orașe, de aceea reproducem parte din ele : medicii școalelor supravegheză sănătatea școlarilor, ieaŭ parte la inspecțiunile localului, ale mobilierului, ale instalațiunilor școlei; școlarii intrați din nou sunt examinați spre a se constată, dacă aŭ trebuință de o priveghere medicală neconținută, de scutirea învățămîntului unor materii, ca gimnastica, cântul, sau de locuri speciale din cauza vițiilor auzului ori ale vederii. Fie-care școlar are un buletin medical, în care medicul trece rezultatul examenului, necesitatea controlului medical continuu, constituțiunea, circumferința toracică, starea peptului, pântecelui, ochilor, urechilor, guri, nasului, vorbirii, vaccinației, observații pentru părinți, iar institutorul clasei, care măsoară și cântăresce pe școlari de 2 ori pe an, notează în buletin statura și greutatea. În timpul normal medicul vizitează școla la câte 2 săptămâni, în timp de epidemii mai adesea-ori, asemenea când este chemat de directorul școlei. La vizită, medicul supune toți școlarii la visita externă în clasă, și pe cei cari aŭ trebuință de examinare specială îi cercetează în cancelaria școlei. La fie-care vizită, medicul controlează modul șederii școlarilor, ventilarea și încăldirea claselor. La mutarea unui copil în altă școală, se trimite buletinul medical directorului acelei școle. În casuri extraordinare medicul vizitează în locuința părinților unui copil care lipsesce din școală, spre a controla cauza lipsirii. La adunările anuale ale institutorilor, medicii școalelor țin conferințe de igienă școlară, ei fac câte un raport anual, cel mai vechiu dintre medicii școalelor adună aceste raporte, le resumă și le înaintază primarului.

Serviciul medical al școalelor se generalisează și se completează foarte încet; în acele orașe germane în cari el funcționează, el se ocupă numai de școlele primare urbane; în Austria de școlele primare și de grădinile de copii urbane și de câte-vă gimnasil; în Ungaria și în Rusia, afară de orașul Moscova, numai de școlele secundare, la Paris de școlele primare, cele secundare având de mulți ani medici pentru inter-natele lor, în unele orașe din Elveția de școlele primare și secundare,

în altele numai de școlile primare. Școlarii școlilor rurale nu beneficiază de această instituție, cu singura excepție a micului ducat Sachsen-Meiningen. Ca în altă parte lipsesc și la noi mijlocele, pentru a asigura școlilor rurale, pe lângă inspecțiunile periodice rare și un serviciu medical permanent, de aceea este necesar ca acele inspecțiuni periodice să se facă cu îngrijire, cu metodă, cel puțin de 3 ori pe an, ca ele să aibă în vedere nu numai viața școlară, și în interesul general al igienei, al conservării și perfecționării sănătății, al tratamentului profilactic al copiilor mai slabi, trebuie să ne folosim de înlesnirea ce ne prezintă școala, că acolo găsim la un loc adunată o generațiune întrăgă a unei localități. În unele cazuri medicul află din examinarea școlarilor, că un sat întreg este bătut de răie, fără ca existența acestei epidemii să fi fost cunoscută primăriei și adusă la cunoștința autorității competente. La examinarea amănunțită a școlarilor se descoperă boale necunoscute părinților, cari cer intervenirea medicală: hernii, leziuni ale cordului, vegetațiuni în nas; la așezarea copiilor în bancă, la alegerea locului ce trebuie să ocupe cei cu auzul slab, cu vederea scurtă, se întâlnesc interesele pedagogice cu cele medicale. Medicul, pe lângă acțiunea preventivă, trebuie să aibă și misiune curativă față cu școlarii săraci, cari trebuie să primescă medicamente gratuite fără multă formalitate. În unele cazuri medicul, cu concursul învățătorului, trebuie să influențeze și condițiunile igienice ale copiilor afară din școală, să le asigure hrana mai bună, să-i ferescă de ocupațiune excesivă în casă și la câmp. Am expus deja în «Raportele generale asupra serviciului sanitar al Regatului Român», pe anii 1892—1897, lipsa de îngrijire medicală a școlarilor bolnavi din comunele rurale, același lucru a constatat și G. Bogdan în anul 1895, făcând observațiunea că copilul țăranului nostru, atins de o boală cronică, care însă nu-l obligă a sta culcat, nu va fi nici odată îngrijit și căutat după cum trebuie, pe când în școală, sub privegherea omenilor competenți, dînsul poate fi supus unui tratament eficace și inteligent, care adesea-ori va aduce vindecare.

Monitorul medical, I, București 1862. Axel Key, *Schulhygien. Untersuchungen*, Leipzig 1889. I. Felix, *Raport. gener. asupra serv. sanit. al Regat. Rom.*, București 1893—1899. Mangelot, *L'examen individuel et le bulletin sanitaire des écoliers*, în «Revue d'Hygiène», Paris 1894. G. Bogdan, *Sănătatea și creșterea copiilor școlari*, Iași 1895. A. Schattenfroth, *Zur Schularztfrage*, în «Monatschrift für Gesundheitspflege», XX, Wien 1902. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902.)

În Principatele Române găsim prima numire formală a unui medic școlar în anul 1785, este însă aproape sigur că și mai înainte, că chiar în secolul XVII, n'a lipsit din școlile din Bucuresci și din Iași acțiunea și influența medicinei, căci unii dintre profesorii școlilor domnesci au fost medici instruiți. Din scrierea colegului nostru C. Erbiceanu asupra Cronicarilor greci din epoca fanariotă, putem să extragem o listă bogată de medici-profesori ai școlei domnesci de la Sf. Sava din Bucuresci, care începe cu Ioan Comnen Irotheiū, protomedic al lui Constantin Brâncoveanu, 1680—1700, și se termină cu doctorul Constantin Vardalah, directorul Academiei din Bucuresci, 1805—1815. În anul 1785, Domnul Munteniei Michail Suțu a numit pe Ioan Manicat doctor al școlei domnesci, și în anul 1786 Domnul Nicolae Mavrogheni numesce asemenea pe doctorul Constantin doctor al școlilor. În anul 1803, Domnul Moldovei Alexandru Moruzi hotărî ca școlile să fie vizitate de medici. În anul 1814, Voda Caragea, organizând din nou școala Sf. Sava din Bucuresci, decide ca școala să aibă 4 profesori și 1 medic plătit din budgetul școlei; în anul 1816, Caragea fixează retribuțiunea doctorului școlei Obedeanu din Craiova. În budgetul școlilor muntene pe anii 1824 și 1825 figurează 2 doctori ai școlilor, Hariton plătit cu lei 2.000 și Panaiotache cu lei 1.800 pe an. În anul 1832 doctorii Cihac și Cuciureanu din Iași sunt consultați de guvern la alcătuirea regulamentului gimnasiului Vasilian; Academia Michăileană din Iași avea în anul 1835 doctor și infirmerie cu infirmieră. La Bucuresci, în anul 1833, doctorul Vasilopolu este numit doctor al internatului Sf. Sava. În budgetul școlilor muntenesci pe anul 1839 figurează între cheltuelile școlei Ionașcu din Slatina léfa doctorului Lep, între cheltuețele Colegiului Sf. Sava din Bucuresci léfa doctorului Formion; asemenea pe anii 1840—1842. În Moldova, în anul 1841, funcționă ca medic al seminarului Socola doctorul Viola, în anul 1842 doctorul C. Vârnăv. Regulamentul școlilor publice din Moldova din anul 1851 prescrie: fie-care internat va avea infirmerie, un medic se va orândui ca să meargă în toate dăilele, la césul hotărît, să cerceteze despre starea sănătății la instituturile de interni și la școala de fete; la bóle grave medicul va fi chemat îndată; la aceste infirmerii va fi un îngrijitor de bolnavi («Manualul admin. al Princ. Moldovei», Iași 1856. G. Missail, *Școlile și învățătura la Români înainte de Regulament*, în «Bulet. Instrucț. publ.», I, Bucuresci 1865—1866. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci din epoca fanariotă*, Bucuresci 1890. V. A. Urechia, *Ist. școl.*, 1892—1902. G. I. Ionescu-Gion, *Ist. Bucurescilor*, 1899. N. Iorga,

Ist. Literat. rom. în sec. XVIII, Bucuresci 1901. *Anal. parlament. ale Rom.*, Bucuresci 1899—1902).

Am arătat deja mai sus, că în anul 1862 s'aă introdus în România inspecțiunile regulate, periodice ale tuturor școlelor. Deja Ministrul Instrucțiunii publice C. A. Rosetti a înțeles perfect menirea medicului școlei; într'o circulară din anul 1866, adresată medicilor internatelor, Ministrul îi invită ca să nu se ocupe numai de elevii bolnavi, ci să îngrijescă și de sănătatea elevilor cari nu sunt bolnavi, spre a preveni bóla, să propue măsurile igienice necesare în internat și în externat. De la anul 1866, Consiliile de igienă aă făcut inspecțiunile periodice ale școlelor urbane prin delegați din sînul lor. Legea sanitară din anul 1874 însărcinază pe medicii din serviciul județelor și orașelor cu inspectarea periodică a școlelor. În Bucuresci inspecțiunile medicale ale școlelor aă devenit mai metodice de la anul 1875, când Consiliul de igienă al Capitalei a elaborat un program, menit a face acéstă lucrare uniformă, care program cuprindea toate elementele corespundătoare cu cerințele Igienei școlare din acel timp, dar lipsia la aceste inspecțiuni un medic familiarizat cu tehnica examenului ochilor. În anul 1881, medicul șef al orașului (I. Felix) a rugat pe colegul său N. Manolescu ca să constate întinderea între școlari a diferitelor vîțuiri ale organelor vederii și N. Manolescu a primit în mod gratuit acéstă însărcinare, a examinat în curs de 2 ani ochii a aproape 3.000 școlari și a publicat rezultatul acestor cercetări în cartea: *Studii asupra miopiei*, Bucuresci 1883. Efectul practic a fost îmbunătățirea unor condițiuni igienice ale școlelor, mai ales a mobilierului și numirea în anul 1887 a unui medic oculist al școlelor primare din Bucuresci, dar acéstă funcțiune a fost iar desființată prin budgetul orașului pe anul 1889—1890. Tocmai în anul 1902—1903, în urma impulsunii particulare date de N. Manolescu și I. Felix, s'aă examinat din nou ochii școlarilor din școlele primare din Bucuresci de N. Staicovici și N. Costin; în același timp s'a cercetat de Eug. Felix aparatul auditiv al școlarilor din școlele primare din Bucuresci.

Constatarea stării igienice a localului și a tuturor instalațiunilor școlei nu incumbă numai medicilor. Regulamentul Ministerului Instrucțiunii pentru serviciul de inspecțiune al școlelor din anul 1885 prescrie că în privința materială, inspectorii și revisorii școlari aă să observe starea igienică a localului și a mobilierului școlei, reparațiunile necesare, curățenia, tot ce privesce salubritatea școlei, în internate nutrimentul, îmbrăcăminte și totă întreținerea internilor. Regulamentul pentru școlele private din anul 1896 prescrie că inspecțiunea școlelor

private de orî-ce natură se va face prin inspectorii învățămîntului secundar și primar, prin revisorii școlari, prin delegați speciali numiți de Ministerul Instrucțiunii, din punctul de vedere medical de medicii comunali, județeni și de alți medici delegați sau de Ministerul Instrucțiunii, sau de Directorul general al serviciului sanitar. Între altele se va constata prin inspecțiune, dacă nu se compromite sănătatea elevilor; rezultatul fie-cărei inspecțiuni, fie școlară, fie medicală, se va consemna într'un proces-verbal.

În ceea ce privește inspecțiunile medicale ale școlilor noastre în timpul de față, am arătat mai sus că ele mai lasă mult de dorit, că ele au trebuință ca să fie reformate, mai ales în comunele rurale, unde chiar cu mijlocele actuale s'ar pute face mai mult decât ceea ce se face astăzi. Dar și în orașele noastre, serviciul medical al școlilor este foarte imperfect și se impune ca cel puțin în orașele mai mari să se însărcineze medicii speciali cu serviciul medical al școlilor. În orașul București au funcționat, de la anul 1896 până la anul 1900, 2 medicii însărcinați cu acest serviciu, de la anul 1901 funcționează în București un singur medic al școlilor, care lucrează conform cu instrucțiunile speciale din anul 1895, cari sunt pasibile de modernizare, în sensul celor pentru orașul Wiesbaden reproduse mai sus. Dar un singur medic nu poate examina în mod metodic, amănunțit, și de mai multe ori pe an, 14.000—15.000 școlari. Școlilor private se poate impune ca să aibă medicii lor în parte, astfel ca medicii primari ori alți delegați ai administrațiunii centrale să fie însărcinați numai cu controlul serviciului medical al școlilor private.

13. Învățătura Igienii în școală.

Pentru ca școla să facă pe omul capabil la muncă, la lupta pentru a-și asigura un trai cinstit și fericit, ea trebuie să-l învețe cum are să-și conserve și să-și perfecționeze sănătatea, să o apere în contra numărînelor pericole ce o amenință. Prevenirea bolilor privește atât pe individ, precum și pe stat, dar atât profilaxia individuală precum și conlucrarea fie-cărui cetățean la măsurile colective, luate pentru apărarea, conservarea și îmbunătățirea sănătății, sunt subordonate cunoștinței utilității măsurilor recomandate și prescrise în acest scop. Tot poporul trebuie să posede dar cel puțin noțiuni elementare despre trebuințele fizice ale organismului omenesc și animal și despre bolile isvorite din neîndeplinirea acestor trebuințe. Numai școla va desrădăcina superstițiunea care mai domnesce în casa țeranului, care în-

fluențază crescerea fizică a pruncilor și cauzază marea lor mortalitate, numai școala va învinge apatia țăranului față cu măsurile preserise pentru limitarea și stărpirea epidemiilor și epizootiilor, numai învățătura de igienă va convinge pe țărance, că copilul ei ca și vita ei trebuie să fie crescut și îngrijit în alt mod decât cum se cresce și se îngrijesce astăzi. În clasele primare, afară de lecțiunile de Igienă, învățătorul propagă cunoștințele de Igienă prin exemplul său, prin cultivarea igienei școlare, a igienei personale proprii, prin influențarea părinților, prin povățuirea tineretului asupra diferitelor cestiuni de Igienă, pentru cari se presintă ocaziune la cetire, la învățătura elementelor de istorie naturală, de fizică, prin explicarea folosului măsurilor de curățenie, cu cari mai ales învățătoarea deprinde copiii, stăruind ca să nu vie la școală decât spălați, peptănați, cu mâinile curate, cu vestimintele și încălțămintele curățate, cu batista în buzunar, ca să nu scuipe pe jos ci în sculpătoare. În școlile secundare se predă un curs sistematic de Igienă.

Este necesar ca viitorul învățător și institutor să studieze Igiena sistematic în școala normală, dar această necesitate a fost recunoscută târziu, cu excepțiunea unor casuri isolate și efemere, relatate în scrierile germane de pedagogie. Regulamentul școlii din Eichstaedt (*Eichstaedtische Schulordnung*) din anul 1785, programul școlii normale de institutori din Hildburghausen din anul 1795, programul școlii primare superioare (*Bürgerschule*) din Lipsa din anul 1803, enumără și Igiena între obiectele de învățat (*Kotelnmanns Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege*, Hamburg 1897. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. d. Schulhyg.* Jena 1902). Aceste programe n'au avut viață lungă, pedagogii de la finele secolului XVIII încă nu erau copti pentru direcțiunea practică ce s'a dat școlii cu 60—75 ani mai târziu, când s'a început în mod foarte imperfect cu învățămîntul asupra conservării sănătății. În anul 1872, când s'a introdus învățămîntul Igienii în școlile normale din Prusia, el s'a limitat în cunoștința corpului omenesc prin deseme și în povești asupra curățeniei și asupra primului ajutor în cazul de accidente cari periclitază viața omului. În seminare învățătura Igienii a fost introdusă în Württemberg în anul 1889, în Austria în anul 1891.

La noi, de mult, legile instrucțiunii și programele școlare au prescris învățătura Igienii. La seminariul Socola s'au dat în anul 1842 lecțiuni de «instrucții sanitare», în anul 1843 de medicina populară. Legea instrucțiunii din anul 1864 mănține în seminare cursul de medicină populară, care în fapt a devenit tot de odată și curs de Igienă, și în

programul analitic al seminarelor din anul 1902 figurează medicina populară și Igiena. În școlile primare, învățămîntul Igienei a devenit obligatoriu în România în anul 1864—1865, în Prusia în anul 1872, în Belgia și în Bavaria în anul 1880. Astăzi el este introdus în școlile primare ale mai tuturor statelor civilizate. În școlile secundare s'a introdus învățătura Igienei în Prusia în anul 1872, în România în anul 1874, în Ungaria în anul 1876, în Franța în anul 1880—1881, însă limitat numai la 12 lecțiuni, în Belgia în 1881, în Norvegia în 1896, în Austria în 1901. În școlile normale primare se predă cursul de Igienă în Prusia de la anul 1872, în România de la anul 1876, în Franța de la anul 1881, în Bavaria și în unele cantone ale Elveției de la anul 1898, în Austria de la anul 1901. În România se mai predă Igiena în școala normală superioară de fete de la anul 1898.

Din învățămîntul general al Igienei face parte și învățămîntul antialcoolic; el nu este de dată cu totul nouă; în literatura poporană română el există chiar de la începutul secolului XIX. De mulți ani se răspîndesc prin cartea de citire a școlei primare povești asupra urmărilor abuzului băuturilor spiritose, atât la noi precum și în Transilvania, Austria, Germania. Apröpe de finele secolului XIX s'a simțit necesitatea unei propagande mai active prin școle contra alcoolismului, în Transilvania de la anii 1854—1860, în Belgia de la anul 1887, în Franța de la 1895, în România de la 1897; astăzi participă la această mișcare școlile primare și secundare din mai totă Europa. La noi de la anul 1897 și 1898, după îndemnul Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii, învățătorii și institutorii au purtat propaganda antialcoolică și afară din școală, în conferințe populare, și înaltul cler a invitat pe preoții din totă țera ca și ei să îndemne poporul la sobrietate.

Este folositor ca să se combată prin școală și abuzul tutunului, ca măsură preventivă contra Nicotismului, căruia nu i se dă atențiunea ce i se cuvine.

14. Bibliografia română a Igienei școlare.

1800—1850.

- V. Aaron*, Vorbire în versuri de glume între Leonat, bețivul din Longobarda, și între Dorofata, Bucuresci 1803.
N. D. Goussy, Les déviations de la colonne vertébrale, Thèse, Paris 1828.
A. Pann, Îndreptătorul bețivilor, Bucuresci 1832.
Const. nobilis a Vernav, Rudimentum Physiographiae Moldaviae, Dissertatio inauguralis, Budae 1836.

Foia sătească a Principatului Moldovei, Iași, 1839—1851.
Învățătorul satului, București, 1843, 1844.

1850—1870.

- Ehrlich*, Căntece și jocuri române, Iași 1850.
T. Codrescu, Uricariul, Iași 1852—1855.
A. Pann, Cântătorul beției, ediția II. București 1852.
I. Petric și *G. Munteanu*, Înfrișatele stricăciunii ale băuturilor de vinars-rachiū, Brașov 1854.
D. Raleț, Bețivul, cântec comic, București 1857.
A. Velin, Manual de Metodică și Pedagogie, Iași 1860.
Monitorul Medical al României, București, 1862—1866.
A. Fêtu, Proiect de organizare a Poliției sanitare, Iași 1863.
A. H. Bassereau, Curs elementar de Antropologie și de Medicină populară, Iași 1864.
Legea Instrucțiunii publice, București 1864.
Maria C. Roselli, Mama și copilul, Diar de Duminică, București, 1865, 1866.
Buletinul Instrucțiunii publice, București, 1865, 1866.
I. P. Eliade, Elemente de Pedagogie și Metodologie, Ploesci 1867.
I. Felix, Raportele generale asupra Igienei publice și asupra serviciului sanitar al orașului București, București 1868—1891.
D. Grecescu, De l'Achorion Schoenleinii, Paris 1868.
I. C. Lerescu, Manual de Igienă, București 1868.
V. A. Urechidă, Localurile de școle sătești în România, București 1868.
V. A. Urechidă, Raportul anual al școlii normale din București, București 1868.
G. Iuliano, Curs de Igienă, Iași 1869.
G. Moceanu, Gimnastica, București 1869.

1870—1880.

- S. Barnutiu*, Pedagogie, Iași 1870.
I. Felix, Igiena școlilor, în «Foia Societății pentru învățatura poporului român», an. I, București 1870.
I. Felix, Tratat de Igienă și de Poliția sanitară, vol. I, București 1870, vol. II 1889.
P. Vasic, Catechismul sănătății, Timișoara 1870.
A. Fêtu, Manual de Medicină populară, Iași 1871.
N. Iónin, Despre Râie, Iași 1872.
N. Negură, Igiena publică și privată, București 1873.
T. Codrescu, Doctorul sătenilor, Iași 1874.
Lege sanitară, București 1874.
G. R. Melidon, Manualul învățătorului, București 1874.
G. Munteanu și *P. Solomon*, Educațiunea și Instrucțiunea, Blasiu 1874.
D. R. Cordescu, Noțiuni de Igienă privată, București 1875.
G. Moceanu, Gimnastica populară raționată, după Junot et Senglet, București 1875.
M. Petrini-Galați, Curs de Igienă profăsat la gimnasiul din Galați, Galați 1875.
G. Moceanu, Istoria și Higiena gimnasticeii, București 1876.
P. Vasic, Higiena și Școla, fôie pentru sănătate, morbi, educațiune și instrucțiune, Gherla, 1876—1879.
D. Cantemir, Concluziuni igienice pentru creșterea copiilor, Piatra 1877.

- M. Velceanu*, Educațiunea de școală și acasă, Sibiiu 1877.
C. Constantin, Raport asupra studiilor de Gimnastică școlară făcute în străinătate, «Românul» 1878.
G. Moceanu, Memoriul asupra Gimnasticeii și a călătoriilor sale, ediț. I. Buc. 1879.
Chr. Păunescu, Elemente de Igienă, Ploesci 1879.

1880—1885.

- C. C. Codrescu*, Compendiū de Igiena generală și aplicată, Bârlad 1880.
I. Drăgescu, Maternologia, educația igienică, Ploesci 1880.
I. P. Eliade, Istoria Pedagogiei, Ploesci 1880.
T. Filipescu, Raportele generale asupra Igienii publice și serviciului sanitar al orașului Iași, Iași 1880—1888.
C. I. Istrati, Considerațiuni asupra importanței și necesității Gimnasticeii, Buc. 1880.
I. Lerescu, Manual de Igienă, edit. II, București 1880.
Harion Pușcariu, Principii din Pedagogia generală, Sibiiu 1880.
V. Bîanu, Igiena orașului București, Tesă, București 1891.
C. Codrescu, Liceul din urbea Bârlad, Bârlad 1881.
N. P. Takeanu, Elemente de Igienă, Galați 1881.
C. Codrescu, Medicina populară, Bârlad 1882.
 Raportele membrilor Consiliului sanitar superior asupra inspecțiunilor sanitare anuale, în «Monit. ofic.», 1882—1891.
Școala Română, revistă școlară, Ploesci 1882, 1883, 1884.
I. Felix, Dare de seamă despre Exponițiunea de Igienă din Berlin din anul 1883, București 1883.
N. Manolescu, Studii asupra Miopiei cu examenul a 2.991 elevi din școlele din București, București 1883.
G. Angelescu, Medicina populară, Buzău 1884.
I. Banciu, Medicina populară, Craiova 1884.
I. Felix, Dare de seamă asupra Exponițiunii de Igienă din Londra din anul 1884, București 1884.
Sp. C. Haret, Raport general anual al învățămîntului, București 1884.
G. Vuia, Igiena populară, Arad 1884.

1885—1890.

- C. Codrescu*, Compendiū de Igienă, ediț. II, Bârlad 1885.
 Curs elementar de Economie domestică pentru clasa IV primară de fete, de o asociațiune de învățători, ediț. II, București 1885.
I. Felix, Manual de Igienă pentru școlele rurale, București 1885.
I. Felix, Mai multe articole de Igiena școlară, în «Zeitschrift für Schulgesundheitspflege», Hamburg, 1885—1899.
I. E. Florescu (General), Instrucțiunea militară basată pe școală, conferință, București, 1885.
 Instrucțiunile Consiliului sanitar superior asupra măsurilor de luat în comunele rurale contra bolilor molipsitoare, București 1885.
P. Ispirescu, Jucării și jocuri de copii, Sibiiu 1885.
E. Rizu, Prescurtare de Igienă și de Medicină populară pentru școlele primare rurale, Iași 1885.

- A. D. Xenopol*, Memoriul asupra învățământului superior în Moldova, Iași 1885.
A. D. Xenopol și *C. Erbiceanu*, Serbarea școlară de la Iași, Iași 1885.
I. Alexie și *N. C. Lațcu*, Curs elementar de Economie domestică pentru clasa IV primară de fete, București 1886.
I. Atanasescu, Resumat din cursul de Igienă, Craiova 1886.
I. C. Drăgescu, Igiena poporală, Constanța 1886.
N. Ieremieviț-Dubăi, Manual de Gimnastică, Cernăuți 1886.
G. Moceanu, Cursul de Gimnastică pentru școlile de fete, București 1886.
E. Baican, Moda, Focșani 1887.
D. I. Buzău, Importanța medicinei în învățământul clerical, Pitești 1887.
D. I. Buzău, Igiena rurală, București 1887.
A. Fotino, Raport asupra inspecțiunii sanitare pe anul 1886, București 1887.
I. Gârboviceanu, Die Didaktik Basedows im Vergleiche zur Didaktik des Comenius, Bucarest 1887.
Kiajna (Irina Câmpineanu), Simples causeries d'une mère, Bucarest 1887.
G. Moceanu și *N. Velescu*, Gimnastica poporală raționată, București 1887.
D. A. Sturdza, Discursuri pedagogice, București 1887.
I. C. Drăgescu, Igiena și Medicina poporană, Constanța 1888.
I. Felix, Dare de semn asupra Congresului VI internațional de Igienă și de Demografie și asupra Expozițiunii de Igienă din Viena, București 1888.
Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice, Tabele statistice relative la clădirile, mobilierul, populațiunea și întreținerea școlilor primare urbane, București 1888.
A. N. Vitzu, Studii asupra învățământului secundar, București 1888.
D. Braviceanu, Noțiuni de Igienă și Medicină populară pentru școlile primare, Craiova 1889.
A. Fotino, Raport asupra inspecțiunii sanitare făcute în anul 1888, București 1889.
G. I. Gilloriceanu, Călăuza învățătorului, București 1889.
C. D. Gheorghiu, Manual complet de Gimnastică, Piatra 1889.
S. C. Haret, Localele de școală primară, Bârlad 1889.
G. Rojniță, Raportele generale asupra Igienii publice și serviciului sanitar al orașului Iași, 1889—1899.
I. Theodori, Raport asupra inspecțiunii sanitare, în «Monit. Ofic.», 1889.

1890—1895.

- I. Felix*, Igiena la Expozițiunea universală de la Paris din anul 1889, București 1890.
Gimnasticul Român, revistă mensuală dirig de D. Ionescu, București 1890—1897.
G. Leonescu, Igiena vederii, 1890.
N. Măldărescu, Raport asupra inspecțiunii sanitare făcute în anul 1889, București 1890.
Școlile noastre sătesci, localurile, București 1890.
Hermína Waleh, Studii asupra stării igienice a școlilor publice din București, București 1890.
Statutele societății române pentru grădini de copii (Capitala București), București 1890.
C. Dimitrescu-Iași, Revista pedagogică, București, 1891—1898.

- I. Felix*, Raport asupra Congresului internațional de Igienă și Demografie din Londra, în «Monit. ofic.», 1891.
- I. I. Gabrilesco*, Curs de Pedagogie, Craiova 1891.
- N. Manolescu*, Apărătorul sănătății, București, 1891—1896.
- G. Miletici*, Câte-vă reguli igienice pentru școlile primare, Craiova 1891.
- A. T. Puiu*, Noțiuni de Igienă și Medicină populară pentru școlile primare de ambe sexe, Iași 1891.
- C. Rizu*, Schiță de Igienă și de Medicină populară, Iași 1891.
- N. St. Velescu*, Gimnastica de casă, București 1891.
- D. I. Buzău*, Medicina populară, București 1892.
- C. Constantin*, *D. Ionescu* și *F. Stănculescu*, Educațiunea fizică, revistă mensuală a societ. profesorilor de gimnastică, București, 1892—1896.
- I. S. Floru*, Educațiunea și Instrucțiunea la Heleni, București 1892.
- A. Fotino*, Raport asupra inspecțiunii sanitare din anul 1891, București 1892.
- N. Georgescu*, Raportele generale asupra Igienței publice și serviciului sanitar a orașului București, București 1892—1903.
- E. Lebell*, Manual de Igienă, Iași 1892.
- I. Popescu*, Pedagogia, lucrată pe bazele psihologice și etice ale realismului Herbartian, ediț. II, Sibiu 1892.
- M. Timuș*, Educația, revista lunară, 1892.
- V. A. Urechiă*, Istoria școlilor, București 1892—1901.
- A. Urechiă*, Igienă, București 1892.
- I. Bucovineanu*, *D. Teodor*, *V. Măndru*, *C. Ionescu*, *I. Burghilea* și *C. Bucovineanu*, Manual pentru exerciții fizice, Botoșani 1893.
- A. Costiniu*, Abusurile la copii, București 1893.
- I. Felix*, Raportele generale asupra Igienței publice și asupra serviciului sanitar al Regatului Român, București 1893—1899.
- P. Gârboviceanu*, *Ioan Amos Comenius*, Didactica magna, tradusă și însoțită de precuvintare și introducere, București 1893.
- C. Istrati*, Memoriul asupra internatelor Statului, București 1893.
- Legea sanitară (modificată), București 1893.
- L. A. Legond*, Igiena cântărețului, tradusă de M. Cordoneanu, București 1893.
- Regulamentul pentru construcțiunea localelor pentru școle primare urbane și rurale, București 1893.
- F. Settelin*, Gimnastica în școlile normale de fete, București 1893.
- D. I. Buzău*, Sarcologia medicală, București 1894.
- Eliau de la Gruia*, Exerciții și Jocuri gimnastice, București 1894.
- D. Ionescu*, Memoriu asupra introducerii jocurilor în internatele noastre de ambe sexe, în revista «Educațiunea fizică», III, București 1894.
- N. Manolescu*, Memoriu asupra Conjunctivitei granuloze, București 1894.
- Regulament pentru serviciul sanitar de județe, București 1894.
- Regulament pentru prevenirea bolilor infecțioase, București 1894.
- I. Ștefănescu*, Considerațiuni asupra Igienței și Demografiei județului Ilfov, București 1894.

1895—1900.

- Z. Arbore*, Anuarul statistic al orașului București, 1895—1902.
- G. Bogdan*, Sănătatea și educațiunea copiilor noștri, Iași 1895.

- R. S. Corbu*, Congresul de Gimnastică ținut la Breslau în 1894, Brăila 1895.
- P. Gârboviceanu*, Darea de sêmă asupra mersului Societății pentru învățătura poporului român și școalele ei, froebeliană, primară și normală, pe anul 1894—1895, București 1895.
- Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice, Statistica clădirilor școlare, București, 1895—1899.
- G. Moceanu*, Memoriile asupra istoriei Gimnastice în România, edițiunea II, București 1895.
- Primăria orașului București, Instrucțiuni asupra inspecțiunilor sanitare ale școlilor, București 1895.
- I. Ștefănescu*, Mersul Igienei publice în județul Ilfov în anul 1895—1896.
- S. Stoica*, Igiena copilului, Sibiu 1895.
- Lege pentru facerea clădirilor școlare primare și înființarea Casei școlilor, București 1896.
- Albina*, revistă enciclopedică populară, redigată de I. Kalinderu P. Gârboviceanu, G. Coșbuc, I. Otescu, P. Dulfu, Col. P. V.-Năsturel, Gh. Adamescu, V. S. Moga, N. Nicolaescu, Gr. Teodosiu, C. Popovici-Tașcă, București, 1897—1903.
- Biblioteca Ligei Române în contra Alcoolismului, Iași, 1897—1903.
- V. Gr. Borgovanu*, Istoria Pedagogiei, București 1897—1898.
- D. I. Buzău*, Igiena și arta medicală pentru seminare, școle normale și licee, București 1897.
- D. Cantemir*, Consilii igienice pentru creșterea copiilor, Piatra 1897.
- C. Diaconovits*, Enciclopedia Română, Sibiu, 1897—1903.
- P. Gârboviceanu*, Dare de sêmă asupra mersului Societății pentru învățătura poporului român și școlilor ei pe anul 1896—1897, București 1897.
- M. I. Ionescu*, Manual de Gimnastică, Craiova 1897.
- I. Kalinderu*, Cum trebuie să fie învățătorul, în Discursuri, București 1897.
- Ermina Kaminski și Ortensia Buzoianu*, Curs elementar de Economia casnică pentru școlile secundare de fete, Botoșani 1897.
- S. Argeșianu*, Noțiuni de Igienă și Medicină populară, București 1898.
- Biblioteca antialcoolică a Ministerului Instrucțiunii publice și al Cultelor, București, 1898—1903.
- A. Nicolaș*, Protecțiunea copiilor maltratați și moralmente părăsiți, București 1898.
- Oina, în «Albina», I, 1898.
- I. Rizu*, Noțiuni de Anatomie și de Gimnastică pentru școlile secundare, București 1898.
- I. Ștefănescu*, Călașa sanitară și igienică, revistă bilunară, București, 1898—1903.
- T. Vasilescu*, Educațiunea fizică, Câmpulung 1898.
- I. Găvănescu*, Curs de Pedagogie, București 1899.
- D. Gerota*, Efectele și desavantajele purtării corsetului, conferință, București 1899.
- D. Ionescu*, Gimnastica în Comisiunea pentru alcătuirea nouelor programe școlare, București 1899.
- Ministerul Instrucțiunii publice și al Cultelor, Regulament pentru concursuri de Oină, București 1899.
- Ministerul Instrucțiunii publice și al Cultelor, Statistica învățămîntului, București, 1899—1903.
- P. Pelissier*, Tratat elementar de Higiene practică și socială, Piatra 1899.

N. Velescu și N. Dimitrescu-Țăranu, Gimnastică și Jocuri, Influența exercițiilor fizice asupra diferitelor funcțiuni, București 1899.

1900—1903.

O. Blasianu, Dare de seamă asupra serviciului sanitar al județului Ilfov pe anul 1899—1900, București 1900.

G. Crăiniceanu, Igiena ochilor, București 1900.

Die Gesundheitspflege der Augen, Tübingen 1900.

I. Kalinderu, Îndrumări date agenților Domeniului Corônei, București 1900.

Ermina Kaminski, Rolul femeii în Igiena casnică, București 1900.

M. Minovici, Antialcoolul, organul Ligei antialcoolice, București 1900.

Memoriu asupra cantinelor școlare, București 1900.

Cr. S. Negoescu, Anuarul oficial al Casei Școalelor, anul I, 1899—1900, București 1900.

B. V. Achille, Metodologia Gimnastice și a Cântului, București 1901.

Alexandrescu-Dorna, Casa școalelor, înființarea și activitatea ei, București 1901.

Budgetul de venituri și cheltuieli al Casei școalelor, 1901—1902, București 1901.

V. Dobrin, Mijloace pentru clădirea școalelor rurale, Iași 1901.

P. Gârboviceanu, Dare de seamă despre mersul Societății pentru învățătura poporului român, București 1900 și 1901.

A. Georgescu, Elemente de Gimnastică, Călărași 1901.

I. Kalinderu, Despre lucrul manual în școle. Prefața la carticica VI-a a Bibliotecii populare a Administrațiunii Domeniului Corônei, București 1901.

C. Lascar și I. Bibiri, Colecțiunea legilor și regulamentelor asupra instrucțiunii, București 1901.

Lege asupra învățământului primar și normal primar, București 1901.

Lege asupra învățământului profesional, București 1901.

Lege asupra învățământului secundar și superior, București 1901.

Calistrat Scutărăscu, Educația copiilor, Piatra 1901.

Societatea sc.-lit. Tinerimea Română, Regulamentul concursului de educațiune fizică, București 1901.

G. D. Spineanu, Surmenagiul intelectual în școală și societate, conferință, București 1901.

Statutul Societății «Cantina școlară» din județul Covurluiului, Iași 1901.

A. Urechică, Nouă elemente de Igienă, București 1901.

C. Brăileanu, Câte-vă considerațiuni relative la obosela musculară, Tesă, Iași 1902.

M. M. Dobrovici, Educațiunea mamelor, conferință, Craiova 1902.

A. Gălcă, Memoriu asupra școalelor de lucru manual din Suedia și Danemarca și despre răspândirea acestui învățământ la noi, în «Buletinul oficial al Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii», vol. IX, București 1902.

Ermina Kaminski, Îmbrăcămintea femeii, conferință, București 1902.

At. Marienescu, Instrumente de scriere și de cultură la Grecii și la Romanii vechi, în «Transilvania», XXXIII, 3, Sibiu 1902.

A. Mureșianu, Memoriu asupra lucrului manual, în «Buletinul oficial al Ministerului Instrucțiunii», IX, 1902.

St. Nanulescu, Curs practic de Musica vocală, București 1902.

Cr. Orăscu, Vegetațiunile adenoide, București 1902.

Virgil Șotropa, Istoria școalelor Năsăudene, în «Transilvania», XXXIII, Sibiu 1902.

- N. Severeanu și M. Severeanu*, Curs elementar de Musica vocală pentru școlile secundare, București 1902.
- G. Socor și C. Brăileanu*, Câte-vă cercetări asupra oboselei musculare la om, în «Buletinul Societății de medici și naturaliști din Iași», XVI, Iași 1902.
- Statutele Societății pentru ajutorul elevilor săraci din Pitești și a Catinelor școlare din județul Argeș, Pitești 1902.
- Statutele Societății Cantinele școlare din județul Ilfov, București 1902.
- Eugeniu Felix*, Importanța examenului aparatului auditiv la copii din școlile primare, București 1903.
- I. Felix*, Medicul poporului, în «Biblioteca Societății Stéua», No. 5, București 1903.
- V. S. Moga*, Școla de lucru manual de la Năäs din Suedia, în «Albina» VI, București 1903.
- V. S. Moga*, Teoria pedagogică a lucrului manual, în «Albina», VI, București 1903.
- I. St. Paulian*, Coruri pentru școlile secundare, București 1903.
- A. Urechia*, Noțiuni de Igienă, București 1903

CUPRINSUL

	Pag.
8. Educațiunea fetelor	1
9. Cantinele școlare, Coloniile de vacanță.	15
10. Exercițiul corporal	21
11. Bótele școlare.	38
Bótele ochilor	39
Diformațiunile columnei vertebrale.	44
Bótele circulațiunii și ale sângelui	47
Bótele sistemului nervos	»
Bótele organelor vorbirii.	51
Bótele urechilor și ale nasului	52
Bótele infecțioase.	53
Bótele dinților	56
Onicofagia	»
Onania, Masturbațiunea	»
12. Inspecțiunea medicală a școlelor, Medicii școlelor	57
13. Învățătura Igieniei în școală	64
14. Bibliografia română a Igieniei școlare	66

Contribuțiunii la Fizica globului. I. Declinațiunea magnetică la București. II. Inclinațiunea magnetică la București. De <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	—,20
— III. Intensitatea magnetică la București, de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	—,10
— IV. Determinări magnetice în România, de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	—,30
Indice alfabetic al volumelor XI—XX din <i>Anale</i> , pentru 1888—1898. . .	2—
Tom. XXI.—Desbaterile Academiei în 1898—99.	5.—
Flora fosilă din România, de <i>Gr. Ștefănescu</i>	
Din publicațiunile Inst. Meteorologic, <i>Anale</i> , t XII, de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	
Dilatațiunea absolută a lichidelor determinată cu balanța lui Mohr modificată de Westphal și Reimann, de <i>D. Negreanu</i>	
Dare de sêmă de lucrările Congresului internațional de idrologie, de climatologie și de geologie de la Liège (Belgia), de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	
Cutremurele de pământ din România în anul 1898 st. n., de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	
Determinarea comparativă a componentelor orizontale ale forței magnetice terestre cu busola de inclinațiune, de <i>D. Negreanu</i>	
Erorile în observațiunile magnetice de la Observatoriul magnetic al Institutului Meteorologic de la Filaret, datorite masselor de fer, precum și tramwayului electric cu fir aerian, de <i>D. Negreanu</i> . . .	
Tramwayurile electrice și Observatoriile magnetice, de <i>Șt. C. Hepites</i> . . .	
XXII.—Desbaterile Academiei în 1899—1900	6.—
XXII.— <i>Memoriile Secțiunii Științifice</i>	12.—
Fapte pentru a servi la descrierea mineralogică a României, de <i>Petru Poni</i>	1,50
Materiale pentru climatologia României. XI. Repartițiunea ploii pe districte și pe basenuri în România în anul 1898 st. n., de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,60
— XII. Clima Brăilei, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,60
— XIII. Regimul pluviometric al României, de <i>Șt. C. Hepites</i> . (Cu 3 figuri și 18 charte).	5.—
Studii de meteorologie agricolă. I. Condițiunile climatologice ale vegetațiunii viței de vie, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,20
Notițe despre lucrările cari au avut de scop descrierea geografică a României, de <i>Generalul C. I. Brătianu</i> . (Cu 12 charte). . .	3.—
Contribuțiunii la Fizica globului. V. Determinări magnetice în România, b. anul 1899, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,60
Geologia și Legenda, de <i>Gr. Ștefănescu</i>	—,20
Direcțiunea medicinei moderne și noul Institut de Bacteriologie, de <i>Prof. Dr. V. Babeș</i>	—,20
XXIII.—Desbaterile Academiei în 1900—1901.	5.—
XXIII.— <i>Memoriile Secțiunii Științifice</i>	8.—
Cercetări asupra compozițiunii chimice a petroleurilor române, de <i>Petru Poni</i> . (Cu 1 stampă și 4 figuri).	—,50
Al VII-lea Congres geologic internațional. Partea I. Excursiune în Urali și în Siberia, de <i>Gr. Ștefănescu</i> . (Cu 7 tabele și cu figuri). .	1,50
Desvoltarea cunoștințelor noastre asupra turbării, de <i>Dr. V. Babeș</i> . . .	—,30
Însemnătatea chartei României pentru economia noastră națională, de <i>Generalul C. I. Brătianu</i>	—,30
Materiale pentru climatologia României. XIV. Repartițiunea ploii pe districte și pe basenuri în România în anul 1899, de <i>Șt. C. Hepites</i> . .	—,20
Din publicațiunile Institutului meteorologic (a cincia notă), de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,25
Contribuțiunii la Fizica globului. VI. Determinări magnetice în România, c. anul 1900, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,50
Istoria Igieniei în România în sec. al XIX-lea și starea ei la începutul sec. al XX-lea.—Partea I. Întăiul memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i> . .	1,50
— Partea I. Al doilea memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i>	1,50
— Partea I. Al treilea memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i>	—,80
Despre combaterea răpciugii cailor, de <i>Dr. V. Babeș</i>	—,80
Prejudiciile sanitare din punct de vedere al științelor sanitare, de <i>Dr. V. Babeș</i>	—,20
XXIV.—Desbaterile Academiei în 1901—2	6.—
XXIV.— <i>Memoriile Secțiunii Științifice</i>	7.—
Cutremurele de pământ în România în timp de 1391 de ani de la 455—1874, de <i>Gr. Ștefănescu</i>	—,40
Însemnătatea chartei țării pentru stabilirea regimului cadastral în România, de <i>Generalul C. I. Brătianu</i> . (Cu 1 chartă).	—,50

Notițe asupra Asociațiunii geodesice internaționale. Ființa, misiunea și activitatea sa, de <i>Generalul C. I. Brătianu</i> . (Cu 3 charte.)	—,50
Al VII-lea Congres geologic internațional. Partea II. Congresul propriu zis, de <i>Gr. Ștefănescu</i> . (Cu 3 figuri în text.)	—,40
Despre epidemiile asociate, de <i>Dr. V. Babeș</i>	—,20
Cutremurele de pământ din România în anul 1901 st. n., de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,20
Materiale pentru climatologia României. XV. Repartițiunea ploii pe districte și pe basenuri în România în anul 1900 st. n., de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,50
Clima Țilei de Sf. Nicolae 1901 (19 Decembrie st. n.), de <i>I. St. Murat</i>	—,20
Istoria Igienei în România. — Partea II. Întăul memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i>	—,50
— Partea II. Al doilea memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i>	1.—
— Partea II. Al treilea memoriu, de <i>Dr. I. Felix</i>	1.—
Însemnătatea chartei țerii pentru apărarea națională, de <i>Generalul C. I. Brătianu</i>	—,60
O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secolului al XIX-lea, de <i>Șt. C. Hepites</i>	1,60
Tom. XXV. — Desbaterile Academiei în 1902—3. (Sub presă.)	
• XXV. — <i>Memoriile Secțiunii Științifice</i> (Sub presă.)	
Clima Țilei de Dece Maiu, de <i>I. St. Murat</i>	—,20
Materiale pentru climatologia României. XVI. Climatologia Iașilor, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,80
Cercetări asupra compozițiunii chimice a petroleurilor române, de <i>Petru Poni</i>	—,30
Mortalitatea pescelui de la Herăstrău și de la Teiul Dămnei din primăvara anului 1902, de <i>Dr. V. Babeș</i>	—,20
Observațiuni asupra puterii apărătoare și curative a sângelui, de <i>Dr. V. Babeș</i> . (Cu 1 stampă)	—,50
Plante nouă din România. Note postume de <i>Dr. Dimitrie Brândză</i> . (Cu 2 stampe.)	—,50
Despre lucrările științifice ale profesorului Dr. Nicolae Kalinderu, Membru corespondent al Academiei Române, de <i>Prof. Dr. V. Babeș</i>	—,50
Istoria naturală medicală a poporului român, de <i>Dr. N. Leon</i>	1,60
Din publicațiunile Institutului Meteorologic al României. (A șesea notă), de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,40
Clima anului 1902 st. n. la București-Filaret, de <i>Șt. C. Hepites</i>	—,20
Igiena școlară istoria ei, starea ei actuală, de <i>Dr. I. Felix</i> . Memoriul I.	—,80